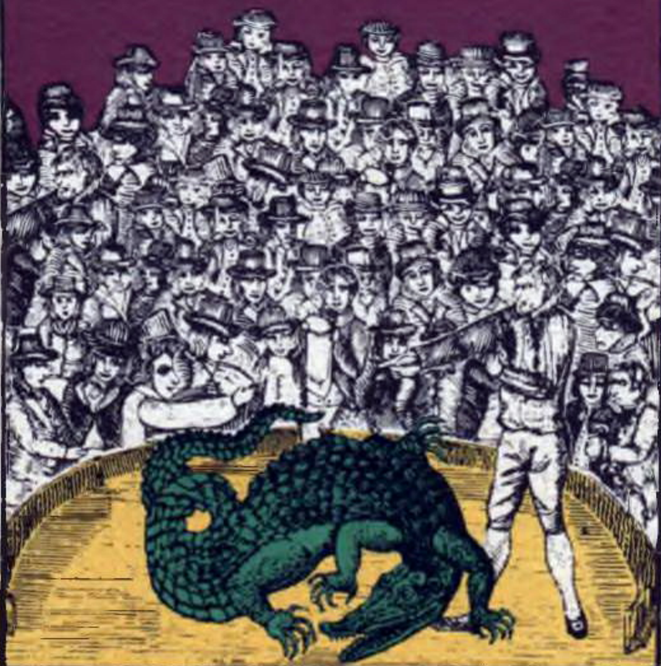
RUS ÖYKÜLERİ

Babil Kitaplığı

Jorge Luis Borges tarafından hazırlanan fantastik edebiyat dizisi

Dost Kitabevi Yayınları

Her büyük yazar işe iyi bir okur olmakla başlar ve yıllar geçtikçe, tercih ettiği ya da dışladığı okumalarıyla kişisel bir kitaplık yaratır. Buenos Aires'teki Ulusal Kitaplık'ın (ki burada dünyanın başka yörelerinde bulunmayan kitapların olduğu söylenir) yöneticisi Jorge Luis Borges bu kitap bolluğundan yararlanmasını bildi: Zaten büyülenmiş okurlarına, derin bilgi ve neşesiyle, şaşırtıcı derecede ilginç derlemeler hazırlayıp sundu. Düşsel edebiyatın mücevherlerini oluşturan metinleri bir araya getirdi ve onun en güzel hikâyelerinden biri olan Babil Kitaplığı, aynı zamanda dizinin adı oldu. 1975 ile 1985 arasında yayımlanan bu dizi, daha şimdiden bir edebiyat klasiğidir. Bir araya gelen bu kitaplar aynı zamanda Buenos Aires'in bu büyük kütüphanecisine adanmış en duygusal anıtlardan da birini oluşturur.

İyi okumalar.

F. M. Ricci

Dost Kitabevi

Babil Kitaplığı

Rus Öyküleri

önsöz

Jorge Luis Borges

Timsah
Lazarus
İvan İlyiç'in Ölümü

Rusçadan Çeviren:
Mehmet Özgül

Önsöz, İspanyolcadan Çeviren:
Ali Karabayram

ISBN 975-8457-91-8

Birinci Baskı (3000 adet), Temmuz 2001, Ankara
İkinci Baskı (2000 adet), Şubat 2005, Ankara

Tasarım: Franco Maria Ricci, Marcella Boneschi
Fotokompozisyon: Fototype, Milano
Baskı: Pelin Ofset Ltd. Şti.; Mithatpaşa Cad. No: 62/4, Kızılay/Ankara

Teknik Hazırlık:
Ferhat Babacan

Dost Kitabevi Yayınları
Karanfil Sokak No: 29/4 Kızılay 06650 Ankara
Tel: (0312) 418 87 72 • Faks: (0312) 419 93 97
www.dostyayinevi.com • bilgi@dostyayinevi.com

Bu kitaplar, Adobe PageMaker 6.5'*te formatlanmış ve* Adobe Type Library Bodoni *yazı karakterleri kullanılarak hazırlanmıştır.*

Önsöz

Dostoyevski'yi, kaçınılmaz biçimde, yine onun yarattığı bir kişilik olarak imgeliyoruz. Yaşantısında sefalet, entrika, mahkûmiyet, Sibirya'da hapislik, aşağılanma, alkol, kumar, sara ve, tıpkı diğer insanların yaşamında olduğu gibi, talih ile talihsizlik iç içe; ne ki, onun hakkındaki birincil imgemizi doğrulayan bütün bu gerçekleri hükümsüz kılan tek bir şey var: Bitimsiz ve zengin yazınsal işçiliği. Dostoyevski'nin bildik kahramanı kaygı ve suç, dizginsiz bir itiraf ve pişmanlık arasında gidip gelir; kurmacaların karmaşık işleyimine gün be gün teslim olmuş biri gibi düşünmeyiz onu. Dostoyevski bir Raskolnikov'sa eğer, Shakespeare'in Parkalar veya Hamlet olduğu ölçüde ya da Cervantes'in Don Kişot olmaya özenen Alonso Quijano oldu-

ğu ölçüde Raskolnikov'dur. Sonunda yazarın tuhaf yazgısından geriye kalan düşleri boyunca bunu görürüz.
Bizim zamanımızın politik değişimlere ölçüsüz bir önem atfettiği söylenebilir; Dostoyevski kitaplarının bize gösterdiği bürokratik ve hiyerarşik Rusya'nın durumuysa bugünkünden çok farklı değil. Steplerden söz ederken sanki pampalardan söz eder gibidir, imgelediği büyük ve dal budak salmış aileler bu kıtanın güneyinde yaşayan ailelerin ta kendisidir belki de.
Alaycı biçimde yüceltilmiş kılı kırk yaran bürokrasi, Timsah'taki sonu gelmez düşlemin özlü temasıdır. Öykünün yereyi, kâbusa varan bir düştür ama ince alaylı vurgusu ve başkişilerinin kırılganlığı ve önemsizliği sayesinde kat kat uçurumun derinliklerinde yitip gitmez. Okuyucu, Dostoyevski'nin timsahın içinden bir türlü çıkamadığından kuşkulanır ve bu da sayfaların neden bir sonuca kavuşmayıp durumsal episodlar boyunca sürüp gittiğini gösterir. Metnin İspanyolca çevirisinin kısa giriş yazısında, Rafael Cansinos-Assens, bu eserin bir fragman olduğunun ayırdında değil gibidir. Olay, Kafka'yı öncelercesine kendi etrafında döner ve karakterleri açınlayan tek şey de budur. Aynı şey, Alonso Quijano ile Sanço'nun ruhlarında belirip derinleşen çeşitlemelerle tek bir serüvene temellenen Don Kişot'ta da olur.
Bu seçkide, eğer istenirse, Andreyev ile Dostoyevski arasında bir yakınlık olduğuna hükmedilebilir. Bu ikisinin, hiç kuşku yok ki, patetik bir

itkiyi ve düşmanca bir dünyanın teskin edilemez görümünü aktardığı gözlemlenecektir.
Gerçekçilik ve simgecilik polemiğinden söz açmak bildik bir şey. Ancak bu iki karşıt okulun her ülkede farklı biçimler aldığı ve her durumda farklı şeyleri nitelediği unutuluyor; örneğin Rus Gerçekçiliği ile İtalyan Gerçekçiliği arasında çok az ortak yön vardır ya da hiç yoktur. Leonid Andreyev, kendine has Slav biçemiyle, her iki okulun da tanınmış bir izleyicisidir. Savva *ve* Anfisa *gerçekçi,* İnsan Hayatı, Lanet, Okyanus *ve* Kara Maskeler *ise simgeci yapıtlarıdır.*
Bu kitap için Lazarus *başlıklı öyküsünü seçtik. 1855 yılında İngiliz yazar Robert Browning ikircikli ve uzun bir şiirinde aynı temayı işlemişti. Browning'in* Lazarus'*u, ürkmüş bir çocuk gibi, küçücük şeyleri ve dünyanın gerçeklerini yeniden keşfeder; Andreyev'inki ise ölümü tattıktan sonra bu dünyadaki her şeyin çok kırılgan olduğunu ve yıkımın nihai son olduğunu hisseder. Perişan ve soğuktan donmuş bir halde yeniden insan içine karışır; diğerleri için katlanılmaz olan vahşi bakışında bu son yazılı gibidir. Dünya mefhumumuzu kişisel bir olgu gibi biçimlendirebilecek olan bu hayranlık uyandırıcı anlatı, kendi billuru içinde Andreyev'in acı dolu yazgısını yansıtır. Sefaleti çok yakından tanıdı ve intihar dürtüsü hiç yakasını bırakmadı.* Yedi Asılmışlar *ve* Uçurum'*un eriştiği yazınsal başarı, hep mustarip olduğu siyasi kovuşturmalarla gölgelendi. Yoldaşları tarafından değeri bilinmemiş bir devrim yandaşı olan Andreyev, öldü-*

rüleceği tehditleri üzerine Finlandiya'ya kaçtı. Orada sefalet ve umutsuzluk içinde öldü, tıpkı başkişisi ve ikizi Lazarus gibi.

Bu seçkinin son öyküsünün edebiyatın bize bahşettiği en hayranlık uyandırıcı öykülerden biri olduğunu söylemek yanlış olmaz. Teolojik anlamda konuşmak gerekirse, başlıca teması, dünya işleri sayesinde değil, inayetle kurtuluşa ermedir. Ne ki, bu soyut iddia, kesinliğe ve son sayfaların umulmadık ihtişamına kara çalma tehlikesini içeriyor.

Son iki metindeki düşsellik, başlangıçtan beri aşikârdır; Lev Tolstoy'un öyküsü İvan İlyiç'in Ölümü'*nde kaçınılmaz, şaşkınlık uyandırıcı ve doğaüstü açınlama en sonda çıkagelir, tıpkı bir ruhun son deneyimi gibi.*

Tolstoy'un gerçekten eşsiz, olması gerektiği gibi ünlü ve insan bilisiyle yazınsal kusursuzluğun bir arada olduğu bu çalışmasını okumaktan kendimizi mahrum etmemeliyiz.

Jorge Luis Borges

Rus Öyküleri

Timsah

Fiyodor Dostoyevski

1865 yılının 13 Ocak günü, öğle üzeri saat yarımda, değerli dostum, meslektaşım, hatta uzaktan akrabam olan İvan Matveiç'in eşi Yelena İvanovna, Pasaj'da belirli bir giriş ücretiyle gösterilen timsahı görmek istiyordu. Yurtdışına çıkış biletini cebine koyarak izne ayrılan İvan Matveiç, karısının bu önüne geçilmez isteğini yenemiyor, hatta kendisi de meraktan yanıp tutuşuyordu. "Güzel bir düşünce; bakmalı timsaha! Avrupa'ya gitmek üzereydik ama, yerli hayvanlar yerine bunu göstermekle hiç de kötü bir şey yapmış olmam," diyordu kendi kendine. Bunları düşünerek karısını koluna taktı ve hemen Pasaj'a gittiler. Ben de her zamanki gibi, bir aile dostu olmam dolayısıyla onlarla birlikte gittim. Şimdiye değin İvan Matveiç'i hiç böylesine şen bir ruh haliyle görmemiştim. Gerçekten de o sabahı hiç

unutamayacağım. Şu bir gerçektir ki, hiçbirimiz önceden kaderimizin ne olacağını bilemiyoruz! Pasaj'a girerken binanın muazzamlığına hayran olmuştu. Hatta başkente yeni gelen bu canavarın gösterildiği mağazaya yaklaşırken benim giriş ücretim olan yirmi beş kapeği de ödemek istedi. Oysa şimdiye değin hiç böyle yapmamıştı. Ufak salona girince, içeride timsahtan başka tepelikli papağanların, ayrıca kafes gibi özel bir bölmede maymunların da bulunduğunu gördük. En dipte, sol duvarda, banyoya benzer, sık demir ağla örtülü büyük bir çelik kafes duruyordu. Dibinde bir verşok[1] kadar su vardı. Bu sığ su birikintisinde kocaman bir timsah kıpırdamadan, kütük gibi yatıyordu. Bizim nemli, yabancıların hiç hoşlanmadığı iklimimiz yüzünden tüm yeteneklerinden yoksun kalmışa benzeyen bu koca canavar, ilk bakışta hiçbirimizde öyle özel bir ilgi uyandırmamıştı.

Yelena İvanovna, sözcükleri uzakta, acınma dolu bir sesle, "Demek timsah böyleymiş," dedi. "Oysa ben düşünmüştüm ki... Apayrı tasarlamıştım onu!"

Anlaşılan, pırlanta gibi bir şey sanıyordu timsahı. O sırada timsahın sahibi olan Alman içeri girdi ve son derece gururlu bir bakışla süzdü bizi.

İvan Matveiç, kulağıma, "Haklı elbette," diye fısıldadı. "Çünkü şu anda Rusya'da timsah gösteren tek kişi olduğunu o da çok iyi biliyor."

1) 4.5 cm.'ye karşılık gelen Rus uzunluk ölçüsü birimi. (ç.n.)

Ben ise, bu son derece saçma düşünceyi, başka olaylarda oldukça kıskanç biri olan İvan Matveiç'in ölçüsüzce uysal yaradılışlı olmasına bağlıyordum.
Timsahın sahibinin hiç de uysal olmadığını görüp bu kaba adamı bozmak için ince bir gülümsemeyle ona dönen Yelena İvanovna, "Bana öyle geliyor ki," dedi, "sizin timsah hiç de canlıya benzemiyor."
Tam kadınlara özgü bir ustalıkla söylemişti bunu.
Öteki, yarım yamalak bir Rusçayla, "Oh, hayır madam," diye cevap verdi.
Ve hemen kafesin üstündeki ağı yarıya kadar kaldırarak elindeki değnekle timsahın kafasına vurmaya başladı.
Bunun üzerine o sinsi canavar, sanki hayatta olduğunu kanıtlamak ister gibi pençelerini ve kuyruğunu hafifçe oynattı, burnunu kaldırıp öfkeyle ıslık çalar gibi derin bir soluk verdi.
Alman, onurunun kurtulmasına sevinerek, tatlı bir dille, "Yoo, kızma Karlchen!" dedi timsaha.
Yelena İvanovna daha çok kırıtarak, "Ne kadar tersmiş bu timsah," dedi. "Beni de korkuttu. Artık hep düşlerime girer."
Alman, bir tezgâhtar çabukluğuyla atıldı hemen, "Hiç merak etmeyin, düşünüzde sizi ısırmaz madam," diyerek bizimle alay etti.
Ama hiçbirimiz karşılık vermedi ona.
Yalnız Yelena İvanovna bana dönerek, "Gidelim Semyon Semyoviç," dedi. "Maymunlara bakalım, daha iyi. Çok severim maymunları. Öyle şeker şeyler ki... Oysa timsah çok korkunç."

İvan Matveiç, karısının yanında neşeli, cesur görünmeye çalışarak, arkamızdan, "Oo, korkma dostum. Bu olduğu yerde uyuklayıp duran firavun bize bir şey yapamaz," diye bağırdı kafesin yanında durarak.

Sonra eldivenleriyle timsahın burnuna dokundu, oynamaya başladı. Sonradan itiraf ettiği gibi onu yeniden kükretmek istiyordu. Alman ise, kendi evindeymişçesine, Yelena İvanovna'nın arkasından maymunların kafesine doğru yürüdü.

Böylece her şey güzelce yürüyüp gidiyordu. Başkaca öyle önemli bir olay olmadı. Yelena İvanovna oynaklıkla nitelenecek kadar eğleniyordu maymunlarla, kendini kaybetmiş gibi... Sevinç içinde haykırıyor, Alman'a fazla dikkat ediyor görünmemek isteyerek ikide bir bana dönüyor, bu yanındaki yeni dostun da maymunlara benzediğini söyleyerek kahkahadan kırılıyordu. Ben de gülüyordum, çünkü gerçekten de bu benzerlik kuşku götürmez derecede belli oluyordu. Alman ise kendisiyle alay edilip edilmediğini anlayamıyor, bu yüzden iyice somurtuyordu. İşte tam bu sırada birden korkunç, hatta denilebilir ki, hiç de doğal olmayan bir haykırış çınlattı ortalığı. Düşünmeyi bile aklıma getirememiş, olduğum yerde taş kesilmiştim. Bağıranın Yelena İvanovna olduğunu anlayınca hemen geri döndüm. Bir de ne göreyim! Zavallı İvan Matveiç timsahın korkunç çeneleri arasında değil mi? Timsah vücudunu enine yakalamış, iyice havaya kaldırmıştı; o zavallı da umutsuzca ayaklarını sallayıp duruyordu. Sonra bir ara görmedik

onu. Bunu tüm ayrıntılarıyla yazıyorum, çünkü ben yerde kıpırdamadan duruyor, gözlerimin önünde olup biten bu olaya tüm dikkat ve ilgimle bakabiliyordum. Nasıl oldu anlamıyorum. Çünkü –o uğursuz anda düşünüyordum da– eğer İvan Matveiç yerine benim başıma gelseydi bu, ne kötü olurdu! Ama işe bakın. Timsah, zavallı İvan Matveiç'i korkunç çeneleri ve ayaklarıyla kendine çevirmeye başlamıştı. İlkin ayaklarını yuttu, sonra elleriyle kafesin parmaklığına sarılıp sıçrayarak kendini kurtarmaya çalışan İvan Matveiç'i biraz geğirerek serbest bıraktı; belinden yukarı kadar azıcık çekti içine. Sonra gene biraz geğirdi; yeniden ve biraz daha yuttu. Böylece, görünüşe bakılırsa, İvan Matveiç gözlerimizin önünde hemen hemen kayboldu. Sonunda bir kez daha geğiren timsah, benim tahsil görmüş dostumu iyice çekti içine. Artık bu kez en ufak bir parçası bile görünmüyordu. Timsahın karnındaki İvan Matveiç'in içeri doğru kaydığı, şişkinliğin aşağı doğru inmesinden belli oluyordu. Ben yeniden bağırmaya hazırlanıyordum ki, birden talih bir kez daha haince alay etti bizimle: Yuttuğu nesnenin büyüklüğünden ötürü herhalde boğulacak gibi olan timsah o korkunç ağzını yeniden açtı ve bu bir saniyelik son geğirtisi sırasında İvan Matveiç'in kafası, yüzünde umutsuz bir ifadeyle göründü. Bu arada, gözlüğü kafesin dibinde, timsahın ayakları yanına düşmüş. Anlaşılan bu umutsuz baş, yalnızca son bir kez her şeye bakmak, dünyanın zevkleriyle vedalaşmak için fırlamıştı dışarı. Fakat bu amacına erişeme-

di. Timsah olanca gücüyle yeniden atıldı ve kaşla göz arasında gene kayboldu. Hem de bu sefer kesinlikle. Bu henüz canlı insan kafasının çıkışı ve kayboluşu öyle korkunçtu ki!... Ama, bununla birlikte, –bu beklenmedik hareketin çabukluğundan mı, yoksa gözlüğün düşüşünden mi– aynı ölçüde de gülünçtü. Birden, elimde olmadan, kikirdeyip soludum. Fakat aile dostumun böyle bir anında gülmenin hiç de hoş olmadığını anlayarak hemen Yelena İvanovna'ya döndüm ve sevimli bir görünüş takınarak, "İşte bizim İvan Matveiç'in sonu!" dedim.

Bütün bu olay süresince Yelena İvanovna'nın kendini ne denli güçlü bir coşkunluğa kaptırdığını düşünemiyor, tasarlayamıyordum. İlk haykırıştan sonra olduğu yerde taş kesilmiş gibi, kayıtsızca, ama en ufak ayrıntısını bile kaçırmadan, ortadaki kargaşalığa bakıyordu. Sonra, ansızın korkunç bir çığlık atıverdi. Hemen ellerini tuttum. Tam bu anda, ilkin korkudan aptallaşan timsahın sahibi birden ellerini çırptı, gözlerini havaya dikerek haykırdı, "Ah benim timsahım, *o mein allerliebster Karlchen! Mutter, Mutter, Mutter*!"[2]

Bu haykırış üzerine arka kapı açıldı, başında başlık, al yanaklı, yaşlı, üstü başı darmadağınık '*Mutter*' göründü ve bir çığlık atarak sevgili Alman'ına koştu.

Ortalık tam bir ana baba gününe dönmüştü: Yelena İvanovna kudurmuş gibi hep aynı sözleri

2) Ah benim sevgili Karlchen'im! Anne, anne, anne! (ç.n.)

haykırıyordu: "Karnını yarın! Karnını yarın!" Bir timsahın sahibine, bir Mutter'e atılıyor, kendini yitirmiş durumda, onlara timsahın karnını bir şeyle yarsınlar diye yalvarıyordu. Timsahın sahibiyle Mutter'in ise hiçbirimizle ilgilendikleri yoktu. İkisi de buzağı gibi uluyordu kafesin yanında.

Timsahın sahibi, "Mahvoldu, yaşamaz artık, bir memuru giysileriyle birlikte yuttu çünkü!" diye bağırıyordu.

Kadın da, "*Unser Karlchen, unser allerliebster Karlchen wird sterben*!"[3] diye yırtınıyordu.

"Öksüz kaldık, aç kalacağız!" diye inliyordu timsahın sahibi.

Alman'ın ceketinin eteklerine yapışan Yelena İvanovna ise, "Yarın! Karnını yarın, karnını!" diye yalvarıyordu.

Alman kendini savunma gereği duydu: "O kızdırdı timsahı! Kocanız ne diye kızdırdı timsahı! Eğer Karlchen'e bir şey olursa, ölürse, siz ödersiniz tazminatı! *Das war mein Shon, das war mein einziger Sohn*!"[4]

İtiraf edeyim ki, Alman'ın bu denli bencil oluşu ve pejmürde kadının yüreğinin soğukluğu, korkunç derece öfkelendirmişti beni. Yelena İvanovna'nın aralıksız tekrarladığı 'karnını yarın, yarın!' haykırışlarının da huzurumu kaçırmada az etkisi olmamıştı. Tüm dikkatimi harcıyordum; öyle ki, bayağı korkmuştum... Bütün bu

3) Bizim Karlchen'imiz, bizim sevgili Karlchen'imiz ölecek! (ç.n.)
4) O benim oğlumdur, benim biricik oğlumdur. (ç.n.)

tuhaf çığlıkların benim tarafından tamamen ters anlaşıldığını da önceden söyleyeyim. Ben, Yelena İvanovna'nın bir an için aklını yitirdiğini sanmıştım. Zavallı İvan Matveiç'inin öcünü almak için timsahın değnekle dövülerek cezalandırılmasını gülerek istemesi de bunu kanıtlıyordu. Oysa, bu arada o bambaşka şeyler düşünüyordu. Hiçbir şaşkınlık göstermeden kapıya doğru bakarak Yelena İvanovna'ya nasıl olduğunu sordum ve en başta da o hassas 'karnını yarın' cümlesini kullanmaması için uyardım. Çünkü böyle gerici bir isteğin burada, Pasaj'ın tam ortasında, kültürlü bir ortamda, –belki de şu anda Bay Lavrov'un genel konferans verdiği öteki salona iki adım yakın bir yerde de olsa– geri kafalılıkla nitelenmesi olmayacak bir şey değildi. Hatta, böyle bir anda, bu çığlığımızın Stepanov'un yapıtlarına ve karikatürlerine bile uygun düşeceği söylenemezdi.

Ne kadar çekinsem de, kuşkularım gerçek oldu. Birden, timsahı giriş ücretlerinin toplandığı, içerideki ufak bölmeden ayıran perde kıpırdadı. Eşikte sakallı, bıyıklı, elinde kasket, vücudunun üst kısmı öne doğru fazla eğilmiş, sakınarak timsahın bölmesinin eşiğinde durmaya çalışan, ancak giriş için ücret ödemeden burada kalma hakkını korumak isteyen bir adam belirdi.

Tanımadığımız bu adam bizden yana geçmemeye, tam eşikte kalmaya dikkat ederek, "böyle geri kafalı bir istek, bayan," dedi, "sizin ilerlemenize şeref vermez. Bu sizin beyninizdeki fosfor yetersizliğinden ileri geliyor. Kısa zamanda

ilerlemelere ıslık çalacaksınız bizim güldürü sayfalarında..."
Sözlerini bitiremedi: Timsahın bölmesinde konuşan ve hiç ücret ödemeyen bu adamı görünce aklı başına gelen timsah sahibi öfkelendi, bu ilerici adamın üzerine atıldı. Omzuna iki yumruk vurarak onu dışarı itti. Bir anda ikisi de perdenin arkasında gözden kayboldular. Bütün karışıklığın bir hiç yüzünden çıktığının farkına varan bir tek bendim. Yelena İvanovna tamamen suçsuz görünüyordu. Tek düşündüğü, o Alman'ı cezalandırmaktı. Hem de son derece basit bir şekilde. Yalnızca bıçakla timsahın karnını yarmak ve böylece içinden İvan Matveiç'i çıkarmaktı amacı.
Yeniden koşup gelen timsah sahibi, "Nasıl! Siz benim timsahımı öldürmek mi istiyorsunuz?" diye haykırdı. "Hayır, önce sizin kocanız cezalandırılmalı, sonra timsah!... *Mein Vater*[5] timsah gösterirdi, *mein Grossvater*[6] timsah gösterirdi, *mein Shon*[7] timsah gösterecek, ben de timsah göstereceğim! Hepimiz timsah göstereceğiz! Ben ganz[8] Avrupa'yı tanırım. Siz bana tazminat ödeyeceksiniz."
Öfke içindeki kadın da atıldı, "Ben, ben!... Biz sizin peşinizi bırakmayız, Karlchen'in tazminatını ödemedikçe!"

5) Babam. (ç.n.)
6) Büyükbabam. (ç.n.)
7) Oğlum. (ç.n.)
8) Bütün. (ç.n.)

Ben, Yelena İvanovna'yı bir an önce eve götürmek isteyerek, "Evet karnını yarmanın bir gereği yok. Çünkü bizim sevgili İvan Matveiç şu anda kimbilir göğün hangi katında uçup duruyor!..." dedim.
Tam bu sırada gerçekten hiç umulmayan, bizi son derece şaşırtan sesi duyuldu İvan Matveiç'in: "Dostum, dostum, benim fikrime göre en iyisi doğruca asayiş bürosuna gitmek; çünkü polisin aracılığı olmadan gerçeği kabul etmez bu Alman."
Ağır ağır, orada bulunanları hiç alışılmadık bir ruh haline iten bu sözler ilkin bizi o denli şaşırttı ki hiçbirimiz kulaklarımıza inanamıyorduk. Ama gene de, hiç düşünmeden, hemen timsahın kafesine koştuk. Öylece durup kulaklarımıza inanamayarak bu zavallı tutsağı dinlemeye başladık. Sesi boğuk, inceydi; hatta çığlığa benziyor, sanki çok uzaklardan geliyor gibiydi. Öteki odada bulunan topluluğa, bomboş bir çölden ya da arada derin bir uçurum bulunan tepelerden iki köylünün bağırışlarına benzer bir haykırışla seslenmek için, şakacı birinin yan odaya geçip ağzını yastığa dayayarak seslenmesine benziyordu tıpkı. Böyle bir şeyi bayramda, dostlarımın evinde yapmışlardı da çok hoşuma gitmişti.
Yelena İvanovna, "İvan Matveiç, hayatım, sağsın değil mi?" diye sordu kekeleyerek.
"Sağ ve sıhhatteyim," diye cevap verdi İvan Matveiç. "Yüce tanrıya şükür, yutulurken bir yanım sakatlanmadı. Yalnızca bu olaya amirlerimin ne diyeceğini düşünerek huzursuz oluyorum. Yurtdışına gideceğim diye bilet aldım, tim-

sahın karnına düştüm. Hiç de gülünecek bir durum değil doğrusu..."

"Fakat hayatım, gülünç oldum diye endişe etme. Her şeyden önce seni oradan çıkarmak gerek," dedi Yelena İvanovna.

"Çıkarmak mı!" diye haykırdı timsahın sahibi. "Doğrusu timsahın içini karıştırmanıza razı olamam! Şimdi daha çok kişi gelecek görmeye. Ben giriş ücreti olarak elli kapek isteyeceğim gelenlerden. Karlchen de kesilmeyecek artık."

Alman kadın da onayladı hemen: "*Gott sei dank!*"[9]

İvan Matveiç de rahat rahat, "Onlar haklı," dedi. "Her şeyden önce ekonomik ülkü!"

"Dostum," diye bağırdım ben, "hemen amirine gidiyorum, rica edeceğim ona. Çünkü anlaşılan biz, hiçbirimiz bu vartayı savuşturamayacağız."

"Ben de öyle düşünüyorum," dedi İvan Matveiç. "Ama çağımızda ekonomik çıkar olmadan timsahın karnını yararsak, bundan doğacak ticari buhranı atlatmak çok güçtür. Bu arada bir sorun çıkıyor karşımıza zorunlu olarak: Sahibi timsahı için ne istiyor? Bu sorudan bir başka soru daha çıkıyor: Kim ödeyecek bu parayı? Çünkü sen de biliyorsun ki, benim mali durumum..."

"Yoksa aylıkla mı?" diye atıldım ben.

Ama timsahın sahibi hemen susturdu beni: "Ben timsahımı satmam. Üç bine satarım... Hayır, dört bine satarım timsahımı! Şimdi pek çok kişi gelecek görmeye! Beş bine satarım timsahımı!..."

9) Tanrı'ya Şükür. (ç.n.)

Sözün kısası, dayanılmaz bir şekilde, bol keseden atıp duruyordu. Kendi çıkarını düşünen iğrenç bir açgözlülük parlıyordu gözlerinde.
Öfke içinde, "Gidiyorum ben!" diye bağırdım.
"Ben de! Ben de gidiyorum! Dosdoğru Andrey Osipiç'e gidiyorum, gözyaşlarımla yumuşatırım ben onu!" diye sızlandı Yelena İvanovna.
İvan Matveiç aceleyle kesti onun sözünü, "Bunu yapma sakın, hayatım," dedi.
Çünkü çoktandır karısını Andrey Osipiç'ten kıskanıyor, karısının o kültürlü adamın önünde ağlamaktan hoşlanacağını ve gözyaşlarının da ona çok yaraştığını biliyordu.
Sonra bana dönen İvan Matveiç, "Sana da dostum," diye ekledi, "sana da öğütlemem hiç düşünüp taşınmadan gitmeni. Bundan bir şey çıkmaz ki. Sen, en iyisi, bugün Timofey Semyoniç'e özel bir ziyaret yapıver. O modası geçmiş ve düşünceleri sınırlı bir adamdır ama, gene de sağlamdır. En iyisi, sen doğru ona git. Benim selamlarımı söyle ve işi olduğu gibi anlatıver. Kendisine son oynadığımız oyunda yedi ruble borçlu kalmıştım, bu fırsatla o parayı da veriver. Bu yumuşatır asık yüzlü ihtiyarı. Herhalde onun vereceği öğüt bize önderlik yapar bu durumda. Şimdi Yelena İvanovna'yı da götür..."
Karısına döndü, "Böyle bağırmaktan ve kocakarı dedikodusu yapmaktan yoruldum," dedi. "Biraz uyumak istiyorum. Burası öyle sıcak ve yumuşak ki! Ama buna rağmen hiç aklımın köşesinden bile geçmeyen bu sığınakta henüz pek tanıyamadım çevremi."

"Çevreni tanımak mı? Yoksa aydınlık mı orası?" diye sevinçle haykırdı Yelena İvanovna.
Zavallı tutsak, "Koyu karanlık bir gece gibi burası," diye cevap verdi. "Ama elimle yoklayıp inceleme yapabilirim... Haydi hoşça kal, sakin ol ve eğlenmene bak. Haydi, yarın görüşürüz! Sen de Semyon Semyoviç, akşama uğra bana. Ama dalgınsındır, unutursun belki, bir yere düğüm at..."
Doğrusunu söylemem gerekirse, oradan uzaklaştığıma sevindim. Çok yorulmuştum çünkü. Hemen fırladım. Koluma üzgün, ama heyecanın daha da güzelleştirdiği Yelena İvanovna'yı takarak timsahın bulunduğu bölümden çıkardım.
Arkamızdan timsahın sahibi bağırdı: "Akşama giriş gene yirmi beş kapektir!"
"Tanrım, ne kadar da açgözlülermiş!" dedi Yelena İvanovna.
Pasajın her basamağındaki aynalarda kendine bakıyordu. Güzelleştiğinin kendi de farkındaydı.
Hafif bir heyecanla ve yanımızdan geçenlere kolumdaki kadından dolayı çalım satarak yürüdüm.
"Ekonomik ülkü... Ben İvan Matveiç'in bu saçma ekonomik ülkü üzerine söylediklerinden hiçbir şey anlamadım," dedi.
"Size açıklayayım öyleyse," dedim.
Ve ona çabuk çabuk, yabancı sermayeyi yurdumuza hayırlı yatırımlara çekme konusunda o sabah '*Petersburg Haberleri*' ve '*Ses*' gazetelerinde okuduklarımı anlatmaya başladım.

Beni bir süre dinledikten sonra kesti sözümü: "Hepsi tuhaf şeyler bunların! Artık kapatın bu konuyu. Saçma sapan şeyler anlatıyorsunuz... Söyleyin bakalım, çok mu kızardım ben?"
Bu fırsattan yararlanarak, "Çok değil pek çok kızardınız!" diye komplimanı yapıştırdım hemen.[10]
Son derece hoşuna gitmişti bu. "Ah, çapkın!" diye fısıldadı. Bir dakika sonra başını yosmaca bir tavırla omzuma eğerek ekledi: "Zavallı İvan Matveiç... Doğrusu çok üzüldüm ona, ah, Tanrım!... Peki, söyleyin bakalım, bugün orada nasıl yemek yiyecek? Hem... hem... nasıl olacak... Peki, başka bir şey yapması gerekirse ne yapacak?"
"Hiç akla gelmeyecek bir soru bu," diye cevap verdim şaşkınlıkla.
Gerçekten de, günlük sorunları çözümlemede kadınların biz erkeklerden daha pratik olduğu aklımın köşesinden bile geçmemişti.
Anlaşılan yeni durumunu ilginç bularak, çekici bir gülümsemeyle devam etti: "Zavallıcık... Nasıl geldi bu iş başına... Hiç de eğlenceli bir durum değil, öyle karanlıkta... Ne sıkıcı bir durum. Bende tek bir fotoğraf bile yok. Böylece ben şimdi dul sayılırım... hımm... gene de çok üzüldüm!..."
Sözün kısası, genç ve ilginç bir kadının, ölen kocasıyla ilgili oldukça açık, doğal üzüntüsünü ko-

10) Rusça'da kırmızı, aynı zamanda 'güzel', 'alımlı' anlamına gelir. (ç.n.)

yuyordu ortaya. Sonunda onu evine götürdüm, avuttum, birlikte yemek yedik. Güzel kokulu bir fincan kahveden sonra, bu saatlerde tüm evli erkeklerin oturmak ya da yatmak için evlerinde bulunduklarını hesaplayarak saat altıda Timofey Semyoniç'e gittim.

Bu ilk bölümde geçen olayları terbiyeli bir üslupla geçiştirdikten sonra –pek o kadar yüce olmamasına rağmen– daha doğal bir üslup kullanmak amacındayım. Bunu önceden haber vermek istedim okuyucularıma.

Sayın Timofey Semyoniç acelesi varmış gibi, biraz da gülerek karşıladı beni. Kendi daracık odasına kadar götürdü ve kapıyı sıkı sıkı kapatarak, "Çocuklar rahatsız etmesinler," diye mırıldandı huzursuz bir tavırla. Sonra beni yazı masasının yanındaki iskemleye oturttu, kendisi de koltuğa yerleşti. Eski pamuklu sabahhğmm eteklerini topladı; ne benim ne de İvan Matveiç'in amiri olduğu halde resmi, hatta ciddi bir amir pozu takındı. O zamana değin bir meslektaş, hatta tanıdık sayılırdık.

"Her şeyden önce," diye başladı söze, "şunu unutmayın ki, ben amiriniz değilim, ama gene de hem sizin, hem İvan Matveiç'in amiri sayılırım... Hiçbir işe de karışmak niyetinde değilim."

Çok şaşırmıştım. Anlaşılan olayı biliyordu. Buna rağmen tüm öyküyü en ince ayrıntılarına değin yeniden anlattım ona. Coşkunluk içinde konuşuyordum. Çünkü şu anda içten bir dostuma karşı görevimi yapıyordum. Hiç şaşkınlık göstermiyor, açık bir kuşkuyla dinliyordu beni.

Sözümü bitirdikten sonra, "Düşünün," dedi, "ben hep onun başına böyle bir olayın geleceğini tahmin ederdim."

"Ama niçin, Timofey Semyoniç? Bu, onun yönünden de umulmadık bir olay..."

"Doğru, kabul ediyorum. Fakat İvan Matveiç tüm görevi sırasında böyle bir son bekleyip duruyordu. Atılgan biridir, hatta kurumludur da. Her konuda ilericiydi. Görün işte, ilericilik nereye götürüyor insanı!"

"Ama bu hiç beklenmedik bir olay. Onun ilericiliği söz konusu olunca genel kuralları ileri sürmek doğru olmaz..."

"Hayır, bu da öyle. Bu, görüyorsunuz ya, inanın bana, hep gereksiz bilgilerden ileri geliyor. Çünkü gereksiz bilgilerle dolu olan insanlar her yere sokuyorlar burunlarını. Özellikle kendilerini hiç ilgilendirmeyen işlere. Ama belki siz de çok şey biliyorsunuz," diye ekledi kızarak. "Ben öyle okumuş bir adam değilim, yaşlıyım. Her asker çocuğu gibi başladım işe. Bu yakında ellinci yıl jübilem yapılacak."

"O, hayır, Timofey Semyoniç, insaf edin. Tersine, İvan Matveiç sizin öğüdünüzü bekliyor, sizin el uzatmanızı, önderlik etmenizi bekliyor. Hatta denebilir ki, gözyaşlarıyla..."

"Denebilir ki gözyaşlarıyla, ha? Hımm. Ama bunlar timsahın gözyaşları, hele bu yaşlara hiç inanılmaz. Peki ama, söyleyin bakalım, niçin yurtdışına çıkma işi uzadı? Hangi parayla gidecek? O kendi bulunduğu ortamı bile bilmiyor."

"Sonradan aldığı birikmiş parası var, Timofey

Semyoniç," diye cevap verdim acıklı bir şekilde. "Şu son üç aydır hep İsviçre'ye gitmek istiyordu... Wilhelm Tell'in ülkesine."

"Wilhelm Tell'in mi? Hımın!"

"Napoli'de ilkbaharı karşılamak istiyordu. Müzelerle, gelenek ve göreneklerle ilgilenmek, hayvanları görmek..."

"Hımın! Hayvanlar! Bence bu basit bir gururdan başka bir şey değil. Hangi hayvanları? Ne hayvanları? Yoksa bizim hayvanlarımız az mı geldi? Vahşi hayvan sirki de var, müzeler de var, develer de! Ayılar dersen, Petersburg'un yakınlarında var. İşte kendisi de timsahın içinde oturuyor şu anda..."

"İnsaf edin Timofey Semyoniç, adamcağız şu anda çok kötü bir durumda. Eski bir akrabası gibi koşuyor size, öğüt bekliyor sizden. Oysa siz hakaret ediyorsunuz... Hiç olmazsa zavallı Yelena İvanovna'ya acıyın!"

Görünüşe göre yumuşayan Timofey Semyoniç tütününü iştahla koklayarak, "Bu dediğiniz karısı mı? İlginç bir kadın," dedi. "Özellikle ince bir kadın oluşu! Öyle şişmanmış ki başı bir fıçı üzerinde duruyor gibiymiş... Çok hoş ama. Daha üç gün önce Andrey Osipiç anlattı."

"Anlattı mı?"

"Anlattı tabii, oldukça da böbürlenerek hem de. Duruşu, bakışı, saçları... Kadın değil konfeti diyor. Hatta buna güldük de. Onlar henüz genç." Timofey Semyoniç büyük bir çatırtıyla sümkürdü. "Ama bu arada, genç olmasına rağmen, nasıl bir kariyer sağlamış kendine..."

"Bu apayrı bir şey, Timofey Semyoniç, öyle değil mi?"
"Kuşkusuz, Kuşkusuz..."
"Öyle değil mi Timofey Semyoniç?"
"Peki ama ben ne yapabilirim?"
"Öğüt verin, tecrübeli biri, bir akraba olarak öğüt verin, önderlik edin! Ne yapmamız gerekir? Amirine mi gidelim yoksa..."
Timofey Semyoniç, çabuk çabuk, "Amirine mi? Asla olmaz bu," dedi. "Eğer öğüt isterseniz, her şeyden önce bu işi örtbas etmek gerekir. İnsanı kuşkulandıran bir olay bu. Olacak şey değil! Her şeyden önce, görülmemiş bir olay. Ölçülerin dışında bir olay. Çok kötü uydurulmuş. Bu nedenle, sakıngan davranmalı... Bırakın olduğu yerde kalsın. Beklemek gerekir, beklemek!"
"Nasıl bekleriz Timofey Semyoniç? Ya orada boğuluverirse?"
"Neden boğulsun? Siz onun yerinin oldukça konforlu olduğunu söylediğinizi unuttunuz mu yoksa?"
Her şeyi baştan, yeniden anlattım. Timofey Semyoniç düşünceye daldı.
Tütün tabakasını elinde evirip çevirirken, "Hımm!" diye mırıldandı. "Bence yurtdışına çıkacağına olduğu yerde kalsın daha iyi. Boş zaman bulmuş, bırakın, bol bol düşünsün. Boğulmayacağı ortada, hiç kaygılanmayın. Çünkü sağlığının korunması için gereken tüm tedbirleri de almak gerekir. Öksürük gibi şeylerden de sakınmalı. O, Alman'ın sorumluluğunda. Kişisel düşünceme göre, haklı adam, kendi açısından

yani. Hatta bir bakıma da çok haklı, çünkü onun timsahını görmek isteyenler çoğaldı. İvan Matveiç'in timsahın karnına girmesi hiç de izinsiz değildir. Hatırladığıma göre, onun timsahı da yoktu. Timsahın da mülkiyeti vardır. Öyleyse bir ücret ödemeden onu kesmek olmaz."

"İnsanlığın kurtuluşu için Timofey Semyoniç!"

"Bu, polisin ilgileneceği bir iş. Polise başvurmak gerekir. İvan Matveiç mi aranacak? Heh he! O şu anda izinli sayılıyor, bilmemezlikten gelebiliriz. Bırakın oradan Avrupa topraklarına baksın. Eğer izin süresi dolunca da ortaya çıkmazsa, o zaman soruşturur araştırırız..."

"Üç ay sonra mı? İnsaf edin Timofey Semyoniç!"

"Kendi suçu. Peki kim soktu onu oraya? Belki de kendine özel bir dadı tutmak istiyor, ama buna güveni yok. Timsahın bir mülkiyeti vardır. İşte buna, 'yürürlükteki ekonomik ülkü' denir. Daha üç gün önce, akşam Luk Andreiç'lerde İgnatiy Prokofyiç anlatıyordu... Siz İgnatiy Prokofyiç'i tanır mısınız? İş yaşamında tam bir kapitalisttir. Biliyor musunuz, tam olarak şunları söyledi: 'Bizim mutlaka sanayileşmemiz gerekli, oysa bizde sanayi çok geri. Onu ortaya çıkarmak gerekir. Ama bizde pek öyle sermaye yok. Öyleyse yurtdışından yabancı sermaye çekmek gerekir. Her şeyden önce yabancı ortaklıkları bizim topraklara çekebilmemiz için onlara birtakım üstünlükler sağlamalıyız. Bugün öteki ülkelerde yaptıkları gibi. Kamu mülkiyeti zehirden, yıkımdan başka bir şey değildir!...' Biliyor musunuz, bunları öyle ateşli söylüyor ki!... 'Bu onlar için

uygun. Sermaye sahibi kişiler... Memur değiller onlar. Köylüyü ne sanayi ne tarım yükseltir. Yabancı ortaklıklar, bütün yurdumuzu ellerinden geldiğince parça parça satın almaları için, sonra da parçalamak, ufak parçalara ayırmak...' Hem de tam böyle söyledi. 'Parçalamak, daha sonra da kişisel mülkiyete satmak için gerekli. Satmak da değil, kira ile vermek için gerekli. Ne zaman her yer yabancı ortaklıkların eline geçerse, işte o zaman istedikleri fiyata kiraya verecekler. Demek ki köylü iki kat çalışacak. Hem zorunlu ihtiyaçları için, hem de istediği zaman onları kovmak için. Demek çok şey duyacak, boyun eğecek, çalışacak ve değerini iki katına çıkaracak. Toplumda şimdiki yeri de öyle değil mi? Açlıktan ölmeyeceğini biliyor, bu nedenle daha çok tembelleşiyor, har vurup harman savuruyor elindekini. Bu arada da hem bize para yetiştiriyor, hem de burjuvaziye gidiyor. İşte İngiliz siyasal ve edebi gazetesi '*Times*' maliyemizi incelemiş, aynı anda da cevabı vermiş: Maliyemizin yetersiz olduğunu, orta tabakanın oluşmadığını, kocaman heybemizin bomboş durduğunu, çalışkan proleterlerimizin bulunmadığını söylüyor...' Çok güzel konuşuyordu İgnatiy Prokofyiç. Sanki hatip gibi. Önce bu düşüncelerini amirlerine anlatmak istiyor, sonra da '*Haber*' gazetesinde bastıracak. Bu hiç de İvan Matveiç'in durumuna benzeyen bir şey değildir."

"İvan Matveiç için bir şeyler..." diye kestim ihtiyarın sözünü.

Timofey Semyoniç bazen böyle gevezelik etmek

ve her şeyi bildiğini, hiçbir bilgiden geri kalmadığını göstermek isterdi.

"İvan Matveiç nasıl olur da... Bu olay karşısında boyun eğmek gerekir. Biz, yurdumuza yabancı sermayeyi çekmek için telaş içindeyiz. Oysa bakın, işte İvan Matveiç aracılığıyla da timsahın sahibine verilecek para iki kat artacak. Biz ise yabancı sermayeyi koruyacak yerde, tersine, sermayenin karnını yarmak istiyoruz. Uygun bir şey mi bu? Bence İvan Matveiç bu yurdun bir öz çocuğu olarak, yabancı bir timsahın değerini iki kata, belki de üç kata çıkaran değerinden dolayı sevinmek ve gurur duymak zorundadır. Bu, sermaye çekimi için gerekli. Birini bekliyorsun; bakıyorsun, öteki timsahla geliyor; bir üçüncüsü, ikisini, üçünü birden getirir. Onların yanı sıra da sermayeler gruplaşır. İşte burjuvazi budur. Bunları teşvik etmek gerekir."

"İnsaf edin, Timofey Semyoniç," diye haykırdım ben. "Zavallı İvan Matveiç'ten hemen hemen hiç de doğal olmayan bir fedakârlık istiyorsunuz siz!"

"Hiçbir fedakârlık istemiyorum, her şeyden önce sizden –daha önce rica etmiştim– şunu anlamanızı rica ederim ki, ben onun amiri değilim. Bu nedenle de, demek ki benim kimseden bir şey istemeye hakkım yok. Bu yurdun bir çocuğu olarak konuşuyorum, ama 'Yurt Çocuğu'[11] olarak değil. Yalnızca, bu yurdun basit bir çocuğu olarak konuşuyorum. Gene de, kim söyledi ona

11) Ruslar, İsa için 'Tanrı'nın Oğlu' anlamına gelen 'Yurt Çocuğu' betimlemesini sık kullanır. (ç.n.)

timsahın karnına girmesini? Ağırbaşlı, bildiğiniz rütbede, resmen evli bir adam... Sonra da, ansızın böyle bir adım! Hiç akla gelir miydi bu?"
"Ama atıldı işte böyle bir adım. Çok mutsuz bir durumda..."
"Kim tanır onu? Onun için kim timsahın sahibine böyle yüklü bir para öder, söyler misiniz bana?"
"Yoksa aylık almıyor mu, Timofey Semyoniç?"
"Yetişir mi?"
Üzüntüyle, "Yetişmez Timofey Semyoniç," diye cevap verdim. "Timsahın sahibi önce timsahı bir insan yuttu diye çok korktu, sonra da kızdı. İşin mutlu sonucunu, belki de fiyatı iki katına çıkarabileceğini anlayınca sevindi ve yüksekten atmaya başladı. Fiyatını iki katına çıkardı."
"Üç katına da çıkarır, dört katına da. Şimdi halk akın eder. Açıkgöz halk, timsahın sahibine... Tekrar ediyorum, o et yiyicinin eğlence tutkusunun sonucu bu! Bırakın İvan Matveiç gizlice çevreyi gözetlesin, bırakın, acele etmeyin. Belki herkes onun timsahın karnında olduğunu biliyor, ama kesinliğini resmen bilmiyorlardı. İvan Matveiç bu davranışı sonucunda şimdi kendi özel tutkusunu da doyurmuş oluyor. Çünkü yurtdışında sayılır şimdi. Timsahın karnında olduğunu söyleyecekler, ama biz inanmayacağız. Bunu böyle yapmak mümkündür. En iyisi beklesin. Acele etmenin ne gereği var?"
"Ama eğer..."
"Merak etmeyin, bünyesi çok sağlamdır..."
"Peki sonra? Ne kadar bekleyeceğiz?"

"Öyleyse sizden gizlemeyeyim, bu son derece karışık bir olay. İnsanın aklının köşesinden bile geçecek bir olay değil. Çok önemli. Bugüne değin buna benzer bir olaya rastlanmaması bozuyor işi. Elimizde bir örnek olsa, onu herhangi bir şekilde kurtarmak mümkün olabilir. Nasıl bir karar verelim? Düşündükçe iş daha karışıyor."

Birden mutlu bir düşünce parladı kafamda. "Şöyle bir şey yapsak olmaz mı?" dedim. "Eğer alnına Tanrı'nın iradesiyle canavarın karnında kalmak, diri diri gömülmek yazıldıysa, ne gelir elden. Acaba şu anda görevi başında çalışıyormuş gibi gösterilemez mi?"

"Hımın... İzinde olduğu için aylıksız kalacak..."

"Aylık bağlanamaz mı acaba?"

"Ama hangi temele dayanabilir?"

"Şu anda görevli gösterilerek..."

"Nasıl ve nerede?"

"Karnında, timsahın karnında... Söz gelimi, bilgi toplamak için ya da olayı yerinde incelemek için denilebilir. Kuşkusuz bu yeni bir şey, ama ilericilik olacak. Aynı zamanda bilime gösterilen ilgiyi de ortaya koyacak."

Timofey Semyoniç düşünceye daldı. Sonunda, "Özel bir memur atamak gerekir," dedi. "Timsahın karnında özel bir görev vermek, benim kişisel görüşüme göre anlamsız bir iş. Baştakiler güvenmez buna. Hem oraya nasıl bir görevle yollanabilir ki?"

"Doğal... Nasıl denir... Doğayı yerinde, olduğu yerde öğrenmek, incelemek için... Şimdi hep doğal bilimler önde geliyor. Botanik gibi... O orada

yaşayacak ve bizlere bilgi verecek... Orada besinlerin sindirilmesini ya da yalnızca timsahın iç yapısını inceleyecek... Olayları..."
"Yani hemen hemen istatistik olacak. Ama benim bu konuda yetkim yok, bilgi sahibi de değilim. Siz 'olaylar' diyorsunuz. Elimde o kadar çok olay var ki bu olayları ne yapacağımızı bilmiyoruz biz. Hem bu istatistik tehlikeli..."
"Neden? Niçin tehlikeli?"
"Tehlikeli. Siz de kabul edersiniz ki, o pek çok olay bildirecek, nasıl denir, yan gelip yatarak. Hiç yan gelip yatarak çalışmak olur mu? Bu tam bir yenilik. Bu nedenle tehlikeli. Gene de böyle bir örnek olmadı şimdiye değin. Eğer elimizde herhangi bir örnek olsa, benim düşünceme göre, belki onu da atama olanağı çıkar."
"İyi ama, bu zamana değin buraya hiç canlı timsah getirmemişlerdi ki, Timofey Semyoniç!"
Biraz daha düşünerek, "Hımın! Evet..." dedi. "Doğrusunu isterseniz, sizin bu itirazınız çok yerinde. Hatta gerçekleşmesi olanağı uzak da sayılsa, bu temel üzerine oturtulabilir. Ama gene de dediğiniz gibi, eğer canlı timsahların ortaya çıkmasıyla görevliler kaybolmaya başlıyorsa... Sonra, orası öyle yumuşak ve rahattır ki bu gerekçeyle pek çok memur oraya gitmek ve yan gelip yatmak isteyecektir. Siz de kabul edersiniz ki, kötü bir örnek olacaktır. İşte böylece, belki hepsi para almak umuduyla oraya gidecektir."
"Yardım edin Timofey Semyoniç! Ha, iyi ki aklıma geldi, İvan Matveiç size iskambil oyunundan kalan yedi ruble borcunu vermemi rica etmişti."

“Haa, geçen gün Nikifor Nikiforiç’lerde kaybetmişti bu parayı! Hatırlıyorum. O zaman öyle neşeliydi ki şakalaşıp duruyordu ama şimdi!...”

İhtiyar gerçekten üzülmüştü.

“Yardım edin Timofey Semyoniç,” diye üsteledim.

“Uğraşacağım. Şahsım adına söylüyorum. Bilgi toplama görevi verilmiş gibi, özel olarak... Ama gene de şunu biliniz ki, resmi yoldan değil... Acaba timsahın sahibi bu hayvanı kaça satar?”

Timofey Semyoniç yardım etmeye razı olmuş görünüyordu.

“Ben bu durumu öğrenir, kaça olduğunu bildiririm size,” dedim.

“Peki karısı... Yalnız mı şimdi? Canı sıkılıyor mu?”

“Haberi siz verin Timofey Semyoniç.”

“Olur, veririm. Ben de ne zamandır düşünüyordum, ama bir fırsat... Peki, niçin timsaha bakmaya koştu hemen? Ama doğrusu ben de bakmak istiyordum.”

“Zavallıya haber götürün Timofey Semyoniç.”

“Elbette. Ama kuşku yok ki, umut vermek istemem. Kendi adıma uğraşacağım bu işle... Haydi, gene görüşelim. Ben Nikifor Nikiforiç’lere gidiyorum, siz de gelir misiniz?”

“Hayır, ben de bizim tutsağa gidiyorum.”

“Eveet, şimdi doğru tutsağa!... Heh heh, hafif bir düşünce.”

İhtiyarla vedalaştım. Türlü düşünceler dolaşıp duruyordu kafamda. İyi yürekli, çok namuslu adamdı bu Timofey Semyoniç. Yanından ayrılırken, ona bizde şimdi pek yapılmayan türden bir

ellinci yıl jübilesi düzenlenmesine çok sevinmiştim. Hiç kuşkusuz, hemen Pasaj'a, zavallı İvan Matveiç'e haber vermeye koştum uçar gibi. Büyük bir merak içindeydim: Timsahın karnında nasıl yerleşmişti ve nasıl yaşayabiliyordu? Gerçekten timsahın karnında yaşanabiliyor muydu? Gerçekten timsahın karnında yaşanabilir miydi? Ara sıra bana öyle geliyordu ki, bu yalnızca bir canavar düşüydü. Daha çok da canavarın kendisindeydi bütün iş...

Hayır, bu bir düş değil. Gerçekti, kuşku götürmez bir gerçekti hem de! Böyle olmasa anlatabilir miyim? Neyse, devam ediyorum...

Pasaja biraz geç gittim; saat dokuz sularında. Timsahın bulunduğu yere de arka taraftan geçmek zorunda kaldım. Çünkü Alman, salonu her zamankinden daha erken kapatmıştı. Sırtında eski, yağ içinde bir ceketle dolaşıp duruyordu. Sabahkinden üç kat daha hoşnut görünüyordu durumundan. Anlaşılan adamın bir şeyden korktuğu yoktu ve halk daha çok, akın akın geliyordu. Derken, Mutter göründü; beni izlemek için geldiği belliydi. Mutter'le Alman ikide bir fısıldaşıyorlardı. Salonun artık kapalı olmasına rağmen gene de yirmi beş kapek giriş ücreti aldılar. Bu ne gereksiz bir düzenlilikti böyle!...

"Siz, her gelişinizde ödeyecek. Halk bir ruble ödeyecek, ama siz yirmi beş kapek. Çünkü siz iyi yürekli dostunuzun iyi yürekli dostusunuz. Ben dostları sayarım..."

Timsaha yaklaştım, sözlerimi uzaktan İvan Matveiç'in de işittiğini umarak, hem de onun bencil-

liğine taş atmak için, "Sağ mı, yaşıyor mu benim değerli dostum!" diye bağırdım yüksek sesle.
İvan Matveiç, "Sağım ve sıhhatteyim," diye cevap verdi. "Sağ ve sıhhatte. Bunu sonra konuşuruz... İşler nasıl?"
Hemen yakınında olmama rağmen sesi uzaktan ya da karyolanın altından geliyormuş gibiydi.
Sorusunu duymamış gibi, büyük bir merak içinde ve aceleyle onu soru yağmuruna tutmaya başladım: Nasıldı, timsahın içinde ne yapıyordu, orası nasıldı? Bunları dostluğumuza dayanarak ve olağan nezaket kuralları içerisinde soruyordum. Ama o hırçın ve sıkıntılı bir sesle kesti sözümü. "İşler nasıl?" diye haykırdı.
Benimle her zaman konuştuğu gibiydi, emrediyordu sanki. Çığlığa benzer sesi bu kez son derece iğrençti.
Timofey Semyoniç'le yaptığımız tüm konuşmayı en ince ayrıntılarına kadar anlattım ona. Anlatırken sesime biraz gücenmiş bir ton katmaya çalışıyordum.
İvan Matveiç, her zamanki olağan konuşmalarımızda yaptığı gibi, kesin bir dille, "İhtiyar haklı," dedi. "Pratik insanları severim. Tatlı, ağırdan alan insanlara ise dayanamıyorum. İtiraf etmeye hazırım, senin memurlar hakkında düşündüklerin hiç de budalaca değilmiş. Gerçekten de çoklarını hem bilimsel hem ahlaksal davranışları yönünden anlatabilirim size. Fakat şimdi bütün hepsi yeni ve beklenmedik bir görünüşe büründüler. Hem yalnızca bir aylık için çabalamaya değmez. Dikkatle dinle şimdi beni. Oturuyor musun?"

"Hayır, ayaktayım."
"Otur bir yere, istersen yere otur. Dikkatle dinle beni." Öfkeyle bir iskemle aldım, hırsla yere çarparak yerleştirdim.
"Dinle," diye başladı emredici bir sesle. "Bugün sayısız insan geldi buraya. Akşama doğru yer kalmamıştı. Polis çağırmak zorunda kaldılar düzensizliği önlemek için. Saat sekizde, yani her zamankinden daha erken, timsahın sahibi toplanan paraları saymak için gösteriyi kesip salonu kapatmak zorunda kaldı, yarın bir panayıra dönüşecek burası, çok iyi biliyorum bunu. Böylece başkentin tüm ileri gelenleri, yüksek tabakanın hanımları, yabancı elçiler, hukukçular... Hepsi burada olacak. Bunlar gene bir şey değil. Bizim engin, aşırı meraklı imparatorluğumuzun her bir köşe bucağından gelmeye başlayacaklar. Sonunda da ben herkesin gözünde gizemli, ama en üstün yere sahip biri olacağım. Bu başıboş kalabalığa akıl vermeye başlayacağım. Talihin önünde, ululuğun ve alçakgönüllülüğün deneylerle kazanılmış örneği olarak görüyorum kendimi. Bir, nasıl denir, bir kürsü olacağım; insanlığa bilim öğreten bir kürsü. Hatta canavarın karnında yaşayan birinin verdiği doğal bilim dersleri çok daha değerlidir. Hem ben gelecekte olacaklardan şikâyet etmiyorum. Kariyerlerin en parlağına kavuşacağıma kesinlikle güveniyorum."
"Bıkmaz mısınız?" diye atıldım zehirli bir ses tonuyla.
Beni her şeyden çok gücendiren, onun diğer kişi zamirlerini kullanmaktan büsbütün vazgeçmiş

olmasıydı. Kendisine çok önem veriyordu. Bütün bunlar şaşırtıyordu beni. Kendi kendime, "Neden, neden bu düşüncesiz kafa kendini büyük görüyor?" diyerek gıcırdatıyordum dişlerimi. "Böbürlenmek değil, ağlamak gerekir..."
Bu düşünceme keskin bir dille karşılık verdi: "Hayır!" dedi. "Çünkü hep yüce ülkülerle dolu olarak, yalnız şimdi, bu boş zamanımda tüm insanlığın kaderini değiştirmeyi hayal edebilirim. Gerçek ve ışık çıkacak timsahtan. Muhakkak ki yeni ekonomik ilişkilere değin yeni, özel bir teori bulacağım ve onunla koltuğum kabaracak. Nedense bu ana değin, çalışmaktan ya da dünyanın bayağı eğlencelerinden boş vakit bulamadım. Hepsini çürüteceğim ve yeni bir Fourier olacağım. Ha, iyi ki aklıma geldi. Timofey Semyoniç'e yedi rubleyi verdin mi?"
"Tabii, hemen cebimden çıkarıp verdim."
Bunu kendi cebimden verdiğimi belirtmeye çalışarak söylemiştim.
O da çalımlı bir sesle, "Hesaplaşırız," dedi. "Aylığıma zam bekliyorum. Bana zam yapmayacaklar da kime yapacaklar? Benim sonsuz yararım dokunuyor. Ama işte... Karım?"
"Sen herhalde Yelena İvanovna'yı soruyorsun, öyle mi?"
Bu kez çığlığa benzer bir sesle haykırdı: "Karım?"
Yapacak bir şey yoktu! Sakin olmaya çalışarak, ama gene de dişlerimi gıcırdatarak anlattım Yelena İvanovna'yı eve bırakışımı. O ise sonuna değin dinlemedi zaten. Sabırsızlıkla sözümü kesti:

“Onda birtakım tuhaf düşünceler baş göstermeye başladı. Eğer ben burada üne kavuşmak istiyorsam, nedeni, onun da orada üne kavuşmasını istememdir. Bilginler, ozanlar, düşünürler, madenciler, tüm erkekler sabah burada benimle konuştuktan sonra akşam onun salonunu ziyaret edecekler. Gelecek haftadan sonra her akşam onun salonuna toplanmak zorundalar. Toplum, gönlünü hoş tutmak için benim aylığımın iki katını verecek ona. Burada da orada da ikimizi konuşacaklar. Zaten çoktandır herkes bizden söz etme fırsatı kolluyor; ancak, oynadığım ufak rol ve yetersiz rütbem yüzünden yapamıyorlardı bunu. Oysa şimdi timsahın boğazında olmam, tüm engelleri kaldırdı ortadan. Her sözümü dinleyecekler, söylediğim her vecizeyi düşünecekler, başkalarına anlatacaklar, dergilere basacaklar. Ben de öğrenmeye vereceğim kendimi. Sonunda timsahın karnında benim nasıl kaybolduğumu anlayacaklar. Bir kısmı, ‘Bu adam dışişleri bakanı olabilir, bir krallığa elçi olarak gönderilebilir,’ diyecek. Bir kısmı ise, ‘Krallık da olsa yabancı bir yere gönderilmemeli,’ diyecek. Karımın bana bağlılık göstermesi gerekir. Benim aklım var, onun ise güzelliği ve sevimliliği… ‘O çok güzel, onun karısı,’ diyecek bazıları; ‘*Çok güzel, çünkü onun karısı*,’ diye düzeltecek diğerleri. Ne olursa olsun, Yelena İvanovna her konuda konuşabilmek için yarın hemen bir ansiklopedik sözlük alsın. Andrey Krayevski’nin tasarladığı gözlükten edinsin. Sık sık da en gözde politik dergi olan ‘*Petersburg Haberleri*’ni okusun,

'*Ses*' ile karşılaştırarak okusun. Öyle sanıyorum ki, timsahın sahibi bazen timsahla birlikte karımın parlak salonunda bulunmama razı olacaktır. O büyük konuk salonunun ortasında, kafeste duracağım ve bugün sabahtan beri öğrendiğim nükteleri savunacağım. Bütün erkeklere kendi tasarılarımı anlatacak, ozanlarla kafiye üzerine tartışacağım; kadınlarla da eğlenecek, tatlı şakalar yapacak, onlara kocaları için tehlikeli olmamalarını öğütleyeceğim... Geri kalanlara da Tanrı'nın iradesine, kadere boyun eğmelerini öğretmeye çalışacağım."
İtiraf ederim ki, bu vahşilik bizim her zamanki İvan Matveiç'e çok yakışıyordu. Ama gene de kafamda onun şimdi ateşli bir hastalığa tutulmuş olduğu, sayıkladığı düşüncesi dolaşıyordu. Bu, bizim her zamanki, her günkü İvan Matveiç'ten başkası değildi, ama yirmi kez büyüten bir ayna karşısındaymış gibiydi.
"Dostum," dedim ona, "uzun süre yaşayacağını umuyor musun? Daha doğrusu şunu söyle bana: Sağlığın yerinde mi? Nasıl yemek yiyorsun, nasıl uyuyorsun, nasıl soluk alıyorsun? Ben senin dostunum. Kabul edersin ki, bu doğaüstü bir olay sayılır. Bu nedenle benim bu merakımı doğal karşılaman gerekir."
Vaaz verir gibi, "Boş bir merak, başka bir şey değil," diye cevap verdi. "Ama sen hoşnut olmalısın. Benim bu canavarın karnına nasıl girdiğimi mi soruyorsun? İlkin timsah beni şaşırtan bir şekilde, oldukça boş göründü. İçi sanki lastikten yapılmış kocaman ve boş bir çuval gibi duruyor-

du. Hani bizim Moskova'da, Gorohovaya Sokağı'nda, eğer yanılmıyorsam Voznesenskiy Caddesi'nde yapılan lastik eşyalar gibi. Başka türlü olsa, düşünsene, hiç içinde durulabilir mi?"

Şaşkınlık içinde, "Olacak şey mi bu?" diye haykırdım. "Yoksa timsahın içi büsbütün boş mu?"

İvan Matveiç ciddi ve etkili bir sesle onayladı, "Boş! Her şeyiyle tam doğaya uygun olarak yapılmış. Timsah, yalnızca keskin dişlerle donatılmış kocaman bir ağız; ağzından sonra da kocaman, uzun bir kuyruk. İşte hepsi bu. Ağız ve kuyruk arasında ise boş bir bölme var. Bir çeşit kauçuktan yapılmış olması büyük bir ihtimal."

Öfkeyle atıldım ben: "Peki ama, kaburgası, midesi, bağırsakları, karaciğeri, yüreği..."

"Hiçbir şeyi, başka hiçbir şeyi yok. Anlaşılan hiç de olmamış. Bütün bunlar düşüncesiz gezginlerin boş hayalleri. Basur hastasının yastığını şişirdikleri gibi, ben de timsahı şişiriyorum şimdi. Lastik gibi istediğin kadar uzat. Hatta sen, aile dostumuz olarak, benim yanıma yerleşebilirsin. Eğer çok merak ediyorsan buraya sığınabilirsin, daha da yer artar. Hatta, eğer başka bir çare bulamazsam, Yelena İvanovna'yı da buraya, yanıma getirmeyi düşünüyorum. Ama gene de timsahın bu bomboş yapısı doğal bilimlerle tamamen uyuşuyor; çünkü, örneğin, sana yeni bir timsah yapma görevi verildi diyelim. Sen hemen, doğal olarak, şu soruyu sorarsın kendi kendine: Timsahın en önemli özelliği nedir? Cevap açık: İnsanları yutmak. Timsahın insanları yutabilmesi için nasıl yapılması gerekir? Cevap daha da

açık: İçini boş yapmak gerekir. Fizik ilmi çoktan beri göstermiştir ki, doğa, boşlukla var olamaz. Bu da öyle… Timsahın iç yapısı da boşlukla var olamaz, bunun sonucu da el eriminde olan her şeyi yutarak midesini doldurmak zorunda. Bu sebepledir ki timsahlar hep bizim gibilerini yutuyor. Bu kuralın tek istisnası ise insan kafası: İnsanın kafası, timsahın midesinden daha boş olsa da, içini doldurmaya onun kadar meraklı değil. Bütün bunlar şimdi benim için gün gibi açık, bütün bunlara ben kendi usumla, deneylerimle, nasıl denir, doğanın derinliklerinde, doğanın imbiğinde onun nabzının atmasını dinleyerek akıl erdirebiliyorum. Hatta etimoloji bile benimle aynı görüşte; timsaha oburluğundan dolayı bu ad verilmiştir. Timsahın Rusça adı olan Krokodil, Rusça'ya *Crocodillo*'dan geçmiştir; bu, çağımız İtalyanca'sındaki bir sözcüktür. Belki de eski Mısır firavunları zamanından gelir bu sözcük. Bunun Fransızca kökü *croquer* de yemek yemek, genellikle yiyecekler için 'yemek' anlamında kullanılır. Beni kafesle birlikte Yelena İvanovna'nın salonuna götürdükleri zaman vereceğim ilk söylevimde orada toplananlara bunları anlatmak amacındayım."

Elimde olmadan, "Ah dostum, ishal ilacı mı aldın yoksa!" diye haykırdım.

Sonra kendi kendime, korku içinde, "Ateşi var, yanıyor, çok ateşi var," diye tekrarladım.

"Saçma!" diye cevap verdi öfkeyle. "Hele şu andaki durumumda büsbütün olanaksız. Ama anladığıma göre, sen ishalden söz ediyorsun."

"Fakat dostum, nasıl... Sen şimdi nasıl yemek yiyebiliyorsun? Bugün öğle yemeği yedin mi?"

"Hayır ama tokum. Hem belki de hiç yemek yeme gereğini duymayacağım. Bu olağan bir durum aslında. Ben timsahın tüm karın boşluğunu dolduruyorum, yani onu tok tutuyorum. Ona birkaç yıl yiyecek verilmeyebilir. Öte yandan, benim tokluğumun açıklaması da şu: Benim için gerekli tüm hayat suyunu kendi bedeninden sağlıyor doğal olarak. Tıpkı formlarını korumak, taze, ince, çekici kalabilmek için geceleri unlu pirinç lapası sarınan, sabah banyosu alan güzeller gibiyim. Böylece ben timsahı besliyorum, sonra ondan kendi besinimi alıyorum. Sonuç olarak karşılıklı birbirimizi doyuruyoruz. Fakat bu durum çok güç. Timsah için de benim gibi bir adamı hazmetmek güç. Ama hiç kuşkusuz –gerçi gerek yok ama– midesi benim gibi bir ağırlığı taşımak zorunda. Ben de canavara fazla ağırlık vermemek için bir yandan öbür yana pek dönmüyorum. İstesem dönebilirim, ama insanlığımdan yapmıyorum bunu. Şimdiki durumda tek acındığım şey, Timofey Semyoniç'in beni –haklı olarak– yan gelip yatıyor diye nitelemesi. Ama yan gelip yatarak kanıtlayacağım ki, yan gelip yatarak da insanlığın kaderi değiştirilebilir. Tüm gazete ve dergilerimizin savunduğu yüce ülkülerin ve akımların sırtüstü yatarak ortaya konulduğu gerçektir. Nedense bunlara 'büro ülkeleri' diyorlar. Ama böyle diyenlerin yüzlerine tükürmeli! Ben şimdi yepyeni bir uzmanlık sistemi icat ettim. İnanmıyorsun ama, öyle kolay ki

bu! Herhangi bir uzak köşeye inzivaya çekilmek ya da bir timsahın karnına girmek, sonra da gözlerini kapamak yetiyor. Hemen tüm insanlık için cenneti buluyorsun. Siz buradan ayrıldıktan sonra ben hemen düşünmeye koyuldum, kısa sürede üç sistem buldum. Şimdi de dördüncüyü hazırlıyorum. Doğrusu, ilkin hepsini çürütmek gerekli. Ama timsahın içinde bu iş çok kolay! Sanki bütün bunlar timsahın içinde apaçık görünüyor... Gene de benim durumumda –ufak da olsa– şimdilik birtakım eksiklikler oluyor. Timsahın içi biraz ıslak, sanki tükürüklerle örtülü. Yukarı kısımlar biraz lastik gibi kokuyor. Tam tamına benim geçen yılki lastiklerim gibi. İşte hepsi bu, başka bir eksiklik yok."

"İvan Matveiç," diye kestim sözünü, "bütün bunlar çok tuhaf, inanmakta güçlük çekiyorum. Yoksa sen, tüm yaşamın boyunca yemek yememek niyetinde misin?"

"Ne saçma konuşuyorsun, boş kafalı, düşüncesiz! Ben sana yüce ülkülerden söz ediyorum, sen ise... Şunu bil ki, beni çevreleyen geceyi aydınlatan yüce ülkülerle doyuyorum. Ayrıca bu canavarın sahipleri iyi yürekliymiş. Bir süre önce canavarın gözüpek sahibiyle iyi yürekli annesi, her sabah timsahın karnına uzun, düdük gibi bir maden boru sokmaya karar verdiler. Bu sayede kahve ya da içine beyaz ekmek doğranmış et suyu içebileceğim. Düdüğü bu çevreden bir zanaatkâra sipariş ettiler bile. Ancak, doğrusunu söylemek gerekirse, biraz fazla bir lüks bu. Doğrusu, eğer bin yıl timsahın karnında yaşana-

bilse, bin yıl yaşamak isterdim. Unutma da yarın bir doğa tarihi kitabından bu konuda biraz bilgi toplayıp timsahı fosilleşmiş bir hayvanla karıştırıp karıştırmadığımı bana söyle. Çünkü ben de yanılabilirim. Kafamı kurcalayan tek bir şey var: Ben üzerime sımsıkı bir aba, ayaklarıma da iskarpin giymiştim, bu halimle timsahın beni hazmedemeyeceği ortada. Ayrıca ben canlıyım ve bütün irademle beni hazmetmesine karşı koyuyorum. Çünkü öteki yiyeceklerin düştüğü duruma düşmek istemiyorum. Bu benim için çok aşağılayıcı bir durum olurdu. Ama tek şeyden korkuyorum; ne yazık ki bin yıllık bir süreden sonra Rus malı olan ceketimin dokuması çürüyebilir. İşte o zaman elbisesiz kalabilir ve tüm karşı koymama rağmen belki de hazmedilmeye başlarım. Gündüz vakti buna göz yummaz ve direnebilirim, ama gece olup da insan iradesini dirayetle kullanamadığında bir patates, bir çörek ya da bir dana etinin uğradığı kötü sonla karşılaşabilir. İşte böyle bir son kudurtuyor beni. Sırf bu yüzden gümrük nizamnamesini değiştirmek ve –bir timsahın dişleri arasında kalakalsak bile– tüm doğal etkilere karşı daha dayanıklı olan İngiliz dokumalarını yurda sokmayı teşvik etmek gerekiyor. İlk fırsatta, bizim günlük Petersburg gazetelerinde yayımlanacak politik incelemelerle düşüncemi devletimiz memurlarına anlatacağnn. Bırak bağırsınlar. Onların şimdi benden bu mutluluğu almak için çırpınacaklarını sanıyorum. Bana öyle geliyor ki, her sabah, yirmi beş kapik veren gazete yazarları, fikirlerimi öğrenmek ve

ertesi günkü gazetelerinde basabilmek için çevremi saracaklar. Sözün kısası, gelecek bana pespembe ışıklar vaat ediyor."
"Ah, ateşi var, sayıklıyor!" diye mırıldandım kendi kendime.
Sonra onun ne düşündüğünü tam olarak öğrenme isteğiyle, "Dostum, peki ya özgürlük?" diye sordum. "Özgürlük insan için vazgeçilmez olduğuna göre, sen nasıl tutsak kalacaksın?"
"Ne aptalca," diye cevap verdi. "Vahşi insanlar özgürlüğü, bilgelerse düzeni severler, düzen yoksa eğer…"
"İvan Matveiç ne olur acı bize!"
"Sus ve dinle!" diye vızıldadı sözünü kestiğim için kızarak. "Şimdiye değin hiç böyle düşünceler geçmemişti içimden. Bu daracık sığınağımda, kalın dergilerdeki edebi eleştirilerden ve mizah gazetelerimizin ıslıklarından çekiniyorum. Düşüncesiz ziyaretçilerin, aptalların, kıskançların, özellikle nihilistlerin beni alaya almasından korkuyorum. Yine de bunların önüne geçmenin bir yolunu bulacağım. Halkın ne düşündüğünü, özellikle de gazetelerin ne yazdığını öğrenmek için sabırla bekliyorum. Yarın bana gazetelerden de haber ver."

Ertesi gün '*Ses*' gazetesinde çıkan haber:

"Herkes bilir ki, biz Ruslar, ilerleme ve insancıllık açısından Avrupa'yla aynı düzeyde olmak isteriz. Tüm iyi niyetimize ve bu gazetenin tüm çabalarına karşın olgun olmaktan hâlâ çok uzağız. Bunun

–tıpkı bizim tahmin ettiğimiz gibi– utanç verici bir örneği de dün Pasaj'da yaşandı. Bir yabancı, başkentimize timsahıyla birlikte geldi ve bunu Pasaj'da halka teşhir etmeye başladı. Biz de, daha çeşitli ve yetkin örnekleri ülkemizde mevcut olsa da, yurdumuzun pek yakından tanımadığı bu yararlı ticari etkinliği görmek için can attık. Dün öğleden sonra saat dört buçukta, bu yabancının timsahını teşhir ettiği salona şişman ve sarhoş olduğu gözden kaçmayan biri gelip giriş ücretini ödeyerek biletini aldıktan sonra hiç düşünmeden timsahın ağzına atılıverdi. Bu koca ağız da, belli ki boğazında kalıp onu boğmasından ürkerek, içgüdüsel bir hareketle adamı yuttu. Timsahın karnına giren bu meçhul şahıs orada uyumaya koyuldu. Ne yabancının haykırışları, ne korkuya kapılan yakınlarının çığlıkları, ne de polise haber verme tehditleri kâr etti. Timsahın içinden bir kahkaha ve bıçakla timsahın karnını dörde bölme yollu bir tehdit duyuldu sadece. Böylesine kallavi bir nesneyi yutmak zorunda kaldığından, biçare memelinin gözlerinden yaşlar boşandı. 'Davetsiz konuk tatardan kötüdür' derler, atasözüne ne hacet, saygısız ziyaretçi girdiği yerden çıkmak istemedi bir türlü.
Henüz olgunlaşmadığımızı kanıtlayan ve yabancıların gözünde bizi küçük düşüren bu olay, bu barbarlık örneği nasıl açıklanacak bilemiyoruz. Yüce Slav ruhuna yaraşan deyişler ahp yürüdü! Şimdi sorulan şu: Davetsiz misafir ne istiyordu? Sıcak ve konforlu bir yer mi? Oysa başkentimizde çok güzel evler var. Ucuz ve oldukça konforlu,

Neva Nehri'nin suyundan yararlanan, kapısında ücretli bekçilerin beklediği, gazla aydınlatılmış yollar boyunca uzanan apartmanlar var. Evet, hayvanlara karşı çok barbar davranan okuyucularımızın dikkatini çekmek istiyoruz: Yurdumuza şöyle bir uğrayan bu timsah için böyle kocaman bir şeyi tek lokmada hazmetmek güçtür kuşkusuz. Şimdi bu timsah yığılmış yatıyor ve dayanılmaz acılar içinde ölümünü bekliyor. Oysa uygar Avrupa'da, uzun süredir, evcil hayvanlara insanca davranmayanları mahkemeye veriyorlar, peşlerini bırakmıyorlar. Ama biz, Avrupa'daki gibi aydınlatılmış kentlere, Avrupa'nınki gibi geniş yollara, Avrupa'dakiler gibi güzel evlere rağmen, hâlâ batıl alışkanlıklarımızın kurbanı oluyoruz."

Lazarus

Leonid Andreyev

I

Lazarus, üç gün üç gece ölümün gizemli egemenliğinde kaldığı gömütten çıkıp evine sapasağlam döndükten sonra adını 'Korkunç Lazarus'a çıkaran o uğursuz değişikliklerin fark edilmesi için aradan uzun bir zamanın geçmesi gerekti. Onun yaşama dönüşüne sevinen arkadaşları, akrabaları kendisine büyük sevgi gösterdiler, evine en doyulmaz yemekleri getirip ona en pahalı giysileri armağan ettiler. Adamcağıza yeni evlenmiş bir güvey gibi güzel giysiler giydirip onu donattıktan sonra aralarına aldılar; toplanan konu komşu onun iştahla yiyip içmesi karşısında sevinç gözyaşları döktü. Komşuların komşuları geldi, onlar da sevindiler, uzak kentlerden, köylerden çağrılan tanıdıklar dirilme mucizesi karşısında sevinç çığlıkları atarak hayranlıklarını dile getirdiler;

Mariya ve Marta'nın evine üşüşen arılar gibi onun evi de konuklarla dolup taştı.
Lazarus'un yüzündeki, davranışlarındaki gözden kaçmayan değişiklikleri doğal karşıladılar; bunları ölmeden önceki hastalığının, geçirdiği sarsıntının kalıntısı olarak yorumladılar. Ölüm denen canavarın yıkıcılığı mucizevi bir güç tarafından durdurulmuş, ancak tümüyle yok edilememişti. Ölümün Lazarus'un yüzünde, bedeninde yaptığı yıkıntı bir ressamın ince bir cam altına koyduğu, yarım bırakılmış bir tablosuna benzetilebilirdi. Adamcağızın şakaklarında, gözlerinin altında, çökük avurtlarında topraksı bir morluk özellikle göze batıyordu. Aynı morluklar uzun parmaklarında da vardı, gömütte yatarken uzayan tırnaklarında morluk daha bir koyulaşarak duman kırmızısına dönüşmüştü. Gömütte bekleyip şişmekten olacak, dudaklarında ve başka yerlerinde derisinin yer yer patladığı görülüyor, buralarda pul pul dökülen kırmızı, ince çatlaklar göze çarpıyordu.
Eskiye göre daha şişmanlamış gibiydi. Gömütte şişen gövdesi neredeyse dev iriliğindeydi. O korkunç şişliklerde pis kokulu çürümenin izleri görülebilirdi. Kefenine sinen ağır ölü kokusu ile bedenindeki şişlikler tümüyle yok olmadıysa bile gitgide azaldı, aradan bir süre daha geçince ellerindeki, yüzündeki morluklar koyuluğunu yitirdi, derisindeki kırmızı çatlaklar daha bir düzgünleşti. Yaşamını ikinci bölümünde insanların karşısına hep böyle çıktı, ancak öldükten sonra onun gömüldüğünü görenler bunu normal karşıladılar.

Lazarus'un dış görünüşünün dışında huyları da değişmişti, ne var ki, bu değişikliğe kimse aldırış etmedi, yakınları buna fazla önem vermediler. Ölümünden önce Lazarus neşeli, tasasız biriydi; gülüp eğlenmeyi, kimseyi incitmeden hoş şakalar yapmayı severdi. Kin tutmayan, surat asmayan bu neşeli genci öğretmeni bile çok beğenirdi. Oysa şimdi son derece ciddiydi, konuşmaktan hoşlanmıyordu, kendisi hiç şaka yapmadığı gibi, yapılan şakalara da gülerek karşılık vermiyordu. Seyrek de olsa ağzından dökülen sözler ağrısını, sızısını, açlığını, susuzuluğunu bildirmek için hayvanların çıkardıkları o iptidai, içerikten, derinlikten yoksun seslere benziyordu. Bir insan yalnız bu basit sözlerle isteklerini dile getirse, onun sevindiğini mi yoksa büyük acılar mı çektiğini kimse anlayamazdı.

Gömütün karanlığında ölümün üç gün üç gece egemenliği altına aldığı soluk yüzlü Lazarus görkemli damat giysileri içinde, göz alıcı altın sarısı, kan kırmızısı parıltılarla parlayarak, o ağır suskunluğu içinde dostlarının, yakınlarının hazırladığı şölen masasında oturuyor, korkunç derecede değişmiş de olsa kimse bu değişikliğin farkına varmıyordu. Çevresinde toplananların hayranlığı bazen sevecen, bazen de coşkulu dalgalar halinde kabararak onu kuşatıyor; gömüt soğukluğunu henüz yitirmemiş yüzünü sevgi dolu ılık bakışlar yalıyor; morarmış ağır elini arada bir sıcak bir el okşuyordu. Bir yandan da müzik çalıyordu. Şölene bir çalgıcı takımı çağrılmıştı; dümbelek ile kaval, simbal ile saz birbirlerine

eşlik ediyorlardı. Sanki Mariya ile Marta'nm mutluluk dolu evinde arılar uğulduyor, ağustosböcekleri cır cır ötüyor, kuşlar cıvıldaşıyordu.

II

Derken, ihtiyatsız biri giz dolu bir perdeyi kaldırıverdi birden. Dikkatsiz birinin ağzından kaçırıverdiği söz, bozguncu esintisiyle güzel bir büyünün etkisini yok etti, o çirkin gerçeği bütün çıplaklığıyla ortaya döktü. Aklında henüz belirgin bir düşünce olmasa da, gülümseyerek şöyle sordu: "Orada karşılaştıklarını bize anlatır mısın, Lazarus?"

Sorunun şaşırtıcılığı karşısında herkes sustu. Lazarus'un üç gün ölü kaldığını sanki yeni fark etmişlerdi, onun nasıl bir yanıt vereceğini ötekiler de merakla bekliyorlardı. Ancak Lazarus'tan ses çıkmadı.

Soruyu soran kişi ne diyeceğini bilemiyordu. Merakını yenemediği için bir daha sordu: "Orası gerçekten korkunç bir yer mi? Bize niçin anlatmak istemiyorsun?"

Gene söz düşüncenin gerisinde kaldı, eğer düşüncenin önünde gitseydi o zaman bu soruyu sormaz, sabırsız yüreği aynı anda korkudan burkulmazdı. Soruyu soran kişiyle birlikte ötekiler de büyük bir tedirginlik duydular, Lazarus'un vereceği yanıtı sıkıntı içinde beklemeye başladılar. Ancak dirilen dostlarından gene yanıt gelmedi, adamın suskunluğu daha bir donuk-

laştı, başı önüne düştü. Bunun üzerine sofrada oturanlar Lazarus'un yüzünün korkunç morluğunu, iğrenç şişmanlığını yeni fark etmişler gibi bakışlarını arkadaşlarının masadaki mora çalan, duman kırmızısı ellerine çevirdiler, bekledikleri yanıt bu ellerden gelecekmiş gibi, gözlerini derisi çatlamış parmaklara diktiler. Çalgıcılar müziği henüz kesmemişlerdi, çok geçmeden onlar da suskunlaştı, ocağa atılan suyun kömür alevlerini söndürmesi gibi ortalığı kaplayan sessizlik de neşeli şarkıları susturdu. Kaval sesini kesti, güm güm öten dümbelek ile neşeli saz suskunlaştı, simbal telleri kopmuşçasına sessizliğe gömüldü. Şen şakrak şarkılar son bulunca şölen sofrasındaki sessizlik daha bir koyulaştı.

Soruyu soran kişi dilini tutamadığı için, "Anlatmak istemiyor musun?" dedi bir daha.

Kimseden çıt çıkmıyordu, masanın üstünde kıpırtısız duran, morlaşmış duman kırmızısı eller hafifçe oynayınca masada oturanlar rahat bir soluk aldılar. Onların canlanması üzerine Lazarus başını kaldırdı, ezici bakışlarıyla arkadaşlarını tek tek süzdü.

Lazarus'un gömütten çıkışının üçüncü günüydü. O günden beri yakınlarından birçokları Lazarus'un bakışlarının mahvedici gücünü sezmişlerdi. Ancak ne bu bakışların altında ezilenler ne de ölüm kadar gizemli yaşamın ilk kaynağı olan bakışlara direnenler, yani Lazarus'un bakışlarının altında ezilmeyenler, onun koyu gözbebeklerinin derinliklerinde kıpırtısız yatan o korkunç şeyin ne olduğunu anlayabildi. Lazarus'un

durgun bakışlarının belli bir özelliği yoktu. Gözlerine bakarak onun yakınlarından bir şey gizlemeye çalıştığı söylenemezdi, ancak hiçbir şey açıklamak niyetinde olmadığı da belliydi. Canlı varlıklara, yaşayanlara aldırmazlık vardı bu ölgün, soğuk bakışlarda. Tanımadığı kişiler onunla sokakta yüz yüze gelseler bile onun kim olduğunu anlamazlardı; ama daha sonra bu iri yapılı, durgun bakışlı, sırmalı, gösterişli giyimli adamın Lazarus olduğunu öğrenince şaşırır, ürküntüye kapılırlardı. Evet, Lazarus insanlara bakarken güneş parlamasını sürdürür, fıskiye sularını şıkır şıkır çevresine saçar, tepedeki gökyüzü gene maviliğini korurdu. Ama onun gizemli bakışlarının etkisinin altına girenler ne güneşin parıltısını fark eder, ne fıskiyenin şen şıkırtısını işitir, ne de gökyüzünün maviliğini görürdü. Onun bakışlarından etkilenenler kimi zaman ağlar, kimi zaman umutsuzluğa kapılarak saçlarını yolar, kurtarması için başkalarını yardıma çağırırlardı. Pek çoğu ise sessizce, kayıtsızca ölümün gelmesini beklerdi. Böyleleri taşlık bir araziye dikilmiş bir ağacın yavaş yavaş kuruması gibi gitgide solgunlaşıp canlılıklarını yitirerek herkesin gözü önünde yaşamdan uzaklaşırlardı. Lazarus'u görünce çılgına dönenler, çığlık çığlığa bağıranlar bazen yaşamayı sürdürürlerdi, öbürleri ise ölümün pençesinden kurtulamazlardı.
Soruyu soran kişi üçüncü kez Lazarus'a aynı soruyu yöneltti: "Lazarus, demek orada gördüklerini bize anlatmak istemiyorsun?"
Ama bu sefer sesi canlılığını yitirmiş, ölgünleş-

miş, gözlerinin feri kaçmıştı; adamcağızın bön bakışlarının can sıkan bir görünüşü vardı. Ölümü düşündüren aynı can sıkıcı görüntü bir toz bulutu gibi gelip bütün yüzlere çöktü; şölen masasının çevresinde toplananlar birbirlerini şaşkın şaşkın süzüyorlar, bu zengin sofraya ne amaçla geldiklerini anlamıyorlardı. Konuşmalar zamanla, yavaş yavaş kesildi. Artık evlerine gitme vakti geldiğini düşündükleri halde içine düştükleri yapışkan, kasları pelteleştiren tembellik, vurdumduymazlık yüzünden yerlerinden kıpırdanamıyorlardı. Geceleyin kırlara saçılan küllenmiş kor parçaları gibi birbirlerinden kopmuşlardı.
Çalgıcılara şarkı söylesinler diye para ödenmişti, o nedenle çalgılarını yeniden ellerine aldılar, şen şakrak hızlı şarkılar ile hüzün verici ezgiler yeniden birbirini izledi. Müziğin orkestra içindeki uyumu yeniden can bulduysa da, masa çevresinde toplananlar bu müziğin ne işe yaradığına, çalgıcıların niçin kaval çalarken avurdunu şişirdiğine, niçin saz çalarken telleri parmaklarıyla çektiğine bir anlam veremiyorlar, uyumlu müziği garip, karmakarışık bir curcuna gibi algılıyorlardı.
Aralarından biri, "Müzisyenler ne kadar kötü çalıyorlar!" dedi.
Bu sözden incinen çalgıcılar oradan hemen uzaklaştılar. Gece bastırdığı için konuklar da teker teker ayrılıyorlardı. Sokağa kendisini atanlar çevrelerini koyu bir karanlık sarıp temiz havayı solumaya başladıklarında karşılarında korkutucu bir parıltı içinde Lazarus'un görüntüsünü buluyorlardı. Bir cesedin morlaşmış su-

ratı, güvey giysilerinin altınsı parlaklığına bürünmüş soğuk bir bakış. İnsana ürküntü veren bir ölünün bakışı... Taşlaşmışçasına yerlerinde katılıp kalan konuklar semtin çeşitli bölgelerinde tek başlarına dikilirlerken karanlık daha bir koyulaşarak onları kuşatıyor, üç gün önce ölümün gizemli egemenliğinde bulunan Lazarus'un olağanüstü görüntüsü karşılarında göz alıcı bir ışıltıyla parlıyordu. Evet, Lazarus üç gün ölü olarak yatmıştı. Güneş üç gün doğup üç gün batmış, çocuklar neşeyle oyun oynamışlar, su derelerden şırıldayarak akmış, yollardan kalkan toz üç gün boyunca rüzgarlarla savrulmuş, Lazarus hep gömütünde ölü olarak yatmıştı. Şimdi gene insanlar arasındaydı. Onlara dokunuyor, yüzlerine bakıyor, üstelik korku saçarak bakıyordu. Onları göz bebeklerinin koyu yuvarlaklığı arasından, karanlık bir camın içinden bakarcasına, erişilmez *Ötedünya*nın kendisi süzüyordu sanki.

III

Lazarus'la kimse ilgilenmez oldu; çevresinde tek dostu, tek yakını kalmadı. Kutsal kenti kuşatan çöl gelip evinin eşiğine dayandı. Çölün ıssızlığı evinin içine kadar girdi, karısıymış gibi gelip yatağına uzandı, evin tüm ışıklarını söndürdü. Lazarus'a artık kimseciklerin aldırdığı yoktu. İki kızkardeşi Mariya ile Marta birbirinin peşisıra evden ayrıldılar. Lazarus'a kimin bakacağını, kimin karnını doyurup ocağını tüttüreceğini bi-

lemediği için Marta kardeşini kolayca bırakıp gidemedi, hep ağlayarak dua etti. Ancak fırtınanın çölde kol gezdiği, ıslık çalarak selvi ağaçlarının uçlarını evin çatısına yatırdığı gecenin geç bir vaktinde Marta da giyinerek sessizce çıktı gitti. Sıkıca kapanmamış kapının fırtınanın etkisiyle küt küt çarptığını işiten Lazarus yerinden kalkıp dışarı çıkmadı, kızkardeşinin arkasından bakmadı. O gece sabaha dek selviler fırtınada ıslık çaldılar, kapı acı acı gıcırdadı durdu, çölün saldırgan kumları kapıdan içeri daldı. Cüzamlı biriymiş gibi herkes Lazarus'tan kaçıyordu, onunla karşılaşmaktan kurtulmak için herkes onun boynuna bir çıngırak asılmasını istiyordu. Derken, aralarından biri çıktı; solgun bir yüzle, geceleyin pencerelerinin dibinde Lazarus'un çıngırağını işitecek olurlarsa sonlarının korkunç olacağını söyledi. Korkudan sararan insanlar onun dediğine inandılar.
Lazarus kendi kendine bakamadığı için çok geçmeden açlıktan ölebilirdi, ancak komşuları korkudan ödleri de patlasa ona yiyecek bir şeyler gönderdiler. Yemeği böyle şeylerden korkmayan çocuklar getirip önüne koyuyorlardı, ama feleğin sillesini yemiş zavallılarla alay etmekten hoşlanan veletler ona sataşmayı göze alamıyorlardı. Yemeği önüne koyarlarken Lazarus'la ilgilenmedikleri için o da çocuklara aldırış etmiyor; kara saçlarını okşamak, ışık saçan saf gözlerine bakmak istemiyordu. Zamanın ve çölün insafsızlığına terk edilen evi çok geçmeden yıkıntıya dönüştü, açlıktan melemeye başlayan keçileri çok daha

önceden komşularının ağıllarına dağıldı. Üzerindeki güvey giysisi de rengini atıp solgunlaştı. Müzik eşliğinde dostlarıyla birlikte şölen sofrasında otururlarken giydiği bu gösterişli giysiyi bir gün olsun üzerinden çıkarmamıştı. Giysinin eskisi ile *yenisinin*, *tarazlanmış olanı* ile *sağlamının* arasındaki ayrımı bilmiyor gibiydi. Damatlık kuşamının parlak renkleri çölün kavurucu sıcağında sararıp solmuştu. Ayrıca azgın köpekler ile çölde biten dikenli çalılar o güzelim kumaşı lime lime etmişti.

Güneşin çölde ne kadar canlı varlık varsa hepsini kurutup öldürdüğü gündüz saatlerinde akrepler bile taşların altına gizlenir, sokacak birini bulmak için kıvranır dururlardı. İşte bu saatlerde Lazarus yıkıcı ışınların altında kıpırdanmadan oturur; morlaşan yüzünü, saçaklı saçlarıyla karışmış uzun sakalını güneşe çevirirdi. Onu öyle gördüler mi hemen sorarlardı: "Ey, gariban Lazarus! Güneşin altında oturup gözlerini ona dikmek çok mu hoşuna gidiyor?" O da, "Evet, çok hoşuma gidiyor," karşılığını verirdi. Bu soruyu soranlar, "Üç gün boyunca kapkaranlık gömütte yatıp yeraltının soğunu çekmek ne denli zor olmalı ki, güneşin yakıcı sıcağı iliklerini ısıtamıyor, parıltısı gözlerindeki karanlığı aydınlatamıyor," dedikten sonra içlerini çekerek oradan uzaklaşırlardı.

Ateş kırmızısı güneş yuvarlağı irileşip ufka eğildiği zaman Lazarus da çöl yolculuğuna çıkar, güneşi kovalayıp yakalayacakmış gibi durmadan yürürdü. Böyle hep güneşe doğru yürüdüğü için,

geceyarısı çölde ne yaptığını merak edip onu izleyenler uzun boylu, dev yapılı bir adam karaltısının ateş saçan yuvarlağa karşı ilerleyişini bir daha silinmemecesine zihinlerine kazırlardı. Gece korkusu ödlerini patlattığı için onun ne yaptığını öğrenmeden geri dönerler, fakat kara bir lekenin kırmızı yuvarlak üzerine düşen görüntüsü beyinlerine yerleşip bir daha gitmezdi. Gözlerine toz toprak kaçan hayvanlar nasıl suratlarını pençeleriyle çılgıncasına ovuştururlarsa, onlar da gözlerini boş yere ovuşturup dururlar, ancak Lazarus'un orada bıraktığı iz hiç silinmezdi, çünkü ancak ölümün silebileceği bir izdi bu.

Uzaklarda yaşayıp Lazarus'un adını işiten ama onu görmemiş bulunan birçok insan vardı. Hani, korkudan güçlü olup, yalnız korkuyla beslenen merak diye bir şey vardır, bilirsiniz; böyle meraklılardan kimileri gözleriyle görmedikleri bu adamla biraz da alay etmek için yanına gelip konuşmaya dalarlardı. Aradan hayli zaman geçtiği için o sıralar Lazarus bayağı düzelmiş, eski korkunçluğu kalmamıştı. Gelenler güneşin altında oturan adamla bir süre konuştuktan sonra, "Bunda korkulacak ne varmış?" dercesine parmaklarını çıtlatırlar, kutsal kentin insanları hakkında pek de iyi şeyler düşünmezlerdi. Ancak konuşmaları bitip köylerine, kasabalarına dönmek üzere yola çıktıklarında kutsal kentin insanları onları hemen tanır, "İşte, Lazarus'un yüzüne baktığı adamlardan biri daha, düpedüz deli!" diyerek, acıdıklarını belli etmek için dillerini şaklatırlardı.

Korku nedir bilmeyen yürekli savaşçılar silahlarını şakırdatarak gelirlerdi Lazarus'un yanına. Mutluluktan uçan delikanlılar şarkı söyleyerek, gülerek yaklaşırlardı. Kazanç kaygısından kurtulamayan işadamları paralarını şıkırdatarak birkaç dakikalığına da olsa uğrarlardı. Tapınakların kibirli görevlileri bastonlarını Lazarus'un evinin sövesine dayayıp içeri girerlerdi. Ancak hiçbiri, geri döndüklerinde oraya geldikleri gibi kalmazlar, büyük değişikliğe uğrarlardı. Hepsinin ruhlarına aynı korkunç gölge iner, o gölge tanıdıkları dünyaya yepyeni bir görünüm verirdi. Konuşma yetisini yitirmeyenler onları dinleyenlere duygularını şöyle aktarırlardı: "Gözlerimle gördüğüm, ellerimle dokunduğum nesneler içleri boşalarak hafifleyip saydamlaşıyor, gece karanlığında aydınlık gölgeler biçimine dönüşüyorlardı; çünkü evreni bir baştan bir başa kuşatan büyük bir karanlık ne güneşin, ne ayın, ne yıldızların aydınlığıyla dağılıyor; uçsuz bucaksız, koyu bir örtü olup dünyamızı sarıyor, yeryüzünü anne gibi kucaklıyordu; o karanlık bütün maddelerin içine sızıyordu, demirin de, taşın da; maddenin parçaları tek başlarına kalıyorlar, aynı karanlık bu parçaların içine sızıyor, parçalar da parçacıklara ayrışıyordu; ağaçlar boşluk içinde kök salıyorlar, ağaç gövdelerinin içleri de boşalıyordu; o boşlukta yere düşecekmiş gibi olan tapınaklar, saraylar, evler alçalıp yükseliyordu; bunların da içleri boştu; insanlar bu boşlukta deviniyorlardı, kendileri de boş, tüy gibi hafiftiler. Çünkü zaman denen şey yoktu, nesne-

lerin başıyla sonu birleşiyordu; yeni kurulmakta olan bir yapı, inşaatçılar çekiçlerini henüz takır takır vurdukları sırada yerle bir oluyor, yıkıntının yerini bir boşluk alıyordu; bir çocuk doğmaya görsün, hemen başucunda ölüm mumu yanmaya başlıyor, mum birden sönüyor, ölen insanın ve mumların yerini boşluk kaplıyordu; aynı boşluğun, karanlığın sardığı insanoğlu sonsuzluğun korkunçluğu karşısında umarsızlık içinde tir tir titriyordu..."

Konuşma yetisini yitirmeyenler bunları anlatırlardı işte. Konuşmayı istemeyip sessizce ölenler ise dilleri çözülse herhalde daha fazlasını anlatırlardı.

IV

O çağlarda Roma'da ünlü bir yontu ustası yaşamaktaydı. Topraktan, mermerden, tunçtan tanrı ve insan bedenleri yaratıyordu bu yontucu; yarattıklarının tanrısal bir güzelliği vardı ve insanlar bu güzellikleri ölümsüz sayıyorlardı. Oysa ustanın kendisi yaptıklarından memnun değildi, bir eksiğinin olduğunu, onu bulup mermere, tunca hapsederse gerçek güzelliğe erişeceğini söylüyordu. "Ayın aydınlığını toplayamadım, güneşin parıltısını yeterince içemedim, yonttuğum mermerin canı yok, döktüğüm tuncun güzelliği eksik," diyordu. Ay ışığıyla aydınlanan gecelerde selvilerin gölgelerine basarak yollarda yürüdüğü, Romalı giysisi ay ışığında parladığı sırada onunla karşı-

laşan dostları gülümseyerek, "Ne o, Aurelius, ay ışığı toplamaya mı gidiyorsun? Sepetini yanına niçin almadın?" diye takılırlardı.
İşte o zaman, Aurelius gözlerini gösterirdi.
"İşte sepetim burada; ayın aydınlığını, güneşin parıltısını burada topluyorum," derdi.
Söylediği doğruydu; ay onun gözlerinde parlar, güneş göz bebeklerinde ışıldardı. Ancak yontu ustası bu parıltıları mermere yansıtamadığı için acı çeker, üzülürdü.
Eski ve soylu bir aileden geliyordu, iyi bir karısı, çocukları vardı, hiçbir şeyin eksikliğini duymuyordu.
Lazarus'la ilgili tekinsiz haberler ona kadar ulaşınca karısı ile yakın dostlarına danıştı; Yahudi ülkesine gidip yeniden dirilme mucizesi gösteren kişiyi yakından görmek için uzun bir yolculuğa çıkma kararı aldı. Son günlerde canı bayağı sıkılmaya başlamıştı, aşacağı uzun yollar boyunca yorgunluğunun geçip biraz açılacağını düşünüyordu. Dirilen adam hakkında anlatılanlar kesinlikle gözünü korkutamazdı. Ölüm olgusuna çok kafa yormuştu, ölümü sevmemekle birlikte ölümü yaşamla karıştıranlardan da hoşlanmıyordu. "Bu yanda güzel bir yaşam, öbür yanda gizemi çözülmemiş bir ölüm var; bir insan sağlık içindeyse, yaşadığına ve yaşayanların güzelliğine sevinmek varken başka ne ister?" diye düşünürdü. Bu kendine güveni ile yaşama sevinci yüzünden şöyle bir istek beslemeye başlamıştı: Lazarus'u bulup onu kendi görüşünün doğruluğuna inandırmak, bedeni nasıl yaşama döndüyse, ölü

ruhunu da diriltmek. Bunu yapmak kolay görünüyordu Aurelius'a, çünkü dirilen adamla ilgili söylentiler birtakım belirsizlikler ve gariplikler taşıyor, dirilen kişiyle ilgili doğruları tam yansıtmadığı gibi, ortada karşılaşılacak korkunç bir durum varmış da bundan sakınmak gerekirmiş gibi bir hava yaratıyordu.

Akşam güneşine doğru yürümek üzere oturduğu kayanın üstünden ağır ağır kalkan Lazarus, silahlı kölesiyle birlikte Romalı bir soylunun çınlayan sesiyle arkadan ona şöyle bağırdığını işitti:

"Ey, Lazarus!"

Lazarus geriye döndü, şan ve şöhretin aydınlattığı gururlu, güzel bir yüz ile güneşin ışıklarıyla ışıl ışıl parıldayan değerli taşlar gördü. Kızıla çalan güneş ışınları ona doğru yürüyen soylunun başı ile yüzüne donuk bir tunç parlaklığı vermişti. Bunu da gördü Lazarus. İşte o zaman kayanın üstüne yeniden çöktü, yorgun başını önüne eğdi.

Boynundaki altın zincirle oynayan Romalı, "Ah, zavallı Lazarus, sen gerçekten çirkin bir adammışsın!" dedi. "Çirkin olduğun kadar korkunçsun da. Eline geçtiğin sırada ölüm sana karşı hiç tembelce davranmamış. Çok da şişmanmışsın, ancak ulu Sezar'ın söylediğine bakılırsa şişmanlar iyi yürekli olurlarmış. Durum böyle olduğuna göre insanlar senden niçin korkuyorlar? İzin verirsen bu geceyi yanında geçireceğim. Gece hayli ilerledi, yatacak yerim yok."

"Sana yatacak yer veremem."

"Ben bir savaşçı sayılırım, otururak da uyurum. Işık yakar otururuz..."

"Yakacak ışığım yok."
"Öyleyse karanlıkta iki dost olarak söyleşiriz. Biraz şarabın bulunur herhalde."
"Şarabım yok."
Romalı gülmeye başladı.
"Senin neden asık suratlı olduğun, ikinci yaşamını niçin sevmediğin şimdi daha iyi anlaşılıyor. Şarabın yok, ha! Yoksa yok, ne yapalım? Biz de o zaman şarap içmez, yalnızca konuşuruz. Öyle güzel sözler bulur söyleriz ki, Falerin şarabından daha çok baş döndürür."
Romalı böyle dedikten sonra elinin bir hareketiyle kölesini savdı, Lazarus ile baş başa kaldılar. Yontucu konuşmaya gene kendisi başladıysa da, güneşin gitmesiyle birlikte ağzından çıkan sözlerin canlılığı kalmadı; renksiz, içi boş laflara, sendeleyen, dört ayak üstünde sürünen, yerlere yıkılan sarhoşlara, umutsuzluk, özlem şarabı içmiş esriklere dönüştüler. Büyük boşlukları, ulu karanlıkları çağrıştıran korkutucu tutarsızlıklar oluştu söylediği sözler arasında.
"Şimdi senin konuğunum, öyleyse beni gücendirmezsin, değil mi, Lazarus? Konukseverlik üç gün boyunca ölü yatanların da boynunun borcudur, öyle değil mi? Bana söylenenlere göre üç gün yeraltında kalmışsın. Orası çok soğuk olmalı, o yüzden sen... sen böyle ışıksız, şarapsız yaşama alışkanlığı kazandın. Oysa ben ışıksız edemem. Baksana, burada hava ne çabuk kararıyor!... Görüyorum ki, kaşlarının, alnının çok ilginç hatları var. Tıpkı depremden sonra yıkıntıya dönüşen saray kalıntılarına benziyor... Neden sırtında

bu garip, çirkin giysiyi taşıyorsun? Senin ülkende nice damatlar gördüm, onlar da senin gibi böyle gülünç, korkunç bir kılığa bürünmüşlerdi. Yoksa sen de onlardan biri misin?"

Güneş battığı için dev bir gölge doğu yönünden gelerek hızla üzerlerine abandı, sanki çıplak, iri ayaklar, kumları hışırdata hışırdata yaklaştı, hızlı bir koşunun estirdiği hava dalgalarıyla sırtları ürperdi.

"Karanlıkta gözüme daha iri gözüküyorsun, sanki birkaç dakika içerisinde etlenip şişmanladın, Lazarus," diye sürdürdü konuşmasını Romalı. "Yoksa karanlıkla mı besleniyorsun? Ben ışık isterim, minicik bir ışık olsa sevinirim. Birazcık da üşüyorum, sizin burada geceleri ne dehşetli ayazlar çıkıyor!... Ortalık böylesine karanlık olmasa, gözlerini bana dikip baktığını söylerdim, Lazarus. Sanıyorum hep bana bakıyorsun... Evet, durmadan bana bakıyor, şimdi de gülümsüyorsun..."

Gecenin bastırmasıyla birlikte hava koyu bir karanlığa gömülmüştü.

"Yarın güneş yeniden yükselince güzel bir gün başlayacak... Biliyor musun, ben büyük bir yontucuyum, dostlarım bana 'ulu yontucu' derler. Ben hep yaratırım, benim işim yaratmaktır, yaratmak için gün ışığı gerekli. Ben soğuk mermere yaşam verir, çınlayan tuncu parlak, kavurucu ateşin üstünde eritip biçimlendiririm. E, niçin elinle dokundun bana?"

"Gidelim hadi, benim konuğumsun."

Böylece Lazarus'un yıkıntıya dönüşmüş evine

girdiler. Uzun gece çölü baştan başa kaplamıştı. Ertesi gün güneş birkaç adam boyu yükseldiğinde, köle, efendisinin onu gönderdiği yerde daha fazla bekleyemedi, onu almak için geri döndü. Bir de baktı ki, efendisi ile Lazarus güneşin göz kamaştırıcı ışınları altında yan yana oturuyorlar, büyük bir suskunluk içinde yukarıya bakıyorlar. Köle bir çığlık atarak ağlamaya başladı.
"Sana ne oldu, efendim, neden böyle oturuyorsun?"
Aynı gün ikisi Roma'ya doğru yola koyuldular. Yolculuk boyunca Aurelius suskun oturdu, sürekli düşündü, insanları, gemileri, denizi dikkatli gözlerle inceledi; sanki gördüklerini zihnine nakşetmek istiyordu. Denizde güçlü bir fırtınaya yakalandılar, güverteden aşağı inmeyen Aurelius üzerlerine çullanan dalgaları doymak bilmez gözlerle seyrediyordu. Eve vardıklarında dostları ulu yontucunun uğradığı değişikliği görerek korkuya kapıldılar, ancak o, yakınlarını yatıştırmaya çalışarak, "Aradığımı buldum," dedi.
Yoldan gelirlerken giydiği giysiyi üstünden çıkarmadan hemen çalışmaya koyuldu, önündeki mermer kütlesi çekiç vuruşlarına karşı koymaksızın yavaş yavaş şekillenmeye başladı. Yontu ustası hiç ara vermeden, bıkıp usanmadan, işliğine kimseleri sokmadan çalıştı, çalıştı... En sonunda dostalarına yapıtının hazır olduğunu bildirdi; acımasız eleştirmenlerin, büyük sanat uzmanlarının yaptığı çalışmayı gelip görmelerini istedi. Onların gelmesini beklerken kendisi de bayramlık güzel giysilerini kuşandı, altın sarısı

parıltılı, erguvan kırmızısı ışıltılı Roma pelerinini üstüne geçirdi.
Gelenler toplanınca, "İşte, yarattığım son yapıtım burada," dedi.
Dostları bakar bakmaz şaşkınlıktan dondular, derin bir üzüntünün gölgesi bütün yüzleri karарttı. Daha önce görüp sevdikleri hiçbir biçimi anımsatmıyordu gözlerinin önündeki nesne, gene de bambaşka, anlamadıkları bir sureti çağrıştırdığı belliydi. İncecik, eğri büğrü bir dalcığın ya da dala benzeyen çarpık çurpuk bir şeyin üzerinde, kör gözlü, çirkin mi çirkin, girinti ve çıkıntıları olan, görse kendisinin bile beğenmeyeceği bir madde birikintisi duruyordu. Ne gariptir ki, gözleri, rahatsız edici çıkıntılardan birinin üzerinde uçmak isteyip de uçmaya gücü yetmeyen, sanki saydam kanatlarını çırpıp duran bir kelebek gördü.
Yakınlarından biri Aurelius'a sordu: "Bu eşi bulunmaz kelebeğin işi ne burada?"
"Bilmiyorum," dedi yontu ustası.
Ancak gerçeği açık açık söylemek gerekiyordu, Aurelius'u en çok seven dostlarından biri, gür sesiyle, "Zavallı dostum Aurelius, yaptığın bu nesne çok çirkin," dedi. "Onu hemen yok etmemiz gerekiyor. Ver çekici!"
İki çekiç vuruşuyla o biçimsiz şeyi yerle bir etti, ancak benzersiz kelebeğe dokunmadı.
O günden sonra Aurelius bir daha yontu işine girişmedi. Mermerlere, tunca, eksiden yarattığı şaheserlere bir daha dönüp bakmadı; oysa bunlar tanrısal yaratıcılığının ölümsüz simgeleriydi. Onun

eski çalışma şevkini canlandırmak, ölen ruhunu diriltip ayağa kaldırmak için başka yontucuların yarattığı en güzel yapıtları gösterdiler. O, bütün gördüklerini kayıtsız bakışlarla süzdü, kapalı duran dudakları küçük bir gülümsemeyle dahi kıpırdanmadı. Güzelliğin nasıl bir şey olduğunu ona uzun uzun anlattıklarında ise yorgun, ölgün bir sesle, "Bütün bu söyledikleriniz yalan," karşılığını verdi.

Gündüzleri güneş ışıl ışıl parlarken büyük bir sanatçı zevkiyle düzenlenmiş bahçesine çıkıyor; gölge düşmeyen bir yere giderek başını, donuk gözlerini sarı sıcağa, parlak ışınlara doğru çeviriyordu. Kırmızılı-beyazlı kelebekler çevresinde kanat çırpıyor, mutluluk sarhoşluğunda donup kalmış, çarpık ağızlı satirlerin ağızlarından akan sular mermer havuza şıkır şıkır dökülüyor, ulu yontucu ise orada kıpırdamadan oturuyordu. Tıpkı çok çok uzaklarda, kayalık çöllere açılan kutsal kent yakınlarında, yakıcı güneşin altında oturduğu gibi...

V

En sonunda Lazarus'u ulular ulusu, tanrısal Augustus, sarayına çağırdı.

Onu gene görkemli güvey giysileriyle giydirip donattılar, çünkü durum böyle giyinmesini gerektiriyordu. Sanki Lazarus kimsenin tanımadığı bir gelinle evlendirilecekti. Onun köhne görünüşüne bakınca eski, çürümeye yüz tutmuş, her yanı dökülen bir tabutun pırıl pırıl yaldızlarla

bezendiği, örtüsüne yeni, cıvıltılı püsküller takıldığı gelirdi insanın aklına. Lazarus'un saraya götürülüşü de görkemliydi, pırıl pırıl süslü düğün arabaları yola koyuldu, sanki imparatorun elçisine yol vermeleri için en baştaki arabada borular çaldı. Fakat Lazarus'u uğurlamaya kimseler çıkmamıştı, doğup büyüdüğü ülkenin insanları ölümden sonra diriliş mucizesi gösteren kişiye lanet okuyor, onun yaklaştığını görür görmez dört bir yana kaçışıyorlardı. Bakır boruların çınlayan ötüşlerine yalnızca çöldeki uzun yankılar yanıt verdi.

Karadan sonra deniz yolculuğu başladı. Akdeniz'in lacivert dalgalarında yelken açan en tantanalı, en hüzünlü gemiydi onu götüren tekne. Gemide Lazarus'tan başka birçok yolcu daha vardı, ancak sanki bir ölüm gemisiydi bu, sessiz ve suskun... Geminin güzel bir biçimde geriye kıvrılan dik burnunu yalayan dalgalar umutsuz bir ağlayışla hışırdıyor gibiydiler. Güvertede tek başına oturan Lazarus çıplak başını gene güneşin altında tutuyor, dalgaların hışırtısını dinliyor, hiç konuşmuyordu. İmparatorun adamları ile tayfalar ise ona fazla sokulmadan çevresinde gölge gibi süklüm püklüm dolaşıyorlardı. Ansızın bir fırtına çıksa, çakan şimşekler kırmızı atlastan yelkenleri tutuştursa, hiçbiri gemiyi kurtarmaya kalkışmazdı, çünkü yaşam mücadelesi verecek istekleri de, güçleri de kalmamıştı. Aralarından birkaçı son bir gayretle bordaya yaklaşıyor, aşağıda çalkalanan mavi, saydam sulara gözlerini dikip bakıyorlardı. Acaba dalgalar ara-

sından pembe göğüslü deniz perileri çıkıp yardımlarına gelir, toynaklarıyla su serpintilerini döverek koşan insan başlı sarhoş kentauroslar neşeli çığlıklarıyla onlara güç verir mi diye... Oysa deniz ıssız bir çöl gibi enginlere kadar uzanıp gidiyordu, denizin dibiyse suskundu, bir uçurumun sessizliğini çağrıştırıyordu.
Lazarus, Roma kentinin caddelerinden kaygısız adamlarla yürüdü gitti. Kentin bütün zenginlikleri, devlerce dikilmişe benzeyen binaların görkemi, parıltısı, göz kamaştırıcılığı onun gözünde durmadan yer değiştiren ölümcül kum tepelerinin görüntüsünden, incelmiş kent yaşantısını öven güzel müziği ise çölde esen fırtınanın uğultusundan başka bir şey değildi. Oysa caddelerde savaş arabaları koşturuyor, şen şakrak kadın kahkahaları fıskiyelerin şakırtısına karışıyor, sarhoşlar filozof edasıyla konuşurken ayıklar gülümseyerek onları dinliyor, at nalları yollara döşenen taşları dövüyordu. Ama dört bir yandan capcanlı bir yaşamın cümbüşüyle çevrili, iri yarı, suskun, asık suratlı adamın bunlara aldırış ettiği yoktu; neşe denen yaşama sevincini somurtkanlığı ve iri cüssesi altında ezerken çevresine şaşkınlık, öfke, insanları canlarından bezdiren bir sıkıntı saçıyordu. Romalılar, "Ru kentte kim surat asmaya cesaret edebilir?" diye şaşırıyor, Lazarus'a öfkeyle bakıyorlardı. Ancak aradan iki gün bile geçmedi, cıvıl cıvıl kaynaşan kent halkı yeniden canlanıp dünyaya dönen bu adamın ne mene biri olduğunu anlayarak korkuyla ondan uzaklaşmaya başladılar.

Bunların arasında korku nedir bilmeyenler de vardı, böylelerinin sonunu düşünmeden yaptıkları çağrılar üzerine Lazarus o kişileri görmeye gitti. Bu arada imparator devlet işlerinden vakit bulamadığı için Lazarus'u kabul etmeyi ağırdan alıyordu. Bunu fırsat bilen mezar kaçkını yedi gün boyunca bir evden çıkıp ötekine girdi.

Bir gün, Lazarus bir sarhoşun evine uğradı. Beriki onu karşıladığında kırmızı dudaklarında neşeli gülücükler vardı.

Konuğunu neşeyle karşılayarak, "İç, Lazarus, iç!" diye bağırdı. "Ulu Augustus seni sarhoş görünce kahkahayı basacaktır."

Yarı çıplak sarhoş kadınlar cıvıldaşarak gülüştüler, Lazarus'un morarmış ellerine gül yaprakları serpildi. Sarhoş ev sahibi bir ara gözlerini kaldırıp Lazarus'un gözlerinin içine baktığında tüm neşesi kaçtı, bir daha şarap içmediği halde sarhoşluğu ömür boyu geçmedi, şarabın insana verdiği sevinçli hülyalar yerine ürkütücü düşler görmeye başladı; durmadan korkunç şeyler düşündü. Yalnız geceleri değil, gündüzleri de o korkutucu düşlerden kurtulamıyordu, ölümün kendisi bile ölüm düşüncesinden daha dehşet verici değildi.

Birbirlerini delice seven, sevdikçe güzelleşen bir erkek ile genç kız da çağırmışlardı Lazarus'u. Delikanlı sevdiği kıza sımsıkı sarılarak Lazarus'a gururla, "Bize bakarak bizimle birlikte sevin, Lazarus," dedi. "Aşktan daha güçlü bir şey var mı?"

Sesinde büyük bir acıma vardı.

Lazarus onlara baktı. Delikanlı ile genç kız birbirlerini hep sevdiler ama sevgileri hüzne, kedere boğuldu. İkisi yan yana, kökleri gömütlükte çürümüş ölülerle beslenen, durgun akşam saatlerinde sivri uçlarıyla gökyüzüne erişmeye çalışan selvilere benzediler.
Başka bir gün, Lazarus bilgisiyle gururlanan bir bilgenin evine geldi. Bilge ona, "Lazarus, ben yeryüzünde korkulacak ne varsa hepsini biliyorum," dedi. "Beni korkutabileceğini sandığın başka bir şey söyleyebilir misin?"
Aradan fazla bir zaman geçmedi, bilge kişi korkunç olanı bilmenin o kadar korkunç olmadığını, ölümü görmenin de henüz ölümün kendisi olmadığını anladı. Sonsuzluğun karşısında bilgelik ile aptallığın birbirlerine eşit olup Sonsuzluğun böyle şeyleri tanımadığını ta derinden hissetti. Bilgi ile bilgisizlik, doğru ile yalan, doruk ile taban birbirlerine karışarak aralarındaki sınırlar silindi; bilge kişinin düşünceleri biçimlerini yitirerek boşlukta asılı kaldı. O zaman kır saçlı başını ellerinin arasına alarak, "Düşünemiyorum! Ben artık düşünemiyorum!" diye bağırdı.
Bir mucize sonucu yeniden dirilen Lazarus'un kayıtsız bakışları karşısında yaşamın bir anlamı, bir değeri kalmadı; yaşama sevinci denen tüm duygular yok olup gitti.
O zaman, Lazarus'u imparatorun karşısına çıkarmanın tehlike yaratacağını, en iyisinin onu öldürmek olduğunu konuşmaya başladılar. Bir yere götürüp gömdükten sonra adamın kentten kaçarak gizlendiğini söyleyeceklerdi. İmparator

Augustus, Lazarus'un saraya getirilmesini buyurduğu zaman kılıçlar bilenmeye başlamıştı, kendini halkın mutluluğuna adamış gençler ise korkunç konuğu öldürmeye hazırlanıyorlardı. Ancak Augustus, ertesi sabah Lazarus'un huzuruna getirilmesini buyurunca, amansız bir plan gerçekleşmeden bozguna uğradı.

Madem dehşet saçan adamı yok edememişlerdi, hiç olmazsa yüzünün insanlar üzerinde bıraktığı kahredici etkiyi yumuşatabilirlerdi. Bu amaçla en usta berberleri, sanatçıları, ressamları topladılar; Lazarus'un imparatorla görüştürüleceği günden bir önceki geceyi onun görüntüsünü düzeltmeye harcadılar. Sakalı kısaltılıp uçları kıvrıldı, temiz, güzel bir görünüm kazanması sağlandı. Yüzündeki, ellerindeki ceset morluğu hoş kaçmıyordu; buralar ince ince boyandı, elleri pomatlandı, yanaklarına kızıllık sürüldü. Çektiği acılar sonunda yaşlı yüzünde oluşan çizgi çizgi buruşukluklar insanı irkiltiyordu; bunlar kremlerle, boyalarla düzeltilip giderildi; düzleşen yanaklarına babacan bir gülümsemenin, insanlara keyif veren gülücüklerin, neşenin kırışıkları çizildi.

Lazarus, kendisinde yapılan bu değişikliklere büyük bir kayıtsızlıkla boyun eğiyordu; sonunda birçok torun sahibi bir dede, sakin, söz dinleyen, babacan bir aksakallı olup çıktı. Sanki az önce torunlarına anlattığı gülünç masalın onda bıraktığı hoşnutluk henüz yüzünde sürüp gidiyordu, küçüklere gösterdiği sevecenliğin izleri göz uçlarında saklı kalmıştı. Ancak sırtındaki güvey kılığını çıkarmayı göze alamadılar, gözlerindeki

anlatımı değiştiremediler. Değişmeden kalan bu iki şey erişilmez *Ötedünya*nın insanlar üzerine çevirip baktığı kopkoyu, korkunç büyüteçler gibiydi.

VI

İmparatorluk sarayının görkemi Lazarus'u etkileyip irkiltmedi. Sanki çölün dört bir yandan kuşattığı, yıkıntıya dönmüş kendi evi ile taştan yapılmış, kaya gibi sağlam, göz alıcı saray arasında en ufak bir ayrım yoktu. Oraya yaklaşırken dış duvarlara boş verircesine baktı, bahçesinin güzelliklerini görmezlikten geldi. Ayaklarını bastığı sert mermer döşemeler ona çölün kumlu, oynak düzlükleri gibi geldi; giyimleri alımlı, gururlu saraylılar onun bakışları altında gözle görülmeyen hava boşluğuna dönüştüler. Lazarus yanlarından geçip giderken hiçbiri dönüp bakmadılar, çünkü gözlerinin onlara yapacağı korkunç etkiden çekiniyorlardı. Ama ağır adımların yanlarından uzaklaştığını anlar anlamaz başlarını kaldırıyorlar; uzun boylu, şişko, biraz kambur yürüyen ihtiyarın sarayın derinliklerinde yavaş yavaş kayboluşunu korku dolu bir merakla izliyorlardı. Oradan Lazarus değil de ölümün kendisi geçse insanlar böylesine ürküntüye kapılmazlardı, çünkü o güne değin ölümü yalnız ölüler bilirdi, yaşamı da yalnız yaşayanlar; ikisinin arasında henüz köprü kurulmamıştı. Oysa saraya konuk gelen bu olağandışı insan, ölümün acısını

tatmıştı; bu yüzden onun lanet olası bilgeliği gizem doluydu, gizemli olduğu kadar da korkunç... Sarayı dolduran Romalılar korku içinde, "Bu adam ulu önderimizi, tanrısal Augustus'u sağ bırakmaz," diye düşündüler, arkasından sövgü dolu lanetler yağdırdılar. Lazarus hiçbirine aldırmaksızın gittikçe ilerliyor, gittikçe sarayın derinliklerine dalıyordu.
İmparator, Lazarus'un ne mene bir kişi olduğunu öğrenmişti, onu karşılamaya çoktan hazırdı. Yüce Augustus yiğit, mert bir adamdı; karşı konulmaz gücünü, gücünün sınırsızlığını iyi bilirdi; yeniden dirilen adamla kaçınılmaz karşılaşmasında başkalarının en ufak yardımını istemeyi aklının köşesinden geçirmezdi. Lazarus'la teke tek karşılaştı, yüz yüze geldiklerinde yanlarında kimsecikler yoktu.
Taht salonuna giren konuğuna, "Bakışlarını yüzüme çevirme!" diye buyurdu. "Başının Medusa'nın kafasına benzediğini, baktığın kimseleri taşa çevirdiğini işittim."
Az da olsa içine korku sinmiş yiğit bir erkeğin şakacılığıyla, "Ama beni taşa dönüştürmeden önce sana bakıp seninle konuşacağım," diye sürdürdü konuşmasını.
Daha bir yakınına gelerek Lazarus'un yüzüne dikkatle baktı, üstündeki garip bayramlık giysiyi şaşkınlık içinde süzdü. Bakışları keskin, derine işleyen türden de olsa adamın yüzünde ustaca gizlenmiş değişikliklerin ayrımına varmadı.
"Evet," dedi. "Görünüşün söyledikleri gibi korkunç değil, saygıdeğer bir ihtiyara benziyorsun.

Asıl korkunç olan şey, bir acuzenin bu denli hoş ve saygıdeğer görünmesidir. Otur da konuşalım biraz."

Augustus böyle diyerek oturdu, sözleriyle sormak istedikleri kadar bakışlarıyla da sorup öğrenmeye çalıştığı belliydi.

"İçeri girerken niçin selam vermedin?"

"Selam vermek gerektiğini bilmiyordum."

"Hıristiyan mısın?"

"Hayır, değilim."

İmparator, yanıttan hoşnut, başını salladı.

"İşte bunu beğendim. Hıristiyanları sevmem. Onlar yaşam ağaçlarını daha meyveve durmadan silkelerler, mis kokan çikeklcrini rüzgara verip dört bir yana dağıtırlar. Öyleyse sen neyin nesisin?"

Lazarus yanıt vermekte zorlandı.

"Ben ölüydüm..." dedi en sonunda.

"Onu işittim. Şimdi nasıl birisin, onu söyle."

Beriki ağırdan aldı. Sonra vurdumduymaz bir tavır takınırak, ölgün bir sesle, "Ben ölüydüm," karşılığını verdi yeniden.

İmparator daha önce kafasında tasarladığı şeyleri tek tek, sert bir dille söylemeye başladı: "Öyleyse beni dinle, ne idüğü belirsiz adam! Benim imparatorluğum canlı insanların ülkesidir, halkım ölü değil diri kişilerden oluşmuştur. Demek ki burada fazlalıksın. Senin kimin nesi olduğunu bilmiyorum, Ötedünyada ne gördüğünü bilmiyorum. Eğer bana yalan söylüyorsan yalanını yüzüne vururum, doğru söylüyorsan senin doğrularını kabul etmem. Ben göğsümde yaşamın sevinç

dolu çırpınışını, kollarımda yenilmez gücümü hissediyorum; gururlu düşüncelerim sonsuz boşlukta kartallar gibi kanat çırpıyor. Sırtımı döndüğüm yerlerde ise iktidarımın koruması, koyduğum yasaların duldası altında yurttaşlarım sevinç içinde yaşıyor, çalışıyor, mutlu oluyorlar. Yaşamın bu şaşılası uyumunu görüyor musun? Başlarına ne gelecekse onu önceden cenge çağıran, onunla boğuşmaya hazırlanan şu savaş çığlıklarını kulak verip dinliyor musun?"
Augustus kollarını dua edercesine ileri uzattı, büyük bir gururla şu sözleri söyledi: "Ey göksel yaşam, ulu yaşam, tanrılar seni kutsasın!"
Lazarus'tan ses çıkmayınca gittikçe artan bir sertlikle sözlerini sürdürdü: "Evet, sen burada fazlalıksın! Sen ölümün yiyip bitiremediği acınası bir kalıntısın! Can sıkıntısından, yaşamaya karşı nefretten başka insanlara aşılayacak neyin var? Sen iğrenç tırtıllar gibi tarlalarda gürbüz sevinç başaklarını yedikten sonra umutsuzluk, keder kusmaktan başka ne yapabilirsin? Senin doğruların gece katillerinin elindeki paslı kılıçlara benziyor, o katillerden biri olarak seni yaşamın ellerine teslim edeceğim. Ama daha önce senin şu kör olası gözlerine bir bakayım! Belki yalnız ödlekler korkuyordur gözlerinden, yiğitlerin yüreğinde ise bu gözler savaşma isteği ile utku özlemi uyandırmaktadır. O zaman belki de cezayı değil, ödüllendirilmeyi hak edersin... Bak gözlerimin içine, Lazarus!"
Gözlerine bakan kişi tanrısal Augustus'a ilk anda yakın bir dostuymuş gibi geldi: Lazarus'un bakışı

öylesine yumuşak, öylesine sevecenlik büyüsüyle doluydu. Bakışı korku değil, sessiz bir dinginlik vaat ediyordu. Sonsuzluk, sanki imparatora sevgilisinin, acıma duygusuyla dolu kızkardeşinin, biricik annesinin bakışıyla bakıyor gibiydi. Ancak Sonsuzluk'un onu sevgiyle kucaklaması gittikçe sertleşti, öpücüğe acıkmış ağzı soluk almasını zorlaştırdı, demir çember sağlamlığındaki göğüs kafesi imparatorun yumuşak giysisini delip etine girdi, buz soğukluğundaki küt tırnakları yüreğine saplanıp acıtmaya başladı.

Yüzü gitgide sararan Augustus, "Canım yanıyor. Ama olsun, bakmayı sürdür, gözlerime bakmayı sürdür, Lazarus!" dedi.

Sanki yüzyıllardır kapalı kalan ağır kapılar yavaş yavaş açılıyor; Sonsuzluk'un ürküntü veren dehşeti genişleyen kapı aralığından soğuk, durgun bir akıntı halinde içeri giriyordu. Sınırsız bir boşluk ile sınırsız bir karanlık iki gölge gibi süzülerek aralanan kapıdan içeri daldı, güneşin parlaklığını söndürdü, imparatorun ayaklarının altından toprağı, başının üstünden sarayının çatısını alıp götürdü. Augustus'un buz kesilen yüreğinin sızısı dindi.

İmparator ayakta zor duruyordu. Gene de, "Bak!" dedi. "Gözlerime bak, Lazarus!"

Akan zaman durdu, her şeyin başlangıcı ile sonu birleşti. Biraz önce konan imparatorluk tahtı devrildi, taht ile Augustus'un yerini boşluk aldı. Koca Roma bir anda yıkıntıya dönüştü, başkentin yerini yeni bir kent aldı, boşluk onu da yuttu. Hortlayan devler gibi kentler, devletler, ülkeler

boşlukta birbiri peşisıra yıkılıp yok oldular; Sonsuzluk'un doymak bilmez kara karnı onları birbiri ardına yuttu.
"Artık dur!" diye bağırdı imparator.
Sesinde bir vurdumduymazlık seziliyordu, elleri iki yana güçsüzce sarkmıştı, üzerine çöken karanlıkla yaptığı yararsız mücadele sonunda kartal bakışları gitgide sönüyordu.
"Öldürdün beni, Lazarus!" dedi cansızlaşan bir sesle.
İşte bu umutsuzluk sözü kurtardı onu. Kalkanı olup koruduğu halkını düşündü; diriliğini yitiren yüreğine keskin, aynı zamanda kurtarıcı bir sızı saplandı. Yüreğinde büyük bir sıkıntıyla, "Onlar gerçekten mahvolmaya mı mahkumlar?" diye düşündü. Büyük bir korku duyarak irkildi; "Hayır, Sonsuzluk'un karanlığına dalmış aydınlık birer gölgeyiz bizler," diye geçirdi içinden. "Nazik damarlarımız dalga dalga akan, capcanlı kanla dolu; üzüntüyü de sevinci de bilen kocaman yüreklerimiz var," dedi içinden kabaran bir sevecenlikle.
İmparator böyle düşünürken, bu duyguları taşırken, terazinin kefeleri bir yaşamın tarafına, bir ölümün tarafına doğru ağdı; sonra yavaş yavaş yaşamın yer aldığı kefe ağır bastı. Augustus yaşam boyu tattığı acılar ile sevinçlerde boşluğun karanlığına, Sonsuzluk'un dehşetine karşı savunma gücü bulacak durumdaydı şimdi.
"Hayır, beni öldüremedin, Lazarus!" dedi kararlı bir sesle. "Seni ben öldüreceğim. Hadi, yürü!"

Tanrısal Augustus o akşam büyük bir iştahla yiyeceklerini bitirdi, sevdiği içecekleri içti. Yukarı kaldırdığı eli arada bir havada asılı kalıyor, kartal bakışlı gözlerindeki parlaklığın yerini arada bir donuk bir ışık alıyor, bazen de korku denen şey dondurucu bir soğuk gibi bacaklarını yalayıp geçiyordu. Yenildiği halde bir türlü öldürülemeyen korku, asıl geliş saatini soğuk bir sabırla beklemekteydi; korku duygusu imparatorun yaşamı boyunca koyu bir gölge gibi yanıbaşında dikilip durmuş, karanlık gecelerine egemen olurken gündüz aydınlığında yerini yaşamın üzüntülerine, sevinçlerine bırakmak zorunda kalmıştı.
Ertesi gün imparatorun buyruğu üzerine Lazarus'un gözleri kızgın demirle dağlandı, anayurduna öylece gönderildi. Tanrısal Augustus onu öldürtmekte kararsız kalmıştı.

Lazarus asıl yurdu çöle yeniden döndü; fırtınaların ıslık çalan soluğuyla, yakıcı güneşin kavuruculuğuyla çöl onu alıp kabul etti. Oraya varınca Lazarus gene bir kayanın üstüne oturdu, vahşilere özgü saçaklı başını gene yukarı kaldırdı. Dağlanmış gözlerinin yerinde iki karanlık çukur bir şey görmeksizin, yüreklere ürküntü veren bir bakışla gökyüzüne bakıyordu. Kutsal kent uzaklarda tedirgin edici bir gürültüyle uğuldamaktaydı, yakınlarda ise ıssızlık ile boğucu bir dinginlik vardı. Bir mucize sonunda dirilen ve son günlerini yaşayan Lazarus'un oturduğu kayalığın yanına kimse sokulmuyordu, komşuları

evlerini çoktan bırakıp uzaklara gitmişlerdi. Lazarus'un kızgın demirle dağlanıp kafatasının derinliklerine gömülen lanetli bilgileri pusu kurmuşçasına orada gizlenmiş duruyordu, bu bilgiler yattığı pusudan fırlayarak binlerce görmez gözün bakışları olarak insanların beynine saplanabilirdi. O yüzden kimse Lazarus'un yüzüne bakmaya cesaret edemiyordu.
Akşam güneş daha bir kızarıp büyüyerek ufka eğildiğinde kör Lazarus da yavaşça yerinden doğrularak güneşin ardından yürüyordu. Ayakları çarpıp tökezledikçe kayaları yuvarlıyor, sonra ağırlaşan gövdesiyle zar zor ayağa kalkarak, güçsüz adımlarla yeniden yürüyordu. Akşam güneşinin kırmızı zemininde onun kopkoyu karaltısı ile yana açılan kolları tıpkı dev bir haç gibi gözükmekteydi.
Bir keresinde gene böyle bir güneş yolculuğuna çıktı ve bir daha dönmedi. Anlaşıldığı kadarıyla, ölümün gizemlı egemenlıği altında üç gün boyunca kalan ve mucizevi biçimde yeniden dirilen Lazarus'un ikinci yaşamı böylece sona erdi.

İvan İlyiç'in Ölümü

Lev Tolstoy

I

Adliye Sarayı'nda Melvinski davasına bakan yargıçlar ile savcı duruşmaya ara vererek İvan Yegoroviç Şabak'ın odasında toplandılar. Konuşma döndü dolaştı ünlü Krasovk davasına geldi. Fiyodor Vasilyeviç, dosyanın kovuşturmaya yer olmadığı kararıyla kapatılmasını şiddetle savunurken, İvan Yegoroviç kendi görüşünde direniyordu. Ta baştan beri tartışmaya katılmamış bulunan Piyotr İvanoviç ise, eline az önce aldığı resmi Adliye gazetesini gözden geçirmekteydi.
Birdenbire, "Baylar, İvan İlyiç ölmüş!" dedi.
"Doğru mu söylüyorsunuz?"
"İşte, okuyun!..."
Taze mürekkep kokan gazeteyi Fiyodor Vasilyeviç'e uzattı.
Siyah çerçeve içinde şunlar yazılıydı: "Praskovya Fiyodorovna Golovina, sevgili kocası, yargıç

kurulu üyesi İvan İlyiç Golovin'in 4 Şubat 1882 günü yaşama gözlerini yummuş olduğunu tüm akraba ve dostlarına duyurur. Cenaze töreni Cuma günü öğleden sonra saat birde yapılacaktır."

İvan İlyiç, odada bulunanların meslektaşıydı. Hepsi de onu severdi. Birkaç haftadır hasta yatıyor, hastalığının iyi olmayacağı söyleniyordu. Henüz görevinden ayrılmamakla birlikte, ölümü durumunda onun yerine Alekseyev'in, Alekseyev'in yerine ise Vinnikov'un ya da Ştabel'in atanacağı söylentileri dolaşmaktaydı. Bu nedenle, İvan İlyiç'in öldüğünü öğrenir öğrenmez odadaki bayların ilk aklına gelen, bu ölümün kendilerinin ve tanıdıklarının makam değiştirmesi, rütbece yükselmesi bakımından ne gibi bir etkisinin olacağıydı.

Fiyodor Vasilyeviç, "Artık ya Ştabe'in ya da Vinnikov'un yerini alırım. Zaten çoktandır söz veriyorlar. Daire değişikliği bir yana, yılda sekiz yüz rublelik bir ücret artışı da olacak," diye geçiriyordu içinden.

Piyotr İvanoviç ise, "Kaynımın Kaluga'ya atanmasını sağlayabilirim artık. Karım çok sevinecek. Böylece kardeşi için bir şey yapmadığımı söyleyemez," diye düşünüyordu.

Piyotr İvanoviç bir an için düşüncelerden sıyrılarak, "Zavallının yataktan kalkamayacağını biliyordum. Yazık oldu," dedi.

"Doktorlar bir türlü tanı koyamadılar. Daha doğrusu her biri başka bir şey söyledi. Onu son gördüğümde düzelecekmiş gibi bir hali vardı."

"Adamcağızı bayramdan beri göreyim dedim, nedense fırsat bulamadım."

"Malı mülkü var mıydı bari?"

"Karısının bir şeyleri var sanıyorum, ama önemsiz."

"Cenazeye gitsek iyi olur. Çok da uzakta oturuyorlar."

"Sizin evden, demek istiyorsun. Sizin evden herkes uzak."

Şabak'a gülümseyerek bakan Piyotr İvanoviç, "Nehrin öbür yakasında oturuyor olmamı bir türlü bağışlamadınız," dedi.

Böylece kentte mahallelerin birbirine uzaklığı üstüne konuşa konuşa duruşma salonuna geçtiler. Bu ölüm olayının zihinlerde uyandırdığı çeşitli makam değişikliği ve yeni bir göreve geçme düşünceleri bir yana, yakın bir tanıdığın ölmüş olması, hepsinde, her zaman olduğu gibi, 'İyi ki ölen ben değilim de o' yollu sevinç dolu bir duygu uyandırmıştı.

Her biri, "Gördün mü, adam ölüp gitti! Ama ben yaşıyorum," diye düşünüyor ya da içinden böyle geçiriyordu. Bu arada, İvan İlyiç'in dostları diyebileceğimiz yakın arkadaşları, zorunlu ve sıkıntılı bir nezaket borcunu yerine getirmek için de olsa, cenaze törenine katılmak, ölenin dul karısına başsağlığına gitmek gerektiğini anımsadılar.

İvan İlyiç'in en yakın dostları Fiyodor Vasilyeviç ile Piyotr İvanoviç'ti.

Piyotr İvanoviç, Hukuk Okulu'ndan beri İvan İlyiç'in arkadaşıydı, kendini ona karşı her bakımdan borçlu sayıyordu.

Öğle yemeğinde karısına İvan İlyiç'in öldüğünü, artık kardeşini kendi eyaletlerine aldırabileceğini söyledikten sonra, dinlenmek için uzanacağı yerde frakını giydi, İvan İlyiç'in evine yollandı. İvan İlyiç'in evinin önünde bir kupa arabası ile iki fayton duruyordu. Evin girişinde, vestiyerde, üstü simle, sırmayla işlemeli, püsküllü bir tabut kapağı duvara yaslanmıştı. Siyahlar giyinmiş iki kadın kürklerini çıkarıyordu. Bunlardan biri İvan İlyiç'in kızkardeşiydi, öteki ise onun tanımadığı bir bayan. İvan İlyiç'in arkadaşlarından Schwarz o sırada merdivenlerden aşağı inmekteydi. Schwarz yukarıdan Piyotr İvanoviç'i görür görmez durdu. "İvan İlyiç aptalca bir iş yaptı, biz onun gibi enayilik eder miyiz?" dercesine göz kırptı.
İngiliz usulü favorilerinin çevrelediği yüzü ve frakının içindeki sırım gibi ince bedeniyle Schwarz'ın çıtkırıldım bir kibarlığı vardı. Uçarı tavırlarına uymayan bu kibarlığın burada hiç uygun kaçmadığını düşündü Piyotr İvanoviç.
Piyotr İvanoviç kadınların öne geçmesine izin vererek arkalarından merdivene tırmandı. Schwarz yukarıda durmuş onu bekliyordu. Piyotr İvanoviç onun niçin durduğunu anladı, herhalde o akşam vint[1] oynayacakları yeri söyleyecekti. Yüksek görevliler, İvan İlyiç'in dul karısının yanına gittiler; ciddi bir yüz takınmaya çalışarak dudaklarını ısıran Schwarz ise, gözlerinde oynak bir parıltı, kaş göz hareketiyle Piyotr İvanoviç'e ölünün konulduğu odayı gösterdi.

1) Vint; bir iskambil oyunu. (ç.n.)

Piyotr İvanoviç, böyle durumlarda sıklıkla olduğu gibi, ölünün yanında ne yapacağını kestiremeden odaya girdi. Aklına gelen ilk şey istavroz çıkarmanın bir sakıncasının olmayacağıydı. İstavroz çıkarırken aynı zamanda öne eğilmek gerekip gerekmediğini bilmediği için orta yolu seçti: Odaya girerken eliyle istavroz çıkarmaya, bir yandan da eğilir gibi yapmaya başladı. El ve baş hareketlerinin izin verdiği ölçüde odayı gözden geçirmeye çalıştı. Ölenin yeğeni olabilecek, bir tanesi kolejli iki delikanlı, istavroz çıkararak dışarı doğru yürüyorlardı. Put gibi kımıldamadan duran, yaşlı bir kadın vardı köşede. Kaşlarını garip bir biçimde havaya kaldırmış başka bir kadın ise onun kulağına bir şeyler fısıldıyordu. İri yapılı, uzun redingotlu, genç bir papaz, yüzünde, 'Dünya bana vız gelir!' diyen bir ifadeyle bağıra bağıra dua okuyordu. Evin mutfak işlerine bakan uşak Gerasim, yerlere bir şeyler saçarak Piyotr İvanoviç'in önünden sessizce geçti. Piyotr İvanoviç saçılan şeyleri görünce, bozulmaya başlayan cesedin hafif kokusunu hissetti. İvan İlyiç'i son ziyareti sırasında, mutfak işlerine bakan bu köylü uşağı, hastanın odasında hastabakıcı olarak görmüştü; İvan İlyiç onu çok severdi. Piyotr İvanoviç istavroz üstüne istavroz çıkarıyor; tabut, papaz ve köşedeki masanın üstüne konulmuş aziz tasvirlerine doğru hafifçe öne eğiliyordu. Eliyle istavroz çıkarma işinin bir hayli uzadığını anlar anlamaz biraz durakladı, ölüye bakmaya başladı.

Bütün ölüler gibi, katılaşan organları olanca ağırlığıyla, içi bezle kaplı tabuta yatırılan ölü başı

bir daha kalkmamacasına yastığa gömülmüştü. Bütün ölüler gibi, çökük şakaklarının üstündeki saçları dökülmüş, balmumu sarısı alnı daha da tümsekleşmişti; burnu ise üstdudağının üzerinde güçlükle duruyor gibiydi. Son gördüğü günden beri İvan İlyiç çok değişmiş, daha da zayıflamıştı; ama yüzü bütün ölülerinki gibi, canlı olduğu zamankinden daha güzel, en önemlisi daha görkemli bir görünüşe bürünmüştü. Bu yüzde, yapılması gereken şeyi doğruluğuna inanarak yapanların kendinden emin ifadesi vardı. Yüzün duruşunda, ayrıca, yaşayanlara bir sitem, bir anımsatma isteği okunuyordu. İvan İlyiç'in yüzünde okunan anımsatma isteği Piyotr İvanoviç'e yersiz, en azından onunla ilgili değilmiş gibi geldi. Birden içinde tatsız bir duygu kabardı; davranışının nezaket kurallarına uymadığını bile bile, ivedi bir hareketle bir kez daha istavroz çıkararak geriye döndü, kapıya doğru yöneldi.
Schwarz onu holde beklemekteydi; ayaklarını genişçe iki yana açmış, elleri arkasında, silindir şapkasıyla oynuyordu. Schwarz'ın şık giyimi içinde tertemiz, hoppa görünüşü Piyotr İvanoviç'i biraz canlandırdı. Piyotr İvanoviç arkadaşının böyle sersemletici duygulara pabuç bırakacak türden olmadığını hemen anladı. Onun yalnız bu duruşu bile, İvan İlyiç'in cenaze töreninin, onların düzenli oturumlarını bir kerecik bile olsa dağıtmaya yetecek bir neden olmayacağını gösteriyordu. Yani uşak şamdana yepyeni dört mum koyarken, bir deste kâğıt açıp bu akşam da oyuna oturmalarını hiçbir şey engelleyemezdi.

Zaten böyle bir olayın hoş bir akşam geçirmelerine engel olacağını düşünmek bile yersizdi. Schwarz, Piyotr İvanoviç önünden geçerken Fiyodor Vasilyeviç'in evindeki vint partisine katılmasını fısıltıyla söyleme fırsatını kaçırmadı. Ne yazık ki Piyotr İvanoviç o günkü oyuna katılamayacaktı.

Bütün çabalarına karşın gövdesinin belden aşağı genişlemesini önleyemeyerek şişmanlamış, şimdi de siyah bir tülle örttüğü başına kadar karalara bürünmüş olan, İvan İlyiç'in orta boylu dul karısı Praskovya Fiyodorovna, kaşları tabutun önünde duran kadınınki gibi tuhaf bir biçimde havaya kalkık, hanımlarla birlikte ölünün odasına yürürken, "Tören hemen başlayacak, içeri buyurun," dedi.

Schwarz, kadının önerisini kabul edip etmediği anlaşılamayan bir hareketle eğilerek durakladı. Praskovya Fiyodorovna, Piyotr İvanoviç'i tanıyınca içini çekti, iyice yanına sokulup elini tutarak, "Biliyorum, İvan İlyiç'in gerçek dostu sizdiniz..." dedi.

Piyotr İvanoviç'ten bu sözlerine uygun bir davranış beklercesine baktı. Piyotr İvanoviç içeride nasıl istavroz çıkarmanın gerektiğini anlamışsa, burada da iç çekmenin, kadının elini sıkmanın ve, "Bana güveniniz!" demenin kaçınılmazlığını anlamıştı. Düşündüğü gibi de yaptı. Öyle yapınca istediği sonucu elde ettiğini hissetti. Kendisi de duygulanmıştı, kadın da.

Kadın ona, "Tören başlamadan biraz çıkalım," dedi. "Sizinle konuşacaklarım var... Kolunuzu verin."

Piyotr İvanoviç kolunu uzattı, ona üzüntüyle göz kırpan Schwarz'ın önünden geçerek kadınla yan yana başka bir odaya yürüdüler.

Schwarz'ın oynak bakışı; "Gördün mü vintin âlâsını? Eh, kusura bakmayın, biz de başkasını buluruz. Yakanızı kurtarır gelirseniz beşli oyuna geçeriz," diyordu.

Piyotr İvanoviç daha bir derinden, üzgün üzgün içini çekti. Praskovya Fiyodorovna şükranla kolunu sıktı. Pembe duvar kâğıtlarıyla kaplı, içinde hüzün saçan bir lambanın yandığı konuk odasına girerek masaya oturdular. Kadın divana geçti, Piyotr İvanoviç ise yayları bozulduğu için altında bir türlü düzgün durmayan pufa ilişti. Praskovya Fiyodorovna, önceden ona sandalyeye oturmasını söylemek istemiş, ama bunun durumuyla uyuşmayacağını düşünerek vazgeçmişti. Piyotr İvanoviç pufa otururken İvan İlyiç'in bu odayı yeni baştan özene bezene düzenlediğini, yeşil yaprak desenli pembe duvar kâğıdını almadan önce bu desenin odaya yakışıp yakışmayacağını ona sorduğunu anımsadı. Konuk odası mobilyalarla, bir sürü ıvır zıvırla ağzına kadar doluydu. Masanın yanından geçip divana otururken kadıncağızın siyah mantosunun üstündeki siyah tül, bir sandalyenin oymasına takılmıştı. Piyotr İvanoviç tülü kurtarmak için doğrulayım derken altındaki puf kabararak onu yukarı itmeye başladı. Ama kadın tülünü kendisi kurtarmaya çalıştığı için Piyotr İvanoviç yerine oturarak ayaklanan pufu altında ezdi. Ama tül bir türlü kurtulmuyordu; Piyotr İvanoviç bir daha

kalktı, puf gene ayaklanarak bu sefer çatırdamaya başladı. Tülü takıldığı pürüzden kurtarınca kadın temiz patiska bir mendil çıkardı, ağlamaya başladı.
Tülün kadının başına açtığı iş, pufla olan kavgası, Piyotr İvanoviç'in acıma duygularını bastırdığı için ortada somurtup duruyordu. Onları bu güç durumdan kilerci Sokolov kurtardı. Sokolov, Praskovya Fiyodorovna'nın mezarlıkta ayırttığı yerin iki yüz ruble tuttuğunu söylemeye gelmişti. Kadın ağlamayı keserek kurbanlık koyun çaresizliğiyle Piyotr İvanoviç'e baktı. Fransızca, durumlarının iyice güçleştiğini söyledi. Piyotr İvanoviç, 'Ne yaparsınız?' gibisinden sessiz bir işaret yaptı.
Kadın cömert görünmeye çalışarak, aynı zamanda ölgün bir sesle, "Sigara buyurun," dedi.
Sonra da Sokolov ile mezar işini görüşmeyi sürdürdü.
Piyotr İvanoviç sigarasını içerken kadının önceden mezar için yer fiyatlarını inceden inceye soruşturduğunu, alınacak yerle ilgili kararını çoktan verdiğini öğrendi. Kadın, mezar işini bitirdikten sonra ilahici çağrılması konusunda yapılması gerekenleri söyledi. Sokolov dışarı çıktı.
Kadın, masanın üstünde duran albümleri bir kenara iterken, "Her işimi kendim görmek zorundayım," dedi. Piyotr İvanoviç'in sigarasının külü mobilyanın üzerine düşmek üzereyken kültablasını aceleye konuğun önüne sürdü.
"Üzüntülüyüm diye para işleriyle uğraşamadığımı söylemek doğru olmaz. Beni avutmasa bile

oyalayan tek şey, işte kocamla ilgili bu gibi işler oluyor."
Böyle diyerek, ağlayacakmış gibi yeniden mendilini çıkardı. Ama birden kendini zorlarcasına silkinip toparlandı, sakin bir sesle konuşmaya başladı:
"Sizi buraya bir dileğimi iletmek için çağırdım."
Piyotr İvanoviç altında kımıldamaya başlayan yayların fazla ileri gitmesine meydan vermeden biraz doğrularak kadının önünde eğildi.
"Son günlerde kocam çok acı çekti."
"Ya? Neden?"
"Hem de ne acılar! Dakikalar değil, saatlerce durmadan bağırdı. Son üç günkü bağırtısının ardı arkası kesilmedi. Dayanılacak gibi değildi. Günlerce nasıl dayandığıma ben bile şaşıyorum. Çığlıkları üç kapının ötesinden işitiliyordu. Ah, neler çektiğimi bir bilseniz!..."
"Bilinci yerinde miydi?"
"Son anına kadar. Ölümüne çeyrek saat kala hepimizle vedalaştı, hatta Volodya'yı yanından götürmemizi bile istedi."
Kendisinin ve karşısındaki kadının utanmadan rol yaptıklarını bilmesine karşın, önce afacan bir çocuk, sonra bir okullu, daha sonra da bir iş arkadaşı olarak çok yakından tanıdığı birinin acı çekiğini düşünmek Piyotr İvanoviç'e birden büyük bir ürperti verdi. Ölünün burnunu üstdudağına doğru itercesine tümsekleşen alnı bir kez daha gözünün önüne gelince, kendi kendinden korkmaya başladı.
"Üç gün süren korkunç acılar ve ölüm... Bu durum her an, hatta hemen şimdi benim de başıma

gelebilir," diye düşününce içi korkuyla doldu. Ama bunun hemen arkasından, nasıl olduğunu anlamadan, bu olayın kendisinin değil, İvan İlyiç'in başına geldiğini, kendisine böyle bir şeyin olmaması gerektiğini ve olmayacağını, Schwarz'ın yüzünden de anlaşılacağı üzere, kötü şeyler düşünerek karamsarlığa düşmenin yersizliğini aklına getirdi. Bunu düşününce rahatladı ve ölüm kendisiyle değil de yalnız İvan İlyiç'le ilgili bir şeymiş gibi arkadaşının nasıl öldüğünü inceden inceye soruşturmaya başladı.

Kocasının çektiği gerçekten korkunç bedensel acıları bütün ayrıntılarıyla anlattıktan sonra – Piyotr İvanoviç bu acıların nasıl bir şey olduğunu en azından Praskovya Fiyodorovna'nın sinirlerinin böylesine yıpranmasından anlamıştı– dul kadın asıl konuya geçmenin gerektiğini düşünerek, "Ah, Piyotr İvanoviç," dedi. "Ne kadar zor, ah, ne kadar zor bir durumdayım, bilseniz!..." Sonra da ağlamaya başladı.

Piyotr İvanoviç içini çekerek ağıtın sonunun gelmesini bekledi. Kadın mendiliyle burnunu silince bir kez daha, "Bana güveniniz..." dedi. Bunun üzerine kadın yeniden konuşmaya başlayarak ondan istediği şeyi anlattı. Kocasının arkadaşından öğrenmek istediği, İvan İlyiç'in ölümü üzerine hazineden dul aylığı almanın yollarıydı. Dul aylığı almanın yollarını Piyotr İvanoviç'ten öğrenmek istiyormuş gibi bir tavır takınmakla birlikte konunun inceliklerini ondan daha iyi bildiği gözden kaçmıyordu. Kocasının ölümü üzerine hazineden ne kadar para verileceğini de

biliyordu, ama onun asıl öğrenmek istediği, daha yüklüce bir dul aylığının bağlanıp bağlanamayacağıydı. Piyotr İvanoviç bir çıkar yol bulmaya çalışırcasına bir süre düşündü, sonra cimriliğinden dolayı hükümete söverek, istenilenin mümkün olamayacağını söyledi. Bunun üzerine kadın bir daha içini çekti, ziyaretçisinden kurtulmaya çalışmanın yollarını aramaya başladı. Adam bunu anladı, sigarasını söndürdü, kadının elini sıkarak hole çıktı.

Bir duvarında İvan İlyiç'in pek beğendiği kelepir saat asılı yemek odasına girince orada papazı, törene gelen birkaç tanıdığı ve İvan İlyiç'in yetişkin kızını gördü. O da karalara bürünmüştü, zaten ince olan beli yas giysileri içinde daha da ince duruyordu. Somurtkan, kararlı, öfkeli bir görünüşü vardı. Piyotr İvanoviç'e, bir suçluya selam verir gibi eğilerek selam verdi. Kızın arkasında ise, işittiğine göre, nişanlısı olan, yakından tanıdığı, zengin bir aileden genç bir sorgu yargıcı dikiliyordu. Onun da yüzünde aynı küskün ifade vardı.

Piyotr İvanoviç üzgün bir yüzle herkesi selamladıktan sonra ölünün bulunduğu odaya geçmek üzereydi ki, İvan İlyiç'in tıpkı kendine benzeyen kolejli oğlu merdivenin başında göründü. Piyotr İvanoviç'in Hukuk Okulu'ndan[2] tanıdığı küçük İvan İlyiç'in ta kendisiydi bu çocuk. Ağlamaklı gözleri, on üç, on dört yaşlarında, suç işlemiş çocukların gözlerini andırıyordu. Oğlan, Piyotr İvanoviç'i görünce surat astı, kızaran yüzünü

2) Ortaokuldan sonra gidilen meslek okulu. (ç.n.)

buruşturdu. Piyotr İvanoviç, çocuğu başıyla selamladıktan sonra ölünün odasına girdi. Cenaze töreni sürerken mum ışıkları, inlemeler, günlük kokusu, gözyaşları, hıçkırıklar birbirine karıştı. Piyotr İvanoviç, başı eğik, gözlerini önündeki ayaklara dikerek somurtuyordu. Bir kerecik olsun başını kaldırıp ölüye bakmadı, içinde gittikçe zayıflayan karamsar duyguya kendini kaptırmadı, dışarıya ilk çıkanlardan biri de o oldu.
Sofrada kimsecikler yoktu. Mutfak uşağı Gerasim, ölünün odasından dışarıya fırladı, güçlü elleriyle bütün kürkleri karıştırarak Piyotr İvanoviç'inkini bulup çıkardı.
Piyotr İvanoviç bir şey söylemiş olmak için, "Ne var, ne yok, Gerasım?" dedi. "Beyefendi için çok üzüldün mü?"
"Tanrı'nın emri. Hepimizin gideceği yer orası."
Gerasim bunları söylerken, eksiksiz iki sıra beyaz dişlerini de göstermişti. Sonra işi başından aşkın birinin ivecenliğiyle kapıyı açtı, arabacıya seslendi. Piyotr İvanoviç'in arabaya binmesine yardım ettikten sonra yapılması gereken bir şeyi anımsamış gibi, yeniden eve doğru seğirtti.
Günlük, ceset ve fenol kokusundan sonra temiz havayı ciğerlerine doldurmak Piyotr İvanoviç'in çok hoşuna gitti.
"Nereye emredersiniz?" diye sordu arabacı.
"Daha vakit erken, Fiyodor Vasilyeviç'e uğrayayım bakayım."
Oraya vardığında arkadaşları tam birinci partiyi bitirmek üzereydiler; o nedenle beşinci oyuncu olarak aralarına girmesi kolay oldu.

II

İvan İlyiç'in sona eren yaşamının öyküsü yalın ve olağan olduğu kadar korkunçtu. Tam kırk beş yaşında, yargıçlar kurulu üyesi olarak dünyaya gözlerini yummuştu.

İvan İlyiç, Petersburg'da çeşitli daire ve bakanlıklarda görev yapmış olan bir memurun oğluydu. Babasının meslek yaşamı, önemli bir işi yürütemeyecekleri açıkça belli olduğu halde, uzun hizmet yılları ve eriştikleri mevki dolayısıyla memurluktan atılamayan, bu nedenle de uydurma makamlar yanında, onları çok uzun süren yaşlılıklarının son anına kadar yaşatacak beş altı binlik uyduruk ücretler alan insanların meslek yaşamının bir benzeri olmuştu.

Üçüncü dereceden memur İlya Yefimoviç Golovin ayrıca bir sürü gereksiz kuruluşun gereksiz bir üyesiydi.

İlya Yefimoviç'in üç oğlu vardı. İvan İlyiç ailenin ikinci oğluydu. En büyükleri başka bir bakanlıkta çalıştığı halde meslek yaşamı babasınınkinin aynısı olmuş, ücretlerin kendi kendine yükseldiği bir dereceye iyice yaklaşmıştı. Üçüncü oğlu beceriksizin biriydi. Girdiği bütün işlerde bir terslikle karşılaşmış, şimdi de demiryolu işletmesine geçmişti. Gerek babası, gerekse ağabeyleri, en çok da onların karıları üçüncü oğlandan nefret etmekle kalmıyorlar, pek zorunlu olmadıkça onun adını dahi anmaktan kaçınıyorlardı. Ailenin tek kızı ise, babaları gibi başkentte bakanlık memuru olan Baron Gref'le evliydi.

İvan İlyiç için 'le phénix de la famille'[3] derlerdi. Ne ağabeyi gibi titiz ve soğuk, ne de küçük kardeşi gibi aklı bir karış havadaydı. Onların ortası bir şey; zeki, afacan, canayakın, terbiyeliydi. Küçük kardeşiyle birlikte Hukuk Okulu'na girmişler; öteki beşinci sınıftan kovulduğu halde, o, okulu başarıyla bitirmişti. Hukuk Okulu'nda nasıl bir çocuksa, yaşamı boyunca da öyle kalmıştı: Yetenekli, şen, sıcakkanlı, girgin, görevi saydığı şeyi sonuna kadar götüren bir adam... Onun görev olarak gördüğü şey, üstlerinin görev saydıklarının aynısıydı. Ne çocukken, ne de sonraları başkalarına yaltaklanan biri olmuştu; ama küçüklüğünden beri, ışığa koşan sinekler gibi, kendisinden yüksektekilerin çekimine kapılarak onların tavırlarını takınmış, yaşam görüşlerini benimsemiş, onlarla yakın ilişkiler kurmuştu. Çocukluk ve gençliğin bütün heyecanları onda derin izler bırakmadan uçup gitmiş, sonunda olgun, gururuna düşkün bir delikanlı olmuştu. Okulda ancak son sınıfa doğru, sezgisiyle doğruluğuna inandığı liberal görüşleri benimsemişti. Hukuk Okulu'ndayken giriştiği birtakım hareketleri zaman zaman beğenmez, bunları yaparken kendisinden tiksindiği bile olurdu. Ama sonraları, aynı hareketlerin büyüklerince de yapılıp üstelik kötü gözle görülmediğini anlayınca, kendisi bunlara iyi gözle bakmamışsa bile, hepsini kolaycacık unutmuş, bir daha hiçbirini aklına getirip üzülmemişti.

3) Ailenin medarı iftiharı. (ç.n.)

Hukuk Okulu'nu onuncu sınıf bir memur olarak bitirdikten sonra babasından para isteyerek Charmer'e bir resmi elbise diktirdi, 'respice finem'[4] yazılı bir madalyonu zincirle kemerine taktı, öğretmenlerine veda edip arkadaşlarıyla Donon'da güzel bir yemek yedi. İvan İlyiç, Hukuk Okulu'nda olduğu gibi, görev yaptığı yerlerde de kolayca işlerini düzene koydu. Bir yandan mesleğinde ilerlerken, bir yandan da gününü gün ediyordu. Arada bir görevinin gereği olarak ilçe merkezlerine gidiyor, hem üstleri hem de astlarıyla iyi geçiniyor, özellikle Raskolniklerle[5] ilgili davalara övülmeye değer bir dürüstlük ve titizlikle bakıyordu.
Genç oluşuna, keyif düşkünlüğüne karşın göreviyle ilgili konularda çok ağırbaşlı, resmi, hatta sertti. Toplumsal ilişkilerinde ise şen şakrak, nükteci, terbiyeli, hoş görülü –evlerine aileden biriymiş gibi girip çıktığı amiri ile karısının söyledikleri gibi– 'bon enfant'dı.[6]
Bir taşra ilinde ona askıntı olan bir kadınla, sonra da bir kadın terzisiyle gönül ihşkisi oldu. Oradaki askeri birliğe atanan hassa subaylarıyla içki alemlerine katıldı, yemeklerden sonra uzak bir sokağa gittiler. Amirine yaranmak, hatta karısının gözüne girmek için özel çaba harcadığı zamanlar oldu, ama bu davranışlara, toplumun kabul ettiği kurallara uygunluğu dolayısıyla

4) Latince'de 'her işin sonuna bak'. (ç.n.)
5) Ortodoks Kilisesi'nden ayrılarak ayinlerini eski usullere göre yapan mezhep üyeleri. (ç.n.)
6) Fransızca'da 'iyi çocuk'. (ç.n.)

kötü gözle bakılamazdı, olsa olsa Fransızca şu özdeyişin kapsamına girebilirdi: Il faut que jeunesse se passe.[7] Bütün bunlar tertemiz ellerle, temiz gömlekler giyilmiş olarak, Fransızca konuşularak, en önemlisi de seçkin bir topluluk içinde geçmekteydi. Seçkin bir topluluk içinde geçmesi dolayısıyla da yüksek memurlarca hoş karşılanıyordu.

İvan İlyiç böylece beş yıl hizmet etti, daha sonra görevinde bir değişiklik oldu. Yeni hukuk kuruluşları ortaya çıkmış, yeni yeni insanlara gereksinme duyulmuştu.

İşte İvan İlyiç bu yeni insanlardan biriydi.

İvan İlyiç'e sorgu yargıçlığı görevi önerilmiş, bu görevin başka bir ilde olmasına karşın, kurulu düzenini bozup yeni bir düzen kurmak pahasına da olsa bunu kabul etmişti. Dostları onu yolcu etmeden önce hep birlikte satın aldıkları gümüş bir sigaralık armağan ettiler, İvan İlyiç yeni görev yerine uğurlandı.

İvan İlyiç özel işler memurluğunda olduğu gibi, sorgu yargıçlığında da ne istediğini bilerek, görevini özel yaşantısından ayırarak, kendini herkese saydırıp herkesi sayarak çalışıyordu. Yeni görevi eskisinden çok daha ilginçti onun için. Eski görevinde, müdürün kapısında korkudan titreşerek bekleşen dilek sahiplerinin ve küçük memurların imrenen bakışları arasında, sırtında Charmer'in diktiği şık giysi, elini kolunu sallayarak içeri girmesi, müdürle karşı karşıya oturup

7) Fransızca'da 'gençleri hoş görmeli'. (ç.n.)

çayını içerken sigarasını tüttürmesi hoş bir şeydi. Ama o zaman emrinin altında böylesine çok insan yoktu. Olsa olsa görev için ilçelere gittiği zamanlar emniyet amiri ile anlaşmazlığa düşenler ona son derece saygılı davranıyorlardı. İvan İlyiç, emrinin altındaki bu birkaç kişiye nazik, hemen hemen arkadaşça davranır, onlardan daha güçlü olduğu halde, dostça, senlibenli davrandığını hissettirmek isterdi. Ama böyle davranabileceği kişilerin sayısı kaç taneydi ki?

Sorgu yargıcı olduğu zaman en forslu, en burnu havada kişileri avcunun içine aldığını; başlıklı resmi kâğıda yazacağı birkaç satır yazıyla bu forslu, burnu havada kişileri karşısına sanık ya da tanık olarak getirebileceğini, oturmalarını söylemediği sürece sorularına karşısında dikilerek yanıt verdireceğini biliyordu. Ama o, yetkisini kötüye kullanmıyor, tam tersine davranışlarını yumuşatmaya çalışıyordu. Yeni görevinin bütün çekiciliği de, gücünün ayırdına varmasıyla birlikte, bunun etkisini yumuşatabilme olanağıydı.

Görevini yürütürken, özellikle soruşturmalarda, konuyla ilgili olmayan ayrıntılardan kolayca sıyrılmasını biliyor; konu ne denli karışık olursa olsun, kendi kişisel görüşünden hiç söz etmeden, davanın kâğıt üzerinde yalnız dış hatlarıyla belirmesini, en önemlisi de, bütün teferruatlara uyulmasını sağlıyordu. Bu tarz çalışma yeniydi. Ayrıca, 1864 yasalarının uygulamasına ilk geçenlerden biri de İvan İlyiç'ti.

İvan İlyiç sorgu yargıcı olarak yeni bir ile atanınca yeni dostluklar, ilişkiler kurdu; tavrını değiş-

tirerek kendini yeni bir kişi olarak kabul ettirdi. İl yöneticileriyle arasında epeyce bir mesafe bıraktıktan sonra adliye personelinden ve kentte yaşayan zengin soylular takımından iyi bir arkadaş çevresi seçti. Bu arada hükümetten pek memnun değilmiş gibi tavırlar takınarak, ılımlı bir liberalliği ve Batılılaşma görüşünü benimsedi. Ayrıca giyim kuşamının inceliğinden bir şey yitirmeden, sakalının istediği biçimde uzamasına göz yumdu.

Yeni kentteki yaşantısı da iyice düzene girmişti. Valiye cephe alan memurlar topluluğu birbirine bağlıydı, aylığı da artmıştı. Burada oynamaya başladığı vist oyunu da yaşantısına ayrı bir tat katıyordu. İvan İlyiç'in bir an neşesini yitirmeden, uzağı görerek onayabilmesi, çoğu zaman oyunu onun kazanmasını sağlıyordu.

Yeni kentteki görevinin ikinci yılında ileride karısı olacak bir genç kızla tanıştı. Praskovya Fiyodorovna Mihel, İvan İlyiç'in bulunduğu topluluktaki kızların en zekisi, en çekicisi, en göz alıcısıydı. Öteki eğlenceleri ve görev yorgunluklarından sonraki dinlenmeleri dışında, İvan İlyiç, Praskovya Fiyodorovna ile hoşça vakit geçiriyor, sıkılmadan karşılıklı eğleniyorlardı.

Özel işler memuruyken danslara katılırdı, ama sorgu yargıçlığına başladıktan sonra dansa arada bir kalkar oldu. "Her zaman dansa kalkmam, hem pek dikkat de etmem, ama iş iddiaya bindi mi, herkesten daha güzel dans etmesini bilirim," demeye getirirdi. Praskovya Fiyodorovna'yla da, seyrek olarak, toplantıların sonuna doğru dans

ediyordu; işte daha çok bu danslar dolayısıyladır ki genç kızın gönlünü kazanmayı bildi.
İvan İlyiç'in kafasında açık olarak belirmiş bir evlenme tasarısı yoktu, ama genç kız kendisine âşık olunca evliliği ciddi olarak düşünmeye başladı. Kendi kendine, "Sahiden, evlensem nasıl olur?" diye sordu.
Praskovya Fiyodorovna soylu bir ailenin, güzel, fazla drahoması bulunmayan bir kızıydı. İvan İlyiç kendisine daha iyi bir eş seçebilirdi, ama bu da iyi sayılırdı. Kendi aylığı vardı, evleneceği kızdan da bir o kadar umuyordu. Üstelik Praskovya Fiyodorovna soylu bir aileden gelen, canayakın, hoş, çok da aklı başında bir kızdı. İvan İlyiç'in Praskovya Fiyodorovna'yı sevdiği ya da onunla iyi anlaştığı için evlendiğini söylemek ne kadar yanlış olursa, onunla sırf çevresinin böyle bir birleşmeyi uygun bulduğu için evlendiğini söylemek de o kadar haksızlık olur. İvan İlyiç kendi düşüncelerine göre kararını verdi. Hem iyi bir kızla evlilik bağı kuracak, hem de böylece büyüklerinin istediklerini yerine getirecekti.
Düşündüğü gibi de yaptı.
Düğün hazırlıklarından başlayıp karısının gebeliğine kadar karşılıklı sevgi, yeni mobilyalar, yeni kapkacak, yeni çamaşırlar arasında geçen ilk evlilik ayları İvan İlyiç'in o kadar hoşuna gitti ki o zamana değin içinde bulunduğu ve kendi yaradılışına has yaşamının başkalarınca da uygun karşılanan ağırbaşlı, sıkıntısız, hoş, eğlenceli havasının evlilikle bozulmak şöyle dursun, daha da canlanacağını düşünmeye başladı. Ama karı-

sının gebeliğinin ilk aylarından sonra, hiç beklemediği ve bir türlü yakasını kurtaramadığı, yepyeni, umulmadık, edep kurallarına aykırı, dayanılması zor olaylarla karşılaşmaya başladı.

Karısı, ortada fol yok yumurta yokken, kendi deyimiyle 'de gaité de cœur'[8] yaşamının tadını tuzunu kaçırıyordu. Durup dururken onu kıskanıyor, ondan kendisine ilgi göstermesini istiyor, sağa sola çatıyor, hoş olmayan, kaba bazı davranışlarda bulunuyordu.

İvan İlyiç, önce, yaşam karşısındaki her zamanki kolaycı, nazik tavrıyla, bu can sıkıcı durumdan kurtulmaya çalıştı. Böyle davranmakla şimdiye dek burnu bile kanamamıştı. Karısının suratsızlığını görmezlikten gelerek evine arkadaşlarını çağırıp oyun partileri düzenliyor; arada bir de kulübe ya da arkadaşlarının evine gidiyordu. Böylece eski, kolay, eğlenceli yaşantısını sürdürüyor denilebilirdi.

Ama bir gün karısı açtı ağzını yumdu gözünü, ona söylemediğini bırakmadı; sonra da kocasına istediklerini her yaptıramayışında onu aynı biçimde azarlamaya başladı.

Karısının dediklerini yapmadığı, yani onunla birlikte evde oturup çile doldurmadığı sürece, onun bu hır güre son vermeyeceğini anlayan İvan İlyiç'in içine bir korku düştü. Evlilik yaşamının, en azından karısıyla geçecek günlerin, her zaman eğlenceli, huzur dolu olamayacağını, tersine, huzurunu kaçıracağını görerek bu du-

8) Fransızca'da 'gönlünce'. (ç.n.)

rumdan kurtulmak için çıkış yolları aramaya başladı. Görevinin Praskovya Fiyodorovna üzerinde olumlu bir etkisi bulunduğunu biliyordu; işte bu yoldan, göreviyle ilgili yükümlülüklerle karısına karşı savaşmaya, böylece bağımsızlığını korumaya karar verdi.

Çocuklarının doğumundan sonra ortaya çıkan, beslenme sorunlarıyla ilgili başarısız denemeler, anne ile bebeğin hem gerçek hem hayali hastalıkları, bu gibi durumlarda kendisinden ilgi beklenen, ama böyle şeylerden fazla anlamayan İvan İlyiç'e bağımsız yaşantısını koruması konusunda daha çok engel çıkarıyordu.

Karısının hırçınlığı artıp daha çok sinirlendikçe, o da, hayatının ağırlık merkezini işine kaydırmaya başladı. Eskisine göre işinin üzerine daha çok düşüyor, yükselme hırsı gittikçe gözünü bürüyordu.

Evliliğinin üzerinden bir yıl bile geçmemişti ki, bu hayatın kimi elverişli yanlarının olması yanında, aslında dayanılması güç, içinden çıkılmaz bir şey olduğunu anladı. Üzerine düşen borcu ödemesi, yani toplumun hoş göreceği edepli bir yaşam sürmek için, göreviyle olduğu kadar eviyle de belirli ilişkiler kurması gerektiği kararına vardı.

Bu ilişkileri kurdu. Onun evden bütün istediği, karısının ona verebildiği kadarı, yani ev yemekleri, ev kadınlığı ve yatak arkadaşlığıydı.

En çok da, görünüşte bile olsa, toplumun sınırlarını çizdiği edepli bir davranış bekliyordu karısından. Bunların dışında, ölçülü hareket etme-

sinden, onunla hoşça vakit geçirmekten başka aradığı ne vardı ki! Bunları bulursa haline şükrediyor; bulamayıp da sertlikle ve azarla karşılaşırsa, görevi çevresinde kurduğu kalın duvarlı dünyasına çekilerek orada huzur arıyordu.
Aynı kentte yedi yıl kadar kaldıktan sonra İvan İlyiç'i başka bir il merkezine savcı olarak atadılar. Yeni evlerine taşındılar, paraları yetersizdi, bu yüzden yeni evleri Praskovya Fiyodorovna'nın hoşuna gitmedi. Aylıkları eskisine göre biraz artmıştı, gelgelelim yaşam pahalıydı, üstelik çocuklardan ikisinin ölümü, aile içinde geçen zamanı İvan İlyiç için dayanılması zor bir hale getirdi.
Çalışkan bir memur olduğu için herkes İvan İlyiç'i beğeniyordu, bu yüzden üç yıl sonra onu savcı yardımcısı yaptılar. Yeni görevler, bu görevlerin toplumun gözündeki önemi, istediği kişiyi mahkemeye çağırıp hapse atabilme olanağı, kalabalık önünde rahat konuşması ve işleri yürütmedeki büyük başarısı onu işine daha çok bağlıyordu.
Birbiri üstüne çocukları oldu. Praskovya Fiyodorovna'nın sinirliliği, hırçınlığı arttıkça artıyor, ama İvan İlyiç'in ailesiyle olan ölçülü ilişkileri onu karısının hırçınlığından koruyordu.
Praskovya Fiyodorovna yeni görev yerlerinde başlarına gelen bütün felaketlerde kocasını suçlu buluyordu. Karı koca arasında geçen günlük konuşmalar, özellikle çocukların eğitimi konusu, dönüp dolaşıp asıl tartışma nedeni olan sorunlara gelip dayanıyordu. Zaten tartışmalar, alevlenmek

için fırsat kollamaktaydı; tek mutlu zamanları, seyrek olarak gelip kısa zamanda sönen karşılıklı sevgi dönemleriydi. Bu dönemler, gizli düşmanlık denizinde bir an için karaya çıkıp sonra yeniden açılarak birbirinden iyice uzaklaştıkları ufacık adalar gibiydi. Karısından uzaklaşmasının tuhaf bir durum olmayıp, tam tersine, ailesine karşı tavrının asıl dayanağı olduğunu kabul eden İvan İlyiç'in hiçbir şeye canı sıkılmamaya başladı. Durumu böyle kabul etmese, üzüntüden kendi kendisini yerdi herhalde. Bütün amacı, kendisini aile kavgalarından uzak tutup bunları her ailede görülebilecek türden, zararsız bir biçime büründürmek değil miydi? Evinde geçirdiği süreyi günden güne kısaltarak, böyle durumları da başkalarının orada bulunduğu bir zamana denk getirerek amacına erişiyordu.
Artık onun için en önemli şey göreviydi. Yaşantısının bütün özünü çalışmaya adamıştı. Böylece her şeyi unutuyordu. Gücünü anlamış olması, mahvetmek istediğini mahvedebilme olanağı, mahkemeye girerken, kendinden aşağıdakilerle konuşurken takındığı tavır, gerek büyüklerinin gerekse küçüklerinin karşısında kazandığı başarı, davayı yürütmedeki ustalığı onu son derece sevindiriyor; akşamları arkadaş toplantıları, yemekler, vist partileriyle birlikte günlük yaşamını dolduruyordu. Yaşantısı böylece, kendi istediği gibi, edep kurallarına uygun, hoş biçimde sürüp gitmekteydi.
Yedi yıl daha böylece geçip geçti. Büyük kızı on altı yaşına girdi. Bir çocukları daha ölünce, hep

sorun olan kolejli oğlanla birlikte iki çocukları kaldı. İvan İlyiç, o çocuğu Hukuk Okulu'na vermek istemiş, Praskovya Fiyodorovna ise, tersine, koleje göndermişti. Kız evde ders alarak iyi yetişmişti, öbür oğlan ise iyi okuyor sayılırdı.

III

İvan İlyiç'in evlendiği günün üzerinden tam on yedi yıl böylece akıp gitti. Bir gün, az kalsın bütün huzurunu kaçıracak, hiç beklemediği tatsız bir olay başına geldiği sırada artık deneyimli bir savcıydı: İvan İlyiç istediği yere verilmeyi bekleyerek birkaç görev önerisini geri çevirmişti. İstediği yer, üniversitesi bulunan bir kentte başsavcılıktı. Yeni göreve atanmayı umarken, Goppe, birdenbire önüne geçerek o yeri elinden aldı. İvan İlyiç buna sinirlendi, sitem etti, Goppe ile, en yakın amiriyle takıştı. Bunun üzerine bakanlıktan ona karşı soğuk davranmaya başladılar, ikinci atama döneminde yine atlattılar.
Bu olay 1880 yılında geçiyordu. İvan İlyiç'in yaşamındaki en zor yıl da budur. Bir yandan aylığının geçinmeye yetmediğini ilk kez fark ederken, öte yandan herkesin onu unuttuğunu, onunla ilgili işlerde kendisine büyük haksızlıklar yapıldığını, ama kimsenin buna aldırış etmediğini anladı. Babası bile ona yardım etmek sorumluluğunu unutmuştu. İvan İlyiç yılda üç bin beş yüz rublelik geliriyle normal, hatta mutlu bir hayat sürdüğünü varsayarak bütün yakınlarının onu kendi

haline bıraktıklarını sanıyordu. Yapılan haksızlıklar, karısının ömrünü törpüleyip durması, kendi gücünün üstünde harcayarak girdiği borçlar sonunda, durumunun normalden çok uzak olduğunu fark eden tek kişi gene kendisi oldu.

Parasal durumlarının biraz düzelmesi için, o yaz izin alarak hep birlikte kaynının oturduğu köye gittiler.

Köyde görevinden uzak kalan İvan İlyiç, ilk kez can sıkıntısını, hem de dayanılmaz bir biçimde tadarak, bu yaşayışm hiç de istediği bir şey olmadığına, birtakım kesin önlemler almak zamanı geldiğine karar verdi.

Terasta geçirdiği uykusuz bir gecenin sabahında Petersburg'a gidip işlerini bir hal yoluna koymayı, değerini anlamayanları cezalandırmak için başka bir bakanlığa geçmeyi aklına koydu.

Karısının, kaynmın bütün ısrarlarına aldırmaksızın ertesi gün yola çıktı. Tek bir isteği vardı: Beş bin rublelik geliri olan bir görev almak. Ne herhangi bir bakanlıkta gözü vardı, ne bir siyasal görüşte, ne de herhangi bir işte... Bütün istediği, yılda ona beş bin ruble getirebilecek bir yerdi. Bunun için bankalarda, denizyollarında, İmparatoriçe Mariya kurumlarında,[9] hatta gümrükte bile çalışabilirdi. Yeter ki, beş bin rublesini versinler, bir de değerini anlamayanların bakanlığında onu mumla arasınlar.

Bu yolculuk, umulmadık, şaşırtıcı bir başarıyla son buldu.

9) Hayır Dernekleri. (ç.n.)

Kursk'ta trenin birinci mevkiine F.S. İlyin adında bir tanıdığı bindi. Onun anlattığına göre, Kursk valisi az önce bir telgraf almıştı; telgrafta bakanlığın yakınlarda bir devrim geçireceği, Piyotr İvanoviç'in yerine İvan Semyonoviç'in atanacağı bildiriliyordu.

Beklenen devrim, Rusya'nın yararından çok İvan İlyiç için önemliydi, çünkü Piyotr İvanoviç'i ve besbelli ki dostu Zahar İvanoviç'i ön saflara iterek çok işine yarayacaktı. Zahar İvanoviç'le çok yakın görüşürlerdi.

Moskova' da haber doğru çıktı. Petersburg'a gelir gelmez Zahar İvanoviç'i arayarak, ondan, işyerinin bağlı bulunduğu Adliye Bakanlığı'nda sağlam bir yer için söz aldı.

Bir hafta sonra karısına şu teli çekti: "Zahar, Miller'in yerini aldı. Bakan ilk fırsatta atanmamı sağlayacak."

İvan İlyiç, bu değişiklikler sayesinde, kendi bakanlığında, beklenmedik anda iyi bir mevkiye geçiverdi. Arkadaşlarından iki üst dereceye yükseldiği gibi, yılda beş bin rubleden başka barem üstü üç bin beş yüz ruble alacaktı. Eski hasımları ile bakanlığına duyduğu hıncı unutarak mutluluğa erişti.

İvan İlyiç, daha önce kimsenin tanık olmadığı bir sevinç ve neşeyle köye döndü. Praskovya Fiyodorovna'nın da neşesi yerine gelince aralarında barış antlaşması imzalandı. İvan İlyiç, Petersburg'da saygıyla karşılandığını, ona düşmanca davrananların yüzleri kara çıkınca yaltaklanmaya başladıklarını, herkesin yerini kıskandığını,

hele hele onu Petersburg'da sevenlerin ne kadar çok olduğunu anlata anlata bitiremiyordu. Praskovya Fiyodorovna inanmıyormuş gibi yaparak anlatılanları sonuna kadar dinledi. Kocasının söylediklerine hiç itiraz etmiyor, taşınacakları kentte yeni yerlerine yerleşme tasarıları yapıyordu. Karısının tasarılarının kendi düşünceleriyle tıpatıp aynı olduğunu gören İvan İlyiç, onunla yeniden anlaşma ortamı bularak, gölgelenen yaşamlarına eski neşesini, tadını, düzenini verebilecekleri umuduyla sevinmeye başladı.

İvan İlyiç, köye kısa süreliğine dönmüştü. Eylül ayının sonunda göreve başlaması, daha önce de, taşra ilinden bütün eşyalarını getirdikten sonra ısmarlanacak, alınacak pek çok yenileriyle birlikte yeni evlerine yerleştirmesi gerekiyordu. Bu kez gönlünden geçirdiği gibi ve karısının da tasarladığı biçimde düzenleyecekti evlerini.

Bütün işlerin yoluna girmesi, karısıyla amaçlarında birleşmeleri, ayrıca onunla fazlaca bir arada kalmamaları evliliklerinin ilk yıllarında bile görülmeyen bir yakınlık kurdu aralarında. İvan İlyiç, ailesini de alarak hemen yola çıkmak istedi, ama ona ve ailesine karşı birdenbire son derece akrabaca davranmaya başlayan kaynı ile karısının ısrarlarına dayanamadığı için yalnız başına yola çıktı.

Elde ettiği başarıların sevinci, karısıyla anlaşmış olmanın verdiği kıvanç yol boyunca bir an olsun eksilmedi. İstedikleri gibi bir daire de bulunmuştu. Eski tarzda, uygun, yüksek tavanlı ve geniş bir konuk odası, çalışmak için kocaman bir salon,

karısıyla kızı için ayrıca odalar, oğlu için ders çalışacağı ayrı bir oda; kısacası her şey onlar için düşünülmüş gibiydi. İvan İlyiç evin düzenini de üzerine aldı. Duvar kâğıtlarını kendi eliyle seçti, evin mobilyasını elden düşme eşyalardan alarak beğendiği döşemelik bir kumaşla kaplattı, bunlara günün anlayışına uygun bir hava verdi. Evin içi döşendikçe hayalinde yaşattığı biçime yavaş yavaş bürünüyordu. Bütün işler yarı yarıya bitmişti ki, evin görüntüsü umulanı da geçti. İvan İlyiç her şey olup bittikten sonra, evin günün zevkine uygun, ince, kibar bir görünüş alacağını anlamıştı. Akşamleyin uykuya yatarken salonun alacağı biçimi gözlerinin önüne getiriyor; henüz tamamlanmayan konuk odasına baktıkça ocağı, ocağın önüne konulacak paravanayı, etajeri, sağa sola dağıtılacak ufak sandalyeleri, duvarlara asılacak tabakları, tunç biblolarıtastamam yerli yerinde görüyordu. Bu işlerden anlayan oğlu Paşa ile kızı Lizanka'nın bunları görünce nasıl şaşıracaklarını düşündükçe sevincinden kabına sığamıyordu. Herhalde bu kadarını beklemezlerdi. Odalara kibar bir görünüş veren eski eşyaları ne iyi etmişti de ucuza alıvermişti. Karısıyla çocukları şaşırtmak için mektuplarında yapılanları olduklarından daha kötü gösteriyordu. Bu işler onu öylesine alıkoyuyordu ki görevini sevdiği halde yeni işine aldırış etmez olmuştu. Duruşmalarda bazen dahp gidiyordu, bu sırada düz ya da kabartmalı kornişlerden hangisinin perdelere daha çok yakışacağını düşünüyor olmalıydı. Evin düzenlenmesi işine kendini

iyice kaptırdığı için odadan odaya koşuyor, ikide bir eşyaların yerlerini değiştiriyor, perdeleri çıkarıp yeniden takıyordu. Bir keresinde, durumu bir türlü anlamayan duvar kaplamacısına ne istediğini göstermek için merdivene tırmandı ama ayağı kayarak aşağıya yuvarlandı. Neyse ki çevik, güçlü bir adam olduğundan bir yerlere tutunmuş, yalnızca böğrü bir dolap kapağının kulpuna çarpmıştı. Böğrü bir süre ağrıdı, sonra geçip gitti.

İvan İlyiç'in neşesi yerindeydi; kendini her zamankinden daha dinç hissediyor, mektuplarında on beş yaş gençleştiğini yazıyordu. Eylül ayında bitirmeyi düşündüğü halde işler Ekim ortalarına kadar sürdü. Ama her şey istediği gibi olmuştu; bunu yalnız o değil, bütün görenler söylüyordu. Aslına bakılırsa pek zengin olmayanların zenginlere benzemek için aldıkları eşyalar ancak birbirine benzer. İvan İlyiç'inkinin olup olacağı da buydu. O da, kendisi gibi orta halli insanların belirli kişilere özenerek aldıkları döşemelik kumaş, abanoz mobilyalar, çiçekler, halılar, tunç biblolar cinsinden açıklı koyulu birtakım bilinen eşyalar almıştı. Bütün bunlar, başkalarınınkine benzedikleri için değerlerinden yitiriyordu, ama gelin bir de ona sorun!...

Çoluk çocuğu istasyonda karşılayıp mumlarla pırıl pırıl aydınlattığı eve getirdikten sonra, beyaz boyunbağlı bir uşak onları önce çiçekle süslenmiş sofraya, oradan da konuk odasına ve salona götürünce sevinçle hepsinin ağzı bir karış açık kaldı. İvan İlyiç çok mutluydu; çocukların

övgüsünü yutarcasına dinliyor, sevinçten ağzı kulaklarına varıyordu. O akşam çay içerlerken Praskovya Fiyodorovna, söz arasında merdivenden nasıl düştüğünü sorunca İvan İlyiç güldü, düşmesiyle kaplamacı ustasının çok korktuğunu söyledi.

"Boşuna sporcu dememişler. Benim durumumda başkası olsa bir yerini kırardı, bense azıcık şuramı vurdum. Dokunursam ağrıyor, ama geçti artık; biraz morluk var, o kadar."

Böylece yeni evlerinde yaşamaya başladılar. Ama her zaman olduğu gibi, iyice yerleşince evin onlara yetmediği, bir odaya daha ihtiyaç olduğu anlaşıldı. Gelirleri de beş yüz ruble kadar eksik görünüyordu, bununla birlikte, gül gibi geçinip gidiyorlardı. Hele eşyalar daha yerli yerine konmadan önce yaşam ne kadar tatlıydı! Alınacak yeni şeyler çıkıyor, başka eşyalar ısmarlanıyor, evdeki eşyaların yerleri değiştirilerek yeni bir düzene sokuluyordu. Arada bir karı koca arasında bazı anlaşmazlıklar çıkmıyor değildi, ama ikisinin de durumlarından genellikle memnun olmaları ve işlerin çokluğu büyük kavgaların çıkmasını önlüyordu. Her şey düzene girince biraz canları sıkılmaya, bir şeyin eksikliğini duymaya başladılar; neyse ki o zamana kadar yeni dostluklar kurulmuş, yaşamları yeni ilişkilerle dolmuştu.

İvan İlyiç gündüzleri mahkemede geçirdikten sonra öğle yemeğine eve geliyordu, evden dolayı biraz başı ağrımakla birlikte keyfine diyecek yoktu. (Masa örtüsündeki, döşeme kumaşların-

daki lekeler, perdenin eskimiş kordonu gözüne çarptıkça sinirleri bozuluyordu. Nasıl bozulmasın ki, hepsine teker teker emek vermişti!) Günlük yaşamı, geçmesini istediği biçimde kolay, hoş, genel kurallara uygun olarak geçiyor sayılabilirdi. Saat dokuzda kalkıyor, kahvesini içerken gazetesini okuyor, sonra resmi giysisini kuşanıp mahkemeye gidiyordu. Orada ise çekeceği arabanın hamutu hazırdı, boynuna takıveriyordu hemen. Davacılar, mahkeme ilmuhaberleri, bürodaki yazışmalar, açık ve gizli oturumlar... İşte bütün bunlardan, davanın dürüst olarak yürütülmesini engelleyecek, duygusallıkla ilgili ne varsa hepsini çıkarmak gerekiyordu. İnsanlarla görev dışı ahşverişte bulunulmuyor, onlara ancak dava ile ilgili durumlarda yaklaşılıyordu.
Diyelim, biri gelmiş, bir konuyu öğrenmek istiyor. O işin sorumlusu olamayan İvan İlyiç'in bu adama söyleyeceği bir şeyi yoktu.
Ama öyle değil de başlıklı kâğıda yazılabilecek türden konularda kendisine başvuruyorsa, resmiyet çerçevesi içerisinde elinden gelen her şeyi yapacaktı. Hem de iş sahibiyle arasında dostça ilişkiler varmışçasına, yani ona son derece nazik davranarak...
Resmi bağlantılar kesilir kesilmez bütün öteki ilişkiler de kesiliveriyordu. Yaşamının görevle ilgili bölümünü kişiliğiyle ilgili olandan ayırma yeteneği uzun yıllar boyunca o denli gelişmiş, bu yanını öyle ustalıkla kullanır duruma gelmişti ki arada bir gönlünü eğlendirmek için görev ilişkileriyle senli benli davranışları mahsus birbiri-

ne karıştırdığı oluyordu. Kendisine böylesine garip bir özgürlük tanımasının nedeni, gerektiği anda yalnızca görevle ilgili alışverişi yerinde bırakarak geri kalanı kesip atmak konusunda kendisine olan sonsuz güveniydi.
Çevresiyle ilişkilerini yoluna yordamına uyarak, kolayca, kimseyi kırmadan yürütmekle kalmıyor, bu konuda büyük bir ustalık da gösteriyordu. Duruşma aralarında çayını içip sigarasını tüttürerek, biraz siyasetten, biraz günlük işlerden, biraz kâğıt oyunlarından, daha çok da atamalardan söz açtığı olurdu. Ama orkestrada kendi çalacağı parçayı diğer birinci kemanlardan tüm açık seçikliğiyle ayıran bir virtüöz havasıyla, eve yorgun argın dönerdi. Karısı ile kızı bir yerlere gitmiş olurlardı ya da evlerinde birileri bulunurdu. Koleje giden oğlu, hocasının denetiminde ödevlerini günü gününe yeniden gözden geçirirdi. İvan İlyiç'in keyfine diyecek yoktu. Öğle yemeğinden sonra konuk filan gelmemişse, bazen sözü çok edilen bir kitabı okumaya başlardı. Akşamleyin işinin başına geçerdi; evrakları okur, verilen ifadeleri karşılaştırır, yasa kitaplarını inceleyerek ilgili maddeleri bulurdu. Bu çahşma gönül eğlendirici değilse bile can sıkıcı da değildi. Daha olmadı, kalkar vint oynamaya giderdi. Vint oynamadığı zamanlar yalnız başına oturmaktan ya da karısıyla konuşmaktan iyiydi çalışmak!...
İvan İlyiç'in büyük zevki, toplumun ileri gelenlerinden birkaç kişiyi çağırarak onlarla birlikte öğle yemeği yemekti. Onun bu öğle yemekleri de,

evlerinin konuk odaları nasıl birbirine benziyorsa, kendi düzeyindeki ailelerin öğle yemeklerinin aynısıydı.

Bir gün evinde danslı bir akşam toplantısı bile düzenledi, her şey kusursuz olmuş, çok da eğlenmişlerdi; ne var ki sonradan pastalar, şekerlemeler yüzünden karısıyla aralarında büyük bir kavga çıktı. Praskovya Fiyodorovna, pastayı bir şekerciden almakta ısrar ederek bir sürü pasta getirmişti. Toplantıdan sonra pastalar kalıp şekerciye borçları kırk beş ruble tutunca kızılca kıyamet koptu. Praskovya Fiyodorovna kocasına 'bunak', 'mıymıntı' diyecek kadar ileri gitti. İvan İlyiç başını döverek, öfkeyle, 'boşanmak', 'karısını bırakmak' gibi laflar etti. Oysa ne güzel bir akşam geçirmişlerdi! Seçkin kişiler gelmiş, İvan İlyiç 'Üzüntümü Al Benden' derneğini kuran kadının kızkardeşi Prenses Trufanova'yla dans etmişti.

İvan İlyiç'in görevinden duyduğu mutluluk, tek başına tattığı bencilce sevinçler, topluluk içindeki neşesi gösterişten başka bir şey değildi. Onun asıl sevinci vint masasında oyundan aldığı sevinçti. Her ne olursa olsun, başından geçen can sıkıcı bir olaydan sonra, karşısına oturaklı, ağırbaşlı bir arkadaş alarak düşüne düşüne oynadıkları ciddi bir oyuna başladı mı, sıkıntıdan eser kalmazdı. Oyun dört kişiyle oynanır, hele bir de kâğıt gelirse tadına doyum olmazdı. Yedek beşinci kişiyle oynamaktan zevk aldığını söylerse de dörtlünün hali başkaydı. Sonra da akşam yemeğine oturulur, birer bardak şarap içilirdi. Ufak

bir kârla vint partisinden kalkınca (büyük bir kâr pek hoşuna gitmezdi) yaşamından çok memnun olarak uykuya yatardı.

İşte böyle yuvarlanıp gidiyorlardı. Bulundukları arkadaş çevresi en seçkin kimselerden oluşmuştu. Evlerine önemli kişilerden de gelip giden oluyordu, gençlerden de...

Erkek tanıdıkları konusunda İvan İlyiç olsun, karısı ya da kızı olsun aynı düşünceyi paylaşıyorlardı. Duvarlarında Japon işi tabaklar asılı konuk odasına türlü türlü övgülerle doluşan çapaçul akraba ve ahbaplardan, söz birliği etmişçesine aynı zamanda yüz çevirip yakayı sıyırmayı bildiler. Çok geçmeden bu çapaçul tanıdıklarının gidiş gelişleri iyice kesildi, Golovinlere seçkin bir topluluk gelip gitmeye başladı. Gençler Lizanka'ya kur yapıyorlardı. En sonunda Dmitriy İvanoviç Petrişçev'in oğlu ve tek varisi olan sorgu yargıcı Petrişçev de evin genç kızıyla ilgilenmeye başladı. Hatta bir gün İvan İlyiç ile karısı arasında bu konu görülüp konuşuldu: Acaba gençleri bir araba gezintisine mi göndermeliydi, yoksa evde bir temsil mi vermeliydi?...

Günlük olaylar böylece sürüp gidiyordu. Fazlaca değişen bir şey yoktu, yaşamlarından memnundular.

IV

Hepsinin sağlığı yerindeydi. İvan İlyiç arada bir ağzını tadının bozulduğunu, karnının sol yanında

tuhaf bir rahatsızlık olduğunu söylüyorsa da, bunlar hastalık sayılmazdı. Ama terslik bu ya, karnındaki rahatsızlık arttıkça arttı; henüz bir ağrı haline gelmediyse bile, böğründe bir ağırlık hisseden İvan İlyiç'in keyfi kaçmaya başladı. Bu keyifsizliği günden güne artıyor, bir süredir ailede kurulmuş olan karşılıklı anlayış ve huzur havası gitgide bozuluyordu. Bunun üzerine karı koca sık sık kavga etmeye başladılar; evde ne dirlik kaldı, ne düzen. Durumu başkalarından güçlükle saklıyorlardı.

Bu kavgaların sonunda karı kocanın hır gürsüz geçirdikleri zaman adacıkları seyreldikçe seyreldi. Bu sefer Praskovya Fiyodorovna kocasının çekilmez bir adam olduğunu söylemekte hiç de haksız değildi. Her şeyi büyütme alışkanlığıyla, kocası gibi bir adamı yirmi yıldır çekmek için ancak melek olmak gerektiğini ileri sürüyordu. Kavgaların hep İvan İlyiç'ten çıktığı doğruydu. Hem de tam öğle yemeğine oturdukları sırada, çorba içmeye başlarken patlak veriyordu anlaşmazlıklar. İvan İlyiç kah tabaklardan birinin kırılması, kah oğlunun masaya dirseklerini dayaması, kah kızının saç tuvaleti yüzünden hır çıkıyordu. Üstelik hepsinde de Praskovya Fiyodorovna'yı suçluyordu.

Praskovya Fiyodorovna başlangıçta aynı biçimde karşılık vererek olmadık sözler söyledi. Ama baktı ki, kocası hep sofraya oturunca sağa sola çatıyor, bunun yemek yemekten ileri gelen bir hastalık olduğunu anlayarak biraz yatıştı, hemen yemeğini bitirip sesini çıkartmadan sofradan

kalkmaya başladı. Kocasının karşısında susmanın yüce bir davranış olduğuna inanan Praskovya Fiyodorovna, hayatını zehir eden çekilmez bir adamla evlendiği için kendine acıyordu. Kendisine acıdıkça hıncı da zamanla arttı. Hatta kocasının ölümünü bile dilemeye başladı, ama geçimleri için gereken parayı düşününce bu dileğinden vazgeçti. Parasal bakımdan ona bağlı olması, ölümünden sonra bile ondan kurtulamayacağını anlaması bu mutsuz kadını kocasına karşı daha çok kin duymaya yöneltiyor, kinini saklayıp dertlerini içine attıkça öfkesi birikiyordu.

Bir gün İvan İlyiç'in gerçekten haksız olduğu böyle bir kavga sonunda, İvan İlyiç sinirlerinin çok bozuk olduğunu, ama bütün bunların rahatsızlığından ileri geldiğini söyledi. Bunun üzerine, karısı, hastaysa kendisini tedavi ettirmesini, bunun için de hemen ünlü bir doktora görünmesini salık verdi.

O da muayeneye gitti. Her şey beklediği gibi çıktı, zaten bundan başkası da olamazdı. Sıra beklemesi, doktorun –mahkemedeyken kendisinin de takındığı– yapmacık tavırlar takınarak şurasını burasını vurup dinlemesi, yanıtı önceden hazır, hiç gereği olmayan sorular sorması, 'Siz kendinizi bize bırakın, gerisini düşünmeyin' dercesine çalım satması –ülkemizde kendinizi birilerinin eline bırakırsanız, hakknızda en iyisinin düşünüleceğinden kuşkunuz olmasın– tıpkı mahkemelerde onların yaptıklarının aynısıydı. İvan İlyiç'in mahkemede sanıklar karşısında takındığı tavrı, şimdi de ünlü doktor ona karşı takınıyordu.

Doktor, "Şunlar şunlar sizde şöyle bir hastalığın olduğunu gösteriyor, ama falanın falanın incelemesi bu durumu doğrulamazsa sizde falan hastalıkların bulunduğunu düşünmek gerekiyor," diyordu. Oysa İvan İlyiç için asıl sorun, hastalığın tehlikeli olup olmadığıydı. Ama doktor bu yersiz sorunun yanıtından hep kaçıyordu. Ona göre boş bir soruydu bu, üstünde kafa yormaya bile değmezdi. Asıl sorun bütün olasılıkları dikkate almaktaydı; böbrek kayması mı, midesinde ülser mi vardı; yoksa körbağırsak mı tıkanmıştı?... İvan İlyiç'le bu konuları inceden inceye gözden geçirerek körbağırsak tıkanması yönünde başarılı bir karara varan doktor, idrar tahlili sonunda eline yeni kanıtlar geçince durumu bir daha inceleyeceğini söyledi. İvan İlyiç de sanıkların suçluluk durumunu tıpkı böyle, hem de binlerce kez başarılı bir biçimde karara bağlamıştı. Kendi sanığına cakayla, üstelik neşeli gözlerle bakan doktor da, aynı onun yaptığı gibi, kesin kararını vermiş bulunuyordu. İvan İlyiç doktorun kararından durumun hiç de iyi olmadığını, ama doktorun kendisi başta olmak üzere kimsenin buna aldırış etmediğini anladı. Bunu anlayınca büyük bir şaşkınlığa düşerek kendine acımaya, böyle önemli bir konuda ilgisiz kalan doktoruna kin duymaya başladı.

Ama öfkelendiğini ona sezdirmeden ayağa kalktı, masasının üzerine vizite ücretini koydu, içini çekerek, "Biz hastalar mutlaka çok yersiz sorular sorarız," dedi. "Benim hastalığım nasıl bir şey? Önemli mi, değil mi, lütfen söyler misiniz?"

Doktor, gözlüğünün üzerinden tek gözüyle ona sert sert baktı. Sanki bu bakışıyla, "Bak sanık, size sorulan soruların sınırını zorlamaya kalkarsanız ben de sizi duruşma salonundan çıkarmak zorunda kalacağım!..." demek istiyordu.
"Size uygun bulduğum kadarını söyledim. İleriki incelemeler bizi daha çok aydınlatacak."
Doktor böyle söyleyerek İvan İlyiç'i selamladı. İvan İlyiç ağır ağır dışarı çıktı, içinde büyük bir sıkıntıyla kızağa bindi, evine yollandı. Yol boyunca doktorun söylemiş olduğu sözleri bir bir hatırından geçiriyor, anlamını pek bilmediği çetrefil bilimsel terimleri basit konuşma diline çevirerek hastalığını çıkarmaya çalışıyordu. Durumu kötü müydü, çok mu kötüydü, yoksa önemli bir şey yok muydu?... Doktorun tavırlarına, konuşmalarına bakılırsa hiç de iç açıcı bir durumu yoktu.
Sokaklarda ona her şey hüzünlü görünüyordu. Arabacılar, evler, gelip geçenler, dükkanlar, hepsi birden derin bir hüzne gömülmüş gibiydi. Böğründe bir an olsun kesilmeyen, sağır, iğne gibi batan ağrı, doktorun belirsiz sözleriyle birleşince bambaşka bir anlam kazanıyordu. İçine düşen yeni bir korkuyla İvan İlyiç ağrılarını dinlemeye başladı.
Eve gelince olanı biteni karısına anlattı. Kadın kulak kesilmiş dinliyordu. Ama daha konuşmasının yarısında, başında şapkasıyla kızı içeri girdi: Annesiyle bir yere gideceklerdi. Kız kendini zorlayarak, babasının anlattığı can sıkıcı öyküyü dinlemek için sandalyeye ilişti. Ama biraz sonra

dayanamayıp kalktı, bunun üzerine karısı da dinlemekten vazgeçti.

"Eh, bu duruma çok sevindim. Bak, gör işte, ilaçlarını düzenli almayı ihmal etme. Reçeteni ver, Gerasim'i eczaneye göndereyim."

Karısı böyle diyerek giyinmek için odasına gitti. Henüz derin bir soluk bile alamayan İvan İlyiç, karısı çıkınca derin derin içini çekti.

"Ne diyelim?... Belki de sandığım kadar korkulacak bir şey yok."

İlaçlarını almaya, doktorun söylediklerini eksiksiz yapmaya başladı. Ama idrar tahlilinden sonra doktorun ilk söyledikleri geçerliliğini yitirdi. Gerek tahlilde, gerekse bundan sonra yapılan incelemelerde birtakım değişiklikler, belki de anlaşılmazlıklar ortaya çıktı. İvan İlyiç bir türlü doktorla görüşemiyordu. Yapılanlar, doktorun ona açıkladığı durumla taban tabana zıttı. Ya doktor bir şeyler daha eklemeyi unutmuş, ya yalan söylemiş, ya da ondan bazı şeyleri gizlemişti.

O gene de söylenenleri aksatmadan yapıyor, ilk zamanlar bundan büyük bir rahatlık duyuyordu. Doktora muayene olalı beri İvan İlyiç'in başlıca uğraşı, sağlığını koruması için doktorun söylediklerini harfi harfine uygulamak, ilaçlarını almak ve bedenini günden güne kemiren ağrılarına kulak vermek olmuştu. Çevresindeki insanların hastalıkları, sağlık durumları, onun en çok ilgi duyduğu konular arasına girdi. Yanında birilerinin hastalığından, ölümünden, iyileşmesinden, hele hele kendisininkine benzeyen bir hastalığından söz edilmeye görsün, hemen dikkat

kesiliyor, heyecanını belli etmeden sorup soruşturuyor, onu kendi hastalığıyla kıyaslıyordu. Ama ağrıları bir türlü azalmak bilmiyordu. Gene de, İvan İlyiç, durumunun daha iyi olduğunu kendine telkin etmek için elinden ne gelirse yapıyordu. Herhangi bir şeyden heyecanlanmadığı sürece de kendisini aldatabilmesi kolaydı. Ama karısıyla kavga edecek olsa, görevinde bir başarısızlığa uğrasa, vint oyununda eline kötü kâğıt gelse, hastalığının sıkıntısı olanca ağırlığıyla hemen üzerine çöküyordu. Eskiden olsa bu başarısızlıklara dayanır, kötü günlerin geçip iyi günlerin geleceğine yönelik bir güvenle dişini sıkardı. Ama şimdi her türlü aksaklık elini kolunu bağlayıp onu umutsuzluğa sürüklüyordu.

İşlerin böylesine ters gittiği zaman kendine, "Yeni yeni başlamıştım, ilacın da ne güzel yararını görüyordum. Nereden çıktı şu mendebur iş?" diye söylenip duruyordu... Karşısına çıkan bu tersliklere, başının belası insanlara hırslanıp öfkeleniyor, üstelik bu öfkenin onu yiyip bitirdiğini biliyordu, ama kendisini bundan kurtarmaya gücü yetmiyordu bir türlü. İnsanlara, çevresinde olup bitenlere kızdıkça hastalığının artacağını, bu yüzden hiçbir şeye aldırış etmemesi gerektiğini kabul ettiği halde tam tersini yapıyordu. Huzurun, sağlığın kendisine çok iyi geldiğini bildiği için her yerde onu arıyor, huzurunu kaçıran en ufak olayda ise zıvanadan çıkıyordu.

Tıp kitapları okuması, başka doktorlara başvurması ise aslında ona en büyük kötülüğü yapmaktaydı. Günden güne kötüleşmesi öyle belirsizce

seyrediyordu ki bir gün öncesiyle karşılaştırınca aradaki ufak fark kendi kendisini aldatmasına engel olmuyordu. Ama doktorlara gittiği zaman durumun kötüleştiğini, hem de yıldırım hızıyla kötüleştiğini düşünmeye başlıyordu. Bütün bunlara karşın doktorların eşiğini aşındırmaktan geri kalmıyordu.

O ay başka bir doktora gitti, o da birincisinin söylediğinin aynısını söyledi, yalnız konuyu biraz değişik açıdan inceledi. İkinci ünlü doktorla konuşması İvan İlyiç'in kuşkularını, korkusunu artırmaktan başka bir işe yaramadı. Bu doktor, hastalığına büsbütün değişik bir tanı koyarak ona iyileşeceğini söyledi, ama sorduğu sorularla, birtakım varsayımlarla adamcağızın kafasını iyice karıştırdı. Bu arada, İvan İlyiç'in danıştığı üçüncü bir hekim onda başka bir hastalık bularak birtakım ilaçlar verdi. İvan İlyiç bir hafta kadar bu ilaçları aldı. Ama bu sürenin sonunda ağrılarında bir hafifleme duymadığı, üstelik hem önceki doktorlara, hem de sonuncusuna güvenini yitirdiği için daha büyük bir umutsuzluğa düştü.

Bir gün, tanıdığı bir kadın, ona aziz resimleriyle tedavi yapılan bir yerden söz etti. İvan İlyiç kadını can kulağıyla dinlediğini, böyle bir şeyin olabileceğine inandığını neden sonra fark ederek büyük bir korkuya kapıldı. Kendi kendine şöyle söylüyordu: "Ben manen böylesine zayıfladım mı? Olacak şey değil! Bırak bu saçmalıkları şimdi... Kendini kuruntuya kaptırmadan bir doktor seç de sıkı bir tedavi yolunu tut! Tamam, bu iş burada biter! Düşündüğüm gibi yapacağım. Ka-

famı fazla yormadan yaza kadar çok iyi tedavi olacağım. O zaman neyin nasıl olduğunu görürüz, tereddüte yer yok artık!..."

Bunları söylemek kolaysa da yapmak olanaksızdı. Bu arada ağrıları arttıkça artarak böğrüne saplandı kaldı, çok da canını sıkıyordu üstelik. Ağzının tadı da iyice kaçmıştı. Ona ağzı çok kötü kokuyormuş gibi geliyordu. İştahı azalmış, kuvvetten düşmüştü. Artık kendisini kandırmak olanağı da kalmamıştı. Başına şimdiye dek karşılaşmadığı, yepyeni, korkunç mu korkunç, çok önemli bir şeyin geldiğini anlıyordu. İşin kötüsü, bunu yalnız o biliyordu; çevresindekiler ise ya anlamadıkları ya da anlamak istemedikleri için hiçbir şey olmamış gibi davranıyorlardı. Onu en çok üzen de buydu işte! Ev halkı, özellikle karısı ile kızı her zamankinden daha sık gezintilere çıkarlarken bir türlü İvan İlyiç'i anlamıyorlar, asık suratlı ve titiz olması kendi kabahatiymiş gibi, için için ona kızıyorlardı. Her ne kadar bunu ona sezdirmemeye çalışıyorlarsa da İvan İlyiç'in gözünden hiçbir şey kaçmıyordu. Evdekilere ayak bağı olduğunu, karısının, hastalığma karşı değişmez bir tavır takınarak onun yaptıklarına, söylediklerine pek kulak asmadığını anlıyordu.

İşte karısının ona nasıl davrandığına bir örnek: Praskovya Fiyodorovna, ahbaplarına, "Biliyor musunuz," diyordu, "bütün hastalar gibi İvan İlyiç de doktorların söylediklerini tamı tamına yapmaz. Bir gün damlalarını alır, izin verilen yemekleri yer, zamanında yatar; ama gözünü biraz ondan uzaklaştıracak olsan, bir de bakmışsın

ilacını içmeyi unutmuş, mersinbalığı yemiş (yemesi yasaktı), vint masası başında saatin birine kadar oturmuş."

Canı sıkılan İvan İlyiç, "Ne zaman gördün?" diye bağırıyordu. "Bir kere Piyotr İvanoviç'lerde oynadım. Ne yapayım! Nasıl olsa ağrıdan uyuyamayacaktım..."

"Her neyse, sen bu gidişle iyileşemezsin. Bizi de boşuna üzüyorsun."

Praskovya Fiyodorovna'nın, kocasının hastalığıyla ilgili olarak, gerek başkalarının yanında, gerekse yalnızken ona karşı takındığı tavrın özü, hastalığında asıl kabahatin kendisine ait olduğu, salt karısına kötülük yapmak için başına bu hastalığı çıkardığı yolundaydı. İvan İlyiç, karısının isteyerek öyle davranmadığını biliyordu, ama bunu bilmek ağrılarını dindirmezdi ki!...

İvan İlyiç adliyede de kendisine karşı tuhaf davranıldığını fark ediyor ya da öyle sanıyordu. Ona hep çok geçmeden yeri boşalacak bir adam gözüyle bakıyorlarmış gibi gehyordu. Ya da arkadaşları, ummadığı bir zamanda başına gelen ve günden güne onu kemiren, kimbilir sonunda nerelere kadar götürecek korkunç derdini şaka konusu yaparak kuruntularıyla alay etmeye başlıyorlardı. Kıvraklığı, şakacılığı, ölçülü davranışlarıyla on yıl öncesinin İvan İlyiç'ini andıran Schwarz, hepsinden daha çok damarına basıyordu.

Arkadaşları geliyorlar, oyun oynamak için masaya oturuyorlardı. Gıcır gıcır kâğıtlar dağıtılıyor, karolar karoların yanma konuluyordu: Elinde tam yedi karo oluyordu. Partneriyle birlikte

oyunu açıyor, sonra iki karoya yükseltiyordu. Daha ne isterdi? Şlem diyebileceği için sevinmesi, hop oturup hop kalkması gerekmez mi?... Ama hayır, birden böğründeki ince sızıyı, ağzındaki tatsızlığı hissediyor, şlem dediğine de diyeceğine de bin pişman oluyordu.

Başını kaldırıp oyun ortağı Mihail Mihayloviç'e bakıyordu. Arkadaş canlılığıyla elini masaya vuran ortağı, kazançlarını kendisi almamak inceliğini göstererek, pulları toplama zevkini İvan İlyiç'e bırakıyor, kolunu fazla ileri uzatmak zahmetine girmemesi için pulları İvan İlyiç'in önüne doğru itiyordu. İvan İlyiç, "Yoksa elimi ileri uzatamayacak kadar kuvvetten düştüğümü mü sanıyor?" diye düşünüyordu. Böyle düşünürken hangi kâğıdın koz olduğunu unutarak gereksiz yere koz istiyor ve üç içeri giriyordu. Hepsinden korkuncu da Mihail Mihayloviç'in çok üzüldüğünü gördüğü halde kendisinin buna pek aldırmamasıydı. Niçin aldırmadığını düşünmek ise onu öldürüyordu.

İvan İlyiç'in kötüleştiğini gören arkadaşları, "Yoruldunuzsa bırakalım... Siz biraz dinlenin," diyorlardı.

Yorulmak mı? Hayır, hiç yorulmamıştı, partiyi tamamlamaları gerekirdi. Herkesin suratı bir karış asıktı, kimseden çıt çıkmıyordu. İvan İlyiç, arkadaşlarının suratsızlığına kendisinin neden olduğunu hissediyor, ama onları neşelendirmek içinden gelmiyordu. Birlikte akşam yemeği yedikten sonra herkes evine dağılıyordu. Yalnız kalan İvan İlyiç yaşamının zehirlendiğini, üstelik

şimdi de başkalarınınkini zehirlemeye başladığını, bunun da azalacağı yerde günden güne çoğalarak bütün benliğini sardığını anlıyordu.
Bu düşüncelerle, böğründeki ağrı ve içindeki korkuyla yatağa yatmak, çoğu zaman ağrıdan gözünü kırpmamak demekti... Ama sabahleyin gene kalkmak, giyinmek, mahkemeye gitmek, yazıp çizmek, konuşmak gerekiyordu; eğer gitmeyip evde kahrsa, her biri başlı başına birer ıstırap kaynağı olan yirmi dört saatini evde geçirmek zorundaydı. Hem de kendisini anlayıp yakınlık gösterecek bir kişi bile bulamadan, ölümün eşiğinde tek başına yaşayarak...

V

Böylece iki ay daha geçti. Yılbaşından önce bir gün kaynı çıkageldi evlerine. O sırada İvan İlyiç mahkemedeydi, Praskovya Fiyodorovna ise alışverişe çıkmıştı. İvan İlyiç eve döndüğünde sıcakkanlı bir adam olan kaynını çalışma odasında valizlerini açarken buldu. O içeri girerken kaynı gözlerini dikmiş, konuşmadan ona bakıyordu. İvan İlyiç bu bakıştan her şeyi anladı. Hatta kaynı 'Ah' çekmek için ağzını açmış, ama sonra kendini zor tutmuştu. Onun bu hareketleri, anladığı şeyi daha da pekiştirdi.
"Nasıl, değişmiş miyim yoksa?" diye sordu.
"Evet... Var bir değişiklik."
Bunun üzerine, İvan İlyiç, kaynını dış görünüşü hakkında ne kadar zorlarsa zorlasın, kaynı hep

susmakta ısrar etti; Praskovya Fiyodorovna gelince de onun yanına gitti. İvan İlyiç odaya kapanıp kapıyı arkadan kilitledi. Aynanın karşısına geçerek kendisine bir karşıdan, bir yandan uzun uzun baktı... Karısıyla çektirdikleri resmi aynadaki görüntüsüyle karşılaştırdı. Arada büyük bir değişiklik vardı. Sonra kollarını dirseklerine kadar sıvayarak kollarına baktı, tekrar yenini aşağıya indirdi, divana oturup kara düşüncelere daldı. Kendi kendine, "Bırak bu düşünceleri," diyerek ayağa fırladı, masaya yaklaştı. Orada bir dosya açıp okumaya başladıysa da yapamadı. Kapıyı açarak salona çıktı. Konuk odasının kapısı kapalıydı. Ayak uçlarına basarak kapıya yaklaştı, dinlemeye başladı.

Praskovya Fiyodorovna, "Hadi canım sen de, büyütüyorsun!" diyordu.

"Ne büyütmesi? Sen farkında değilsin. Adamın ölüp gittiği bakışlarından belli. Feri kaçmış gözlerinin. Nesi var kocanın?"

"Kimse bilmiyor. Nikolayev (ikinci doktor) bir şeyler dediydi ama, aklımda kalmadı. Oysa Leşçetitskiy (ünlü doktor) bambaşka şeyler söylemişti." İvan İlyiç kapıdan uzaklaşarak odasına doğru gitti, yatağına yatıp düşünmeye başladı: "Böbreğim kaymış... Evet böbreğim kaymış." Doktorların söylediklerini bir bir anımsadı: Böbreğinin biri yerinden koparak kaymıştı. Hayalinde bu böbreği yakalayıp durdurmaya, yerine yerleştirmeye çalışıyordu. Hani bunu yapmak böyle uzun boylu bir iş de değildi. "Hele ben bir Piyotr İvanoviç'e gideyim de," diye düşündü.

Yakın arkadaşı olan Piyotr İvanoviç'in iyi bir doktor arkadaşı vardı.

İvan İlyiç çıngırağı çaldı, arabayı koşmalarını söyledikten sonra hazırlanmaya başladı.

Karısı, yüzünde keder izleri, sesinde başka zaman görülmeyen bir tatlılıkla, "Nereye, Jean?"[10] diye seslendi.

Karısının sesindeki bu alışılmadık yumuşaklık onu çileden çıkardı. Yüzünü ekşiterek baktı, "Piyotr İvanoviç'e uğrayacağım."

Doktor bir arkadaşı olan dostunun evine gitti. Onunla birlikte de doktora. Adamı yerinde buldular, uzun uzun konuştular.

Doktor, kendi düşüncesine göre, hastanın bedeninde olan biteni bir kere anatomik, bir kere de fizyolojik açıdan inceleyince her şeyi anladı. Körbağırsağında bir şey, ufacık bir şey vardı. Ama iyileştirilmesi mümkündü. Organlarından birinin gücünü azaltıp ötekininkini artırdın mı, bedeni makine gibi tıkır tıkır işlemeye başlayacaktı.

İvan İlyiç yemeğe biraz geç geldi. Yemekte çok neşeliydi, durmadan konuştu, canı bir türlü çalışmak istemiyordu. En sonunda odasına çekilerek hemen işlerinin başına oturdu. Dosyaları okuyor, yazıp çiziyor, ama geriye bıraktığı ve çalışmasının sonunda ilgileneceği önemli bir konunun onu beklediği bir an olsun aklından çıkmıyordu. Çalışmasını bitirince bu önemli konunun körbağırsağıyla ilgili düşünceler olduğunu anımsadı. Yakasını bu korkunç düşüncelere kap-

10) İvan'ın Fransızca söylenişi. (ç.n.)

tırmadan salona çay içmeye gitti. Orada konuklar vardı; konuşuyorlar, piyano çalıyorlar, şarkı söylüyorlardı. Kızlarına kur yapan genç sorgu yargıcı da oradaydı.

Praskovya Fiyodorovna'ya bakılırsa, İvan İlyiç o akşamı herkesten daha neşeli geçirmişti. Ama kendisine sorarsanız, körbarsağıyla ilgili düşünceleri bir an olsun bırakmamıştı yakasını. Saat 11'de konuklardan izin alarak odasına çekildi. Hastalığından beri çalışma odasının yanındaki bölmede yalnız başına yatıyordu.

Odasına girince soyundu, eline Zola'nın bir romanını aldı. Ama bir türlü kendini okumaya veremiyordu. Hayalinde körbağırsağını isteğine uygun biçimde düzeltti. Bütün organları görevlerini düzenli bir biçimde yaparak tıkır tıkır çalışmaya başladılar. Kendi kendine, "Olacağı zaten buydu, sadece doğaya biraz yardım etmek gerek," diye düşünüyordu. Bu sırada ilacını anımsadı. İlacın etkisini, ağrıyı nasıl yavaş yavaş kestiğini dinlemeye koyuldu.

"İlacımı akşamdan almalı, zararlı şeylerden korunmalıyım... Daha şimdiden iyileştiğimi, hem de epey iyileştiğimi hissediyorum." Böyle düşünerek böğrünü yokladı, dokununca ağrımıyordu. "Hiçbir şey duymuyorum, gerçekten daha iyiyim şimdi."

Mumu söndürüp yan yattı... Körbağırsağı düzeliyordu, hiçbir aksaklık yoktu... Ama, o pek iyi bildiği, derinden gelen, inatçı, sinsi, kunt, rahatsız edici ağrıyı hissetmeye başladı ansızın. Ağzında gene o berbat tatsızlık... Yüreği cız etti, zihni

karıştı. "Aman Tanrım! Aman!... Gene başladı, gen... Bitmeyecek bu, hiç bitmeyecek!..." Birdenbire durumunu başka bir açıdan görmeye başladı. "Körbağırsakmış! Böbrekmiş! Ne körbağırsak umurumda ne de böbrek! Benim yaşamım söz konusu burada. Ölmek ya da yaşamak!... Sağdım, sağlamdım, ama sona eriyor işte! Bu gidişi durdurabiliyor muyum? Hayır! Öyleyse ne diye kendi kendimi kandırıyorum? Ölmekte olduğum benden başka kimsenin gözünden kaçıyor mu? Ölümüm şurada gün, hafta, belki de an sorunu... Demin ortalık aydınlıktı, şu anda karanlık... Şimdi buradayım, birazdan oraya gideceğim... Ama nereye?" Birdenbire ürperdi, soluğu kesildi. Yalnız yüreğinin vuruşlarını hissediyordu.

"Ben yok olursam ne çıkar? Hiçbir şey... Peki burada olmazsam nereye gideceğim? Ölüm, ölüm mü bu yoksa? Hayır istemiyorum..." Yatağından fırlayarak mumu yakmak istedi; titreyen elleriyle sağı solu yoklarken mumu şamdanla birlikte yere devirdi, kendisi de gerisin geriye yastığın üzerine yıkıldı. Gözleri açık, yattığı yerden karanlığa bakıyordu. "Hiçbir şeyin önemi yok... Ölüm! Evet ölüm!... İçeridekilerin hiçbiri bilmiyor, bilmek istemiyor... Acıyorlar, keyif sürüyorlar." Uzaktan, kapalı kapıların ötesinden şen şakrak kahkahalar, şarkı sesleri geliyordu. "Dünya umurlarında değil, ama bir gün onlar da ölecekler! Bugün ben, yarın onlar; bundan kurtuluş yok!... Oturmuş eğleniyorlar. Hayvanlar!..." Öfkeden boğulacak gibiydi. Duyduğu üzüntüye,

çektiği acılara dayanamıyordu. "Bu korku... Herkesin bu korkuyu duyması olacak şey değil!" diye söylendi ve yataktan kalktı.

"Doğru yapmıyorum, sakinleşmeliyim. Her şeyi ta başından bir kez daha düşünmeliyim." Düşünmeye başladı. "Evet... Hastalığın başlangıcı... Böğrüme vurdu. Önemli bir şey değil gibiydi. Üzerinden günler geçti, başlangıçta biraz sızlıyordu, sonra ağrı fazlalaştı, sonra doktorlar ortaya çıktı, umutsuzluk, üzüntü, gene doktorlar... Derken, adım adım uçurumun kenarına geldim. Güçten düştüm, bir deri bir kemik kaldım, gözlerimin feri kaçtı. İşte ölüm gelip çattı, ben hâlâ körbağırsağımı düşünüyorum. Körbağırsağı nasıl düzeltsek diye yollar arıyorum. Oysa ölüm karşımda... Yoksa ölüm mü?" Yeniden korku sardı benliğini, boğulacak gibiydi. Eğilerek kibriti aramaya başladı, bir dirseğini komodine dayadı Komodin eğilmesine engel oluyor, kolunu acıtıyordu. Öfkelenerek hızlıca bastı ve komodini devirdi: Kendisi de ölümün hemen gelmesini bekleyerek, umutsuzluk içinde, soluk soluğa yatağa düştü.

O sırada konuklar evlerine gidiyorlardı. Praskovya Fiyodorovna onları uğurlarken gürültüyü duyarak içeri girdi.

"Ne oldu?"

"Hiç! Komodini devirdim de..."

Kadın dışarı çıktı, mum getirdi. İvan İlyiç bir kilometre koşmuş gibi derinden, sık sık soluk ahyor, durgun gözlerini karısına dikmiş bakıyordu.

"Ne oldu Jean?"

"Hi..ç.. Dü..şür..düm..."
"Ne desem boş. Zaten anlamaz ki!" diye düşündü. Karısı gerçekten de anlamamıştı. Mumu yerden aldı, yaktı, ivedilikle dışarı çıktı. Bir bayan konuğunu geçirecekti. Döndüğü zaman İvan İlyiç hep öyle, arka üstü, tavana bakarak yatıyordu.
"Sana ne oluyor? Yoksa kötüleştin mi?"
"Evet."
Kadın başını sallayarak yanına oturdu.
"Beni dinle, Jean. Bana kalırsa Leşçetitskiy'i eve çağıralım. Ne dersin?"
Bu, ünlü doktoru çağırıp parayı esirgememek demekti. İvan İlyiç zehir gibi bir gülümsemeyle, "Hayır, istemez," dedi.
Kadın biraz daha oturdu, sonra yaklaşıp alnından öptü.
İvan İlyiç, karısı onu öperken bütün benliğiyle ondan iğreniyor, onu itmemek için kendini zor tutuyordu.
"Haydi hoşça kal. Uyursun inşallah."
"Bilmem artık..."

VI

İvan İlyiç ölmekte olduğunu görüyor, büyük bir umutsuzluk içinde çırpınıyordu. Ölmekte olduğuna ta derinden inanmakla birlikte, buna alışmak şöyle dursun, ölümün nasıl bir şey olduğunu anlamıyor, anlamak istemiyordu.
Kiesewetter'in mantık kitabındaki şu akıl yürütmeyi anımsadı:

"Gaius bir insandır. İnsanlar ölümlü olduklarına göre Gaius da ölümlüdür."
Ama Gaius için doğruydu bu, kendisine gelince durum değişiyordu. Gaius bir insandı, hem de sıradan bir insandı; sıradan biri için sonucun böyle olması doğaldı. Kendisi ise ne bir Gaius idi, ne de sıradan bir insan; öteki insanlardan ayrı, bambaşka biriydi. Annesiyle, babasıyla, Mitya ve Volodya'sıyla,[11] öbür oyuncaklarıyla, arabacısıyla, dadısıyla, mürebbiye Katenya'sıyla; çocukluğunun, erginliğinin, gençliğinin sevinçleri, anıları, heyecanlarıyla Vanya[12] idi o.
Gaius, Vanya'nın o kadar çok sevdiği çizgili meşin topunun kokusunu bilir miydi? Gaius onun gibi annesinin elini öper miydi? Gaius'un annesinin ipek entarisi de onun annesininki gibi tatlı hışırdar mıydı? Hukuk Okulu'nda börek yüzünden baş kaldıran Gaius muydu? Vanya gibi o da âşık olmuş muydu? Onun gibi duruşma yürütebilir miydi?
"Gaius gerçekten ölümlüdür, onun ölmemesi için bir neden yok; ama ben Vanya, İvan İlyiç, başka biriyim... Bütün duygularımla, düşüncelerimle herkesten ayrıyım. Benim ölmek zorunda olmam akıl almayacak bir şey. Çok korkunç bir şey olur bu!"
İvan İlyiç'in aklından geçen bunlardı.
"Benim de Gaius gibi ölmem gerekseydi bunu bilirdim, içimden bir şey böyle olacağını bana

11) Oyuncak hayvanlar. (ç.n.)
12) İvan'ın küçüklük adı. (ç.n.)

önceden söylerdi. Ama hiç de böyle olmadı; ne ben, ne de arkadaşlarım, başımıza Gaius'unki gibi bir şey geleceğini tahmin edebildik. Oysa şimdi durum değişti... Olmaz böyle şey! 'Olamaz' diyorum ama oluyor işte!... Nasıl bir şey bu? Derinliğine nasıl inmeli?..."

Ölüm düşüncesini bir türlü anlayamıyor; bu saçma sapan, marazlı düşünceleri kendinden uzaklaştırarak yerine doğru ve sağlam olanlarını koymak istiyordu. Ama aynı düşünceler, hem de düşünce olmaktan sıyrılıp bir gerçek olarak gene gelip karşısına dikiliyordu.

Bunun üzerine, bu düşüncenin yerine başka düşünceleri çağırarak onlardan destek bulmaya çalışıyordu. Ölüm düşüncesini perdeleyen eski düşünme biçimine dönüyordu. İşin tuhafı, önceleri ölüm düşüncesini perdeleyen, gizleyen, yok eden düşünceler şimdi aynı etkileri göstermiyordu.

Son zamanda İvan İlyiç'in bütün işi, ona ölümü unutturacak oyalanma yolları aramak olmuştu. Bazen kendi kendine, "İşimle uğraşayım, eskiden bütün yaşamımı o doldururdu," diyor, bütün kaygılarını bir yana bırakıp mahkemeye gidiyordu. Orada arkadaşlarıyla konuşmaya dalıyor; öteden beri yaptığı gibi, insanlara aldırış etmeyen, düşünceli bakışlarla duruşma salonunu dolduran kalabalığı süzüyordu. Sonra, zayıflayan ellerini meşe koltuğun kenarlarına dayayarak alışılmış bir hareketle arkadaşına doğru eğiliyor, dosyayı önüne çekip onunla fısıldaşıyor, sonra birden bire gözlerini kaldırıp koltuğunda dikilerek bilinen sözleri söylüyor, duruşma başlıyordu.

Ama tam duruşmanın ortasında böğründeki ağrı, davanın nasıl gittiğine aldırmadan, sinsi, kemirici işine başlıyordu. İvan İlyiç hem kendini dinliyor, hem de 'ölüm' düşüncesini kafasından kovmaya çalışıyordu. Ama işte ağrı sürüp gitmekteydi; taş kesilen İvan İlyiç'in gözlerinin ışığı sönmüştü. Kendi kendine, "Tek gerçek o mu?" diye soruyordu. O zaman, arkadaşlarıyla küçük memurlar, onun gibi yetenekh, dikkatli bir yargıcın nasıl olup da şaşırdığını, yanlış yaptığını ağızları bir karış açık, üzülerek görüyorlardı. İvan İlyiç silkinerek kendisini toparlamaya çalışıyor, duruşmayı zar zor sonuna kadar götürüyordu. Sonra, artık mahkemedeki çalışmasının bile, gizlemek istediği şeyi ondan gizlemediğini, mahkemedeki çalışmasıyla eskisi gibi 'ondan' kurtulamayacağını anlayarak üzüntüyle evine dönüyordu. İşin en kötüsü ise 'o', İvan İlyiç'i bir şey yapması için değil, gözlerini 'ona' dikip bakması, 'ona' baktıkça da eli kolu bağlı, acılar içinde kıvranması için kendine çektikçe çekiyor, onunla oynuyordu. Bu zor durumdan kurtulunca, İvan İlyiç başka avuntular, başka kaçamaklar arıyordu. Ama kısa bir süre onu kurtarır gibi olduktan sonra bunlar da, bütün bütüne ortadan kalkmasalar bile, işe yaramaz hale geliyorlardı. 'Ölüm düşüncesi' karşısına konan hiçbir engeh tanımıyormuş gibi hepsinin üstesinden gelip karşısına dikiliyordu. Diyelim, son günlerde sık sık olduğu gibi, kendi eliyle döşediği oturma odasına girerken cilalı masanın kıyısındaki bir çizik gözüne ilişiverdi. Döşenmesi için yaşamını verdiği bu odada –anımsa-

dıkça içi burkularak güler, çünkü hastalığının, düşerken böğrünün bu masanın köşesine çarpması sonunda başladığını çok iyi bilmektedir– böyle şeyler olmamalıydı.

İvan İlyiç, çiziğin neden meydana gelmiş olabileceğini araştırıp bulurdu. Albümün tunç süsünün kalkık kenarı yapmış olabilirdi bunu. Özene bezene düzenlediği pahalı albümü eline alınca, kızının ve arkadaşlarının savrukluğuna canı sıkılırdı. Resimlerin kimisi yırtılmış, kimisi ters konulmuştu. İvan İlyiç resimleri yeniden düzene sokar, süsün kalkık kenarını düzeltirdi.

Sonra aklına bütün albümleri oradan kaldırıp başka bir yere, diyelim çiçeklerin yanına koymak gelirdi. Bunun üzerine uşağı çağırır, onun seslendiğini işiten karısı ya da kızı yardıma gelirdi. Ama onun fikrini beğenmezler, karşı çıkarlardı; o da kızar, bağırıp çağırırdı. Ama bütün bunlar iyiydi, çünkü İvan İlyiç 'onu' unutmuş olurdu, o artık gözünün önüne gelmezdi.

Ama eşyaların yerini değiştirmeye kalkışınca hemen karısı araya girer, "Bırak canım, uşaklar yapsınlar. Sonra gene bir yerini incitirsin," derdi.

İşte 'o', engelleri aşıp birden gözünün önünden geçerdi, 'onu' bir an için görür gibi olurdu. 'Onun' geçip gittiğini, bir daha gelmeyeceğini umar, ama bir de böğründeki ağrıyı dinleyince orada aynı şeyin sızlayıp durduğunu anlardı. 'Onu' kafasından atamayacaktı, çiçeklerin arkasından bakıp bakıp sırıtıyordu. Bütün çabaları boştu...

"Doğru mu benim şurada, şu eşyalar uğruna yaşamımı harcadığım? Olacak şey değil!... Korkunç,

korkunç olduğu kadar anlamsız! Olamaz, olamaz! Ama gerçek bu işte!..." Odasına çekilip yatağına uzanır, yeniden 'onunla' baş başa kalırdı. Göz göze gelirlerdi... Ama 'onunla' yapacak bir şeyi yoktu, yalnızca bakıp bakıp korkudan buz kesilirdi...

VII

Nasıl olduysa oldu, ama bunun nasıl olduğunu kimse söyleyemez; çünkü her şey adım adım, farkına varılamadan ortaya çıktı. Hastalığın üçüncü ayında İvan İlyiç'in karısı, oğlu, hizmetçiler, uşaklar, ahbaplar, doktorlar, en başta da kendisi, onun artık başkalarını yalnız bir bakımdan ilgilendirdiğini anladılar: Şimdi en önemli sorun, onun makamını hemen boşaltıp boşaltmayacağı, çevresindekileri varlığından tedirgin olmaktan, kendisini de çektiği acılardan ne zaman kurtaracağıydı.
Geceleri gittikçe daha az uyuyordu. Önceleri afyon veriyorlardı, daha sonra morfin iğnelerine başladılar. Acıları gene de dinmek bilmiyordu. Yarı uykuluyken duyduğu sıkıntılı bir ağırlık başlangıçta yeni bir durum olarak içini rahatlatmıştı, ama sonraları ağrı kadar, hatta ondan daha çok canını sıkmaya başladı.
Doktorun tavsiyesine uyarak İvan İlyiç'e özel yemekler pişiriyorlardı. Bunlar da gitgide tatsızlaşıyor, günden güne tiksindirici oluyordu.
Aptese çıkması için özel düzenekler yapılmıştı. Gene de her seferinde bir sürü azap çekiyordu.

Pislikten, utanç verici durumundan, kokudan, bu iş olurken yanında başkasının da bulunmasından dolayı içi içini yiyordu.

Neyse ki bu en pis işte talih İvan İlyiç'in yüzüne gülmüştü. Ona mutfak uşağı Gerasim yardım ediyordu.

Gerasim, kent yemekleriyle semirmiş, eli yüzü düzgün, temiz bir köy delikanlısıydı. Aydınlık yüzü her zaman gülerdi. Tertemiz Rus köylüsü kılığıyla bu pis işi yapması önce İvan İlyiç'in çok tuhafına gitti.

Bir keresinde, oturaktan kalkıp kendinde pantolonunu çekecek güç bulamayınca, oracıkta yumuşak bir koltuğa yığılıverdi. Korku dolu gözlerini, zayıflıktan kadidi çıkmış çıplak kalçalarından ayıramıyor, öylece duruyordu.

O sırada içeriye ağır, ama güçlü adımlarla Gerasiın girdi. Ayağında kalın çizmeler, üzerinde keten bezinden bir önlük ve temiz basma bir mintan vardı. Mintanının yenlerini sıvadığı için genç, sağlam kolları açığa çıkmıştı. İçeri girerken çizmelerinin hoş katran kokusunu ve taze kış havasını da birlikte getirdi.

Gerasim, İvan İlyiç'e bakmadan, besbelli hastayı incitmemek için yüzündeki yaşama sevincini gizlemeye çalışarak, oturağa yaklaştı.

İvan İlyiç zayıf bir sesle ona, "Gerasim," diye seslendi.

Gerasim bir yanlışlık yapmış olınaktan korkarak birden irkildi. Sakalları yeni çıkmaya başlamış, genç, körpe, güleç, saf yüzünü hızh bir hareketle hastaya döndürdü.

"Bir şey mi buyurdunuz, efendim?"
"Belki iğreniyorsundur, oğlum... Ne yapayım, kusura bakma..."
Gerasim parlayan gözlerini ona çevirdi, pırıl pırıl beyaz dişlerini göstererek sırıtıyordu.
"Hiç iğrenilir mi? Ne yapalım, hastasınız..."
Böyle diyerek becerikli, güçlü elleriyle alıştığı işi bitirdikten sonra sessiz adımlarla dışarı çıktı. Beş dakika sonra aynı sessiz yürüyüşle geri döndü.
İvan İlyiç hep koltukta oturuyordu. Uşak temizleyip yıkadığı oturağı yerine koyunca, "Gerasim," dedi. "Ne olur, şuraya gel de bana yardım et."
Gerasim yaklaştı
"Kaldır beni... Yalnız kalkamıyorum... Dmitri'yi dışarı göndermemeliydim..."
Gerasim yanına geldi, tıpkı yürüyüşündeki kendine güvenle onu kucaklayıp becerikli, yumuşak bir hareketle kaldırdı, öylece tuttu. Bir eliyle de pantolonunu yukarı çekip tekrar oturtmak istiyordu. Ama İvan İlyiç ona kendisini divana kadar götürmesini söyledi. Gerasim, sanki kollarında tüy taşıyormuş gibi, onu incitmeden divana götürüp oturttu.
"Sağ ol, oğlum. Çok beceriklisin. Bu işleri ne kadar kolay yapıyorsun!..."
Gerasim yeniden gülümseyerek dışarı çıkmak istedi. İvan İlyiç kendisini bu çocuğun yanında çok rahat hissettiği için onu bir türlü bırakmak istemiyordu.
"Bak oğlum, şu sandalyeyi çekiver lütfen. Hayır onu değil, ötekini... Şöyle ayaklarımın altına koyuver. Ayaklarım yüksekte olunca rahatlıyorum."

Gerasim sandalyeyi alarak hiç gürültü çıkarmadan yere bıraktı, hastanın ayaklarını bunun üstüne koydu. İvan İlyiç, Gerasim ayaklarını yükseğe kaldırınca biraz rahatladığını hissetti.
"Hah, bak ne kadar *iyi* oldu!.. Şu yastığı da ayaklarımın altına koy bari."
Gerasim bunu da yaptı, ayaklarını bir daha kaldırıp altına yastık koydu. Gerasim ayaklarını kaldırınca İvan İlyiç daha da rahatlamış gibiydi. Gerasim ayaklarını yastığın üzerine bırakınca yeniden kötüleşir gibi oldu.
"Gerasim, şu anda işin var mı?"
Kentlilerden beyefendilerle nasıl konuşulacağını öğrenen Gerasim, "Hayır, efendim," dedi.
"Yapılacak başka ne işin kaldı?"
"Daha ne işim kalacak, hepsini yaptım. Yalnız yarına odun kıracağım, o kadar."
"Öyleyse ayalarımı biraz yukarıda tut… Olmaz mı?"
"Niçin olmasın? Tutarım."
Gerasim, hastanın ayaklarını kaldırdı. İvan İlyiç bu durumda ağrılarını hiç duymuyor gibiydi.
"Odun işi ne olacak?"
"Siz hiç merak etmeyin. Onu da yetiştiririz."
İvan İlyiç, Gerasim'e, sandalyeye oturarak ayaklarını tutmasını söyledi, onunla konuşmaya başladı. İşin tuhafı, Gerasim ayaklarını yukarıda tutarken kendisini çok iyi hissediyordu.
İvan İlyiç o günden sonra Gerasim'i arada bir yanına çağırıp oturtmaya başladı. O sırada onunla konuşmaktan da zevk alıyordu. Gerasim bunu, zorluk çekmeden, istekle, büyük bir sadelikle

yapıyordu. Başkalarının canlılığı, sağlamlığı, dinçliği, gücü İvan İlyiç'i incittiği halde yalnız Gerasim'in kuvveti ve dinçliği zoruna gitmiyor, üstelik onu yatıştırıyordu.

İvan İlyiç'i en çok üzen, herkesin yalan söylemesiydi. Sanki ölmek üzere değilmiş de yalnızca hastaymış, sinirlenmez, tedavi görürse her şey düzelecekmiş gibi bir tavır takınıyorlardı. Oysa ne denli uğraşırlarsa uğraşsınlar durumun düzelmeyeceğini, üstelik ağrılarının artıp öleceğini adı gibi biliyordu. İşte herkes gibi onun da bildiği bu gerçeği örtbas ederek gözüne baka baka yalan söylemeleri, ayrıca bu yalana katılması için onu da zorlamaları onu kahrediyordu.

Ölmek üzereyken çevresini saran bu yalanlar ne kadar aşağılıktı! Ölüm gibi korkunç, görkemli bir olayı günlük ziyaretler, ev eşyaları, yemek için alınan mersinbalığı türünden olağan şeylere indirgemeleri İvan İlyiç'e büyük bir azap veriyordu. İşin tuhafı, onlar böyle gözüne baka baka yalan söylerken kimbilir kaç kez, "Bırakın artık şu yalanları! Ölmek üzere olduğumu siz de biliyorsunuz, ben de. Hiç olmazsa yalan söylemeyin!" diye bağıracak olmuş, ama hiçbir zaman kendinde bu gücü bulamamıştı.

Korkunç, feci bir şey olan ölüme çevresindekiler herhangi tatsız bir şey, hatta yakışıksız bir davranış gözüyle bakıyorlardı. Kalabalık bir salona girerken pis kokular saçan bir adammış gibi tavır takınıyorlardı ona karşı. Bütün bunları yaptıran da, İvan İlyiç'in hayatı boyunca sıkı sıkıya uyduğu nezaket kurallarıydı. Ona kimse acımı-

yordu, çünkü durumunu anlamak isteyen tek bir Tanrı'nın kulu yoktu. Yalnızca Gerasim her şeyi anlıyor, ona acıyordu. Bu yüzden İvan İlyiç yalnız Gerasim'le baş başa kaldığı zamanlar kendisini iyi hissediyordu. Gerasim sabahlara kadar uyumadan yanında kalır da bacaklarını tutarsa acıları diner gibi oluyordu.

"Siz merak etmeyin, beyefendi, ben sonra uyurum," diyordu Gerasim.

Bazen de birden bire senli benli konuşmaya başlıyordu: "Keşke hiç hasta olmasaydın. Yoksa sana hizmet etmekten kaçınır mıyım?"

Yalan söylemeyen tek kişi Gerasim'di; işin aslını yalnız onun anladığı, gizlemeye gerek görmeden, eriyip giden efendisine açıkça acıdığı ortadaydı. Hatta bir keresinde, İvan İlyiç onu yatmaya gönderdiği sırada, "Hepimiz ölüp gideceğiz. Ne diye yardım etmekten yüksünelim!" deyivermişti. Gerasim bu sözlerle, ölmekte olan birine yardımdan kaçınmadığını, bir gün o da ölürken birinin ona yardım edeceğini söylemek istiyordu.

Bu yalanlardan başka ya da bu yalanların sonucu olarak İvan İlyiç'i üzen bir şey de kimsenin ona onun istediği gibi acımamasıydı. Çektiği uzun ıstırap dönemlerinden sonra öyle anlar oluyordu ki –bunu kendi kendine bile açıklamaktan utanıyordu– biri ona acısın, hem de hasta bir çocuğa acır gibi acısın istiyordu... Çocuklar gibi sevihp avutulmayı, okşanmayı, birilerinin başında oturup ona ağlamasını istiyordu. Yaşını başını almış, önemlibir yargıca böyle şeylerin yapılamayacağını bile bile istiyordu bunu...

Gerasim'le yakınlığı ona az da olsa bu merhameti sağladığı için onun yanında avunabiliyordu. Evet, İvan İlyiç ağlamak, okşanmak ve başında ağlayanları görmek istiyordu. Ama onu yoklamaya gelen arkadaşı, mahkeme üyesi Şabak'a ağlayıp içini dökeceği yerde somurtuyor; sert, haşin bir tavır takınarak, sözü yargıtaya gönderilen bir karara getirip görüşünü şiddetle savunmaya başlıyordu.

İvan İlyiç'in son günlerini en çok içindeki ve çevresindeki bu yalan zehirliyordu.

VIII

Sabah olmuştu, evet sabah olmuştu zira Gerasim gitmiş, yerine gelen uşak Piyotr mumları söndürüp perdeyi açtıktan sonra gürültü etmemeye çalışarak yavaşça ortalığı toplamaya başlamıştı. Sabah mıydı, akşam mıydı; Cuma mıydı, Pazar mıydı?... Hangi gün, hangi vakit olursa olsun, ne fark ederdi ki? Bir dakikacık dinmeyen öldürücü ağrılar; umutsuzca süren, gene de sönmemiş yaşama isteği; biricik gerçek olan, şu gittikçe yaklaşan korkunç, iğrenç ölüm ve çevresini saran yalan... Bu durumda haftanın, günün, vaktin değeri mi olurdu?

"Çayınızı getireyim mi efendim?"

İvan İlyiç, "Uşak, düzeni sürdürmek istiyor; beyler sabahleyin çay içmeli..." diye düşündü.

"İstemez!" diyerek kestirip attı.

"Divana geçmek ister misiniz?"

"Odayı toplaması gerek. Çocuğun işine engel oluyorum; üstelik pislik, düzensizlik kaynağıyım."
"Hayır rahat bırak beni!"
Uşak ortalığı topladı. İvan İlyiç elini uzattı. Piyotr hizmete hazır, koşup yanına geldi.
"Bir emriniz mi var beyefendi?"
"Şu saati..."
Piyotr hastanın uzansa alabileceği saati alıp ona verdi.
"Sekiz buçuk. Daha kalkmadılar mı?"
"Hayır efendim. Vasiliy İvanoviç (oğlu) okula gittiler. Praskovya Fiyodorovna çağırdığınız zaman uyandırmamızı söylediler. Uyandıralım mı?"
"Yok istemez."
"Bir çay içsem ne olur?" dedi kendi kendine.
"Şey... Getir bir çay!..."
Piyotr kapıya doğru yürüdü. İvan İlyiç yalnız başına kalmaktan korkarak, "Ne yapsam da onu burada oyalasam?" diye düşünmeye başladı.
"Hah, ilaç isterim!"
"Piyotr, ilacımı ver. Alalım bari, belki yararı olur."
Kaşığı alarak bir yudum içti. Ağzında ilacın o pek iyi tanıdığı, umut kırıcı, iç bayıltıcı tadını duyunca, "Yok, fayda etmez! Bütün bunlar saçma, boş şeyler..." diye karar verdi. "Hayır, hiçbirine inanmıyorum artık. Ama şu ağrı, şu ağrı yok mu ya!... Bir dakikacık dinsin hiç olmazsa!"
İnledi. Piyotr geri döndü.
"Yok, yok... Git, çayımı getir!"
Piyotr çıktı. İvan İlyiç yalnız kalınca inlemeye başladı; inlemesi, şiddetlenen ağrılarından çok,

içinin sıkıntısındandı. "Her gün aynı şey... Bitmeyen geceler ve gündüzler... Çabuk olsa bari! Ama çabuk olacak ne? Ölüm, karanlık?... Hayır, hayır! Ölüm olmasın da ne olursa olsun!"
Piyotr tepsiye koyduğu bir bardak çayla geri döndüğü zaman İvan İlyiç ona kim olduğunu, niçin geldiğini anlamadan şaşkın bakışlarla uzun uzun baktı. Piyotr bu bakışlardan şaşırınca ancak kendine gelebildi.
"Ha çay mı getirdin?... Peki, koy şuraya. Ama önce yıkanmama yardım et, bir de temiz gömlek ver..."
İvan İlyiç yıkanmaya başladı. Dinlene dinlene ellerini, yüzünü yıkadı, dişlerini fırçaladı. Saçını tararken aynaya baktı. Aynada kendini görünce, özellikle saçlarının solgun alnına yapıştığını fark ettiğinde içine bir korku düştü.
Gömleğini değiştirirken bedenine bakarsa daha çok korkacağını bildiği için hep aynadan gözlerini kaçırıyordu. Bunu da bitirdikten sonra sabahlığını giydi, dizlerine battaniyesini örterek çay içmek için koltuğa oturdu. Bir an için canlandığını hissetti, ama çayını içmeye başlamıştı ki, gene aynı tadı, aynı ağrıyı duydu. Çayını güçlükle bitirdi, sonra bacaklarını uzatarak yattı. Piyotr'u da gönderdi.
Hep aynı şeylerdi içindeki duygular... Kah bir umut kıvılcımı, kah umutsuzluk dalgaları onu içine alıyordu. Ağrılar ve can sıkıntısı arasında değişmeyen, aynı kalan bir dünya... Yalnızlıktan patlayacak gibiydi. Birini çağırmak istiyor, ama başkalarının yanında daha kötü olacağını önceden

biliyordu. "Bari gene morfin verseler de kendimden geçsem. Doktora söyleyeyim de bulsun bir şey. Dayanılmaz buna... Dayanılmaz!"
Bir iki saat böyle geçti. Birden bire bir zil sesi geldi dışarıdan. "Doktor olsa bari!" Gerçekten de doktordu gelen; canlı, dinç, besili ve neşeli. Yüzünün, "Siz bir şeyden korkmuşa benziyorsunuz, ama şimdi bunun çaresine bakarız," der gibi bir duruşu vardı. Doktor bu tavrın burada sökmeyeceğini pek iyi bilmekteydi, ama bir kere takınmıştı bu tavrı, bir daha da vazgeçmiyordu. Ziyaretlere giden birisinin sabahleyin giydiği frakını çıkarmaması gibi...
Doktor onu canlandırmak için ellerini ovuşturdu. "Üşüdüm. Hava çok soğuk. Önce biraz ısınayım..." dedi.
Sanki iş onun ısınmasındaymış, ısındıktan sonra her şeyi yoluna koyacakmış gibi bir havası vardı. İvan İlyiç'e yaklaşarak, "Nasılız bakalım?" diye sordu.
İvan İlyiç, onun, "Söyleyin bakalım, şu küçük marazlarınız ne durumda?" diye sormak istediğini, ama böyle sormanın yakışıksız kaçacağını düşünerek sorusunu değiştirdiğini hissetti.
Doktora, "Yalan söylemekten sıkılmıyor musun?" der gibi baktı. Ama doktor onun bu bakışını anlamazlıktan geldi.
"Hep öyle," dedi İvan İlyiç, "çok ağrıyor. Ağrının bir türlü önüne geçemedik... Başka bir şey verseniz bari..."
"Alı bu hastalar, siz hep böylesinizdir. Eh, artık ısınmış gibiyim. Vücut ısım titiz bir hanımefendi

olan Praskovya Fiyodorovna'ya bile söyleyecek söz bırakmıyor. Öyleyse, merhaba."

Böyle diyerek İvan İlyiç'in elini sıktı.

Deminki hoppaca tavırlarını bırakarak, ciddi bir yüzle hastanın nabzını, ısısını ölçtü; şurasına burasına vurarak dinledi.

İvan İlyiç bütün bunların göz boyamaca, aldatmaca olduğunu kesin olarak biliyordu. Ama doktor diz çöküp üzerine doğru abanarak kulağını bir aşağıya bir yukarıya koydukça, yüzünde ciddi bir ifadeyle çeşitli beden hareketleri yaptıkça kendini bu işin zevkine kaptırdı. İvan İlyiç, tüm bunları, tıpkı bir zamanlar sırf yalan söylemiş olmak için yalan söyleyen avukatların çırpınmalarını dinler gibi dinledi...

Doktor, divanın üstüne diz çökmüş, başka yerlerine vururken kapıdan Praskovya Fiyodorovna'nın ipekli giysisinin hışırtısı işitildi. Praskovya Fiyodorovna, doktorun geldiğini haber vermediği için Piyotr'a çıkışıyordu.

İçeri girip kocasını öptü; yataktan kalkalı çok olduğunu, doktorun gelişi sırasında burada bulunamamışsa, bunun ir anlaşmazlıktan ileri geldiğini anlatmak için bır sürü dil döktü.

İvan İlyiç gözlerini ona çevirerek tepeden tırnağa süzdü. Teninin beyazlığı, tombulluğu, ellerinin, boynunun düzgünlüğü, saçlarının pırıltısı, hayat dolu gözlerinin ışıltısı yüzünden karısını ayıpladı. Bütün benliğiyle ondan nefret ediyor, onun kendisine dokunmasıyla içinde kabaran nefret dalgasının verdiği acıyla kıvranıyordu.

Karısının ona ve hastalığına karşı olan tavrı hiç

değişmemişti. Nasıl bir doktor, hastalarına karşı belirli bir tavır takınarak bunu hiçbir zaman değiştirmezse, o da kocasına karşı değişmez bir tavır takınmıştı. Sözde İvan İlyiç gerekeni yapmamaktadır ve suç hep ondadır. Kocasını sevdiği için ona sitem etmektedir Praskovya Fiyodorovna... Ve bu tavrını üzerinden asla atmamaktadır. "Hiç söz dinlemiyor. İlacını vaktinde almıyor. Hele yatış biçimi sağlığına çok zararlı. Hep ayaklarını yukarıda tutarak yatıyor."
Bunları söyledikten sonra kocasının Gerasim'e ayaklarını havaya kaldırttığını anlattı. Doktor, "Ne yaparsınız! Hastaların aklına bazen böyle saçma sapan şeyler eser. Hoş görmeli..." gibisinden, yarı alaycı yarı acıyan bir gülümseyişle gülümsedi.
Doktor, muayenesini bitirince saatine baktı. O sırada, Praskovya Fiyodorovna, İvan İlyiç'e, o kızsa da kızmasa da bugün ünlü doktoru eve çağırdığını, Mihail Daniloviç ile (muayeneyi henüz bitirmiş olan doktorun adı buydu) durumu görüşüp bir karara varacaklarını söyledi.
"Rica ederim, karşı çıkma. Bunu senin için, yani durumu iyice anlamak için yapıyorum."
Kadın bunu alaycı bir sesle söylerken her şeyi onun için yaptığını, bu yüzden ona itiraz hakkı tanımadığını hissettirmek istiyordu.
İvan İlyiç ses çıkarmadı, yüzünü buruşturmakla yetindi. Çevresini saran yalan ağı öyle karışıp birbirine dolaşmıştı ki içinden kurtulana aşk olsun! Karısı onun için yapar göründüğü şeyleri salt kendisi için yapıyordu, üstelik böyle yaptı-

ğını açık açık söylüyordu. Ona göre, yapılan bu olağanüstü şeyler kocası tarafından tümüyle ters değerlendirilecekti.

Gerçekten de, saat 11.30'da ünlü doktor geldi. Yeniden dinlemeler başladı, önce İvan İlyiç'in yanında, sonra başka bir odada ciddi tartışmalar oldu; tekrar böbreği, körbağırsağı görüşüldü. Doktorların hastalığı incelerken takındıkları tavır öyle tumturaklıydı ki zavallı İvan İlyiç'in aklından bir an olsun çıkmayan asıl mesele (ölüm-kalım meselesi) unutulmuş, böbrek-körbağırsak tartışması yeniden alevlenmişti. Mihail Daniloviç ile ünlü doktor, işlevini yerine getirmeyen bu organların üzerine atılıp ikisini de zorla çalıştıracaklardı neredeyse.

Ünlü doktor, ciddi ama umut verici bir yüzle, gitmek için izin istedi. İvan İlyiç korkuyla, umutla parlayan gözlerini doktora çevirerek iyileşme olasılığının bulunup bulunmadığını çekine çekine sordu. Bunun üzerine doktor, kesin bir şey söylememekle birlikte, böyle bir olasılığın bulunduğunu bildirdi. İvan İlyiç'in doktoru uğurlarkenki umut dolu bakışı öyle acı doluydu ki doktorun vizite parasını vermek için odadan çıkan Praskovya Fiyodorovna ağlamaya başladı.

Doktorun yüreklendirici sözlerinin etkisi uzun sürmedi. Gene aynı oda, aynı tablolar, perdeler, duvar kâğıtları, ilaç şişeleri, gene o ağrılı beden… İvan İlyiç incelemeye başladı. İğne yaptılar; uykuya daldı.

Kendine geldiği zaman ortalık kararmaya başlamıştı. Yemeğini getirdiler. Et suyuna çorbadan

zorla birkaç kaşık alabildi. Sonra gene aynı şeyler, gene karanlık akşam.
Yemekten sonra saat 7'de odasına Praskovya Fiyodorovna geldi. Akşam eğlencesine katılacakmış gibi giyinmiş, iri göğüslerini korseyle sıkmıştı. Yüzünde pudra izleri vardı. Sabahleyin İvan İlyiç'e tiyatroya gideceklerini söylemişti. Yabancı bir sanatçı olan Saralı Bernhardt kentlerindeydi. İvan İlyiç loca almalarını ısrarla söylemiş, onlar da almışlardı. Ama sonra o bunu unuttuğu için karısının giyimli hali gücüne gitti. Çocuklar için estetik ve eğitici bir şey olacağı düşüncesiyle loca alıp tiyatroya gitmelerindeki ısrarını anımsayınca boşuna gücendiğini anladı ama belli etmedi.
Praskovya Fiyodorovna içeriye halinden memnun, aynı zamanda suçlu bir tavırla girmişti. Kocasının yanına oturdu, sağlık durumunu sordu. İvan İlyiç, karısının bunu durumunu öğrenmek için değil, laf olsun diye sorduğunu biliyordu. Çünkü kadının, kocasıyla ilgili öğrenecek bir şeyi yoktu artık. İvan İlyiç böyle düşünüyordu. Praskovya Fiyodorovna aslında kocasına bir şey söylemek için gelmişti oraya: Loca alınmamış olsa, Elen, kızları ve Petrişçev (kızlarının nişanlısı olan sorgu yargıcı) gitmeseler, evden dışarı adımını atmazdı. Şimdi onları yalnız başlarına bırakmak uygun kaçmayacaktı. Böyle bir zorunluluk çıkmasa kocasının yanında seve seve otururdu. O evde yokken doktorların dediklerini yapar mıydı?
"Şey... Fiyodor Dmitriyeviç (kızlarının nişanlısı) seni yoklamak istiyordu. Gelsin mi? Lizanka da..."
"Gelsinler."

Üstünde açık bir giysiyle körpe bedenini tüm çıplaklığıyla sergileyen kızı girdi içeriye. İvan İlyiç'in bedeni sonsuz acılar içinde kıvranırken kızı körpe bedenini gözler önüne seriyordu. Sağlam yapılı, güçlü, üstelik âşık olduğu gözden kaçmayan Liza, mutluluğunu gölgeleyen her türlü hastalığa, ıstıraba, ölüme diş biliyor olmalıydı.
Saçları 'kapoul tarzı' kıvrılmış, farklı bir genç olan Fiyodor Dmitriyeviç de girdi içeriye. Damarları dışarıya fırlamış, uzun boyunlu beyaz yakalığını sımsıkı sarmıştı. Kolalı kocaman bir göğüslüğü, kuvvetli kalçalarını saran dar siyah bir pantolonu vardı; beyaz eldivenli elinde silindir şapkasını tutuyordu.
Fiyodor Dmitriyeviç'in arkasından kolejli oğlu da gizlice içeriye süzüldü. Zavallıcık yeni bir resmi giysi giymiş, ellerine eldiven takmıştı. Gözlerinin altında, İvan İlyiç'in anlamını çok iyi bildiği morluklar vardı.
İvan İlyiç oğluna karşı her zaman sevgi duyardı. Çocuğun ürkek, acıyan bakışı korkunçtu. Evde Gerasim'den başka durumu yalnız o anlıyor, babasına yalnız o acıyordu belki de.
Hepsi oturdular, gene sağlığını sordular. Sonra ortalığa bir sessizlik çöktü. Liza annesinden dürbününü istedi. Ana kız arasında dürbünü nereye koydukları konusunda ufak bir ağız dalaşı çıktı. Tatsız bir durum doğdu.
Fiyodor Dmitriyeviç, İvan İlyiç'e Sarah Bernhardt'ı seyredip seyretmediğini sordu... İvan İlyiç önce sorularını anlamamıştı. Sonra, "Hayır," dedi. "Siz seyrettiniz mi?"

"Evet, Adrienne Lecouvreur'de."
Praskovya Fiyodorovna, artistin özellikle falanca piyeste güzel oynadığını söyledi. Liza buna karşı çıktı. Artistin oyununun inceliği, gerçekçiliği üzerine her zamanki konuşmalardan biri başladı. Konuşmanın ortasında, Fiyodor Dmitriyeviç, İvan İlyiç'e bakarak birden sustu. Ötekiler de sustular. İvan İlyiç, ışıl ışıl gözlerini önüne dikmiş, anlaşılacağı üzere onlara kızıyordu. Hepsi de garip bir durum içindeydiler. Bunu düzeltmek gerekiyordu, ama nasıl? Ne yapıp etmeli, ortalığa çöken bu suskunluğu bozmalıydı. Kimse bu işi üzerine almıyor, nezaket yalanının birdenbire yıkılarak gerçeğin ortaya çıkacağı korkusuyla sesini çıkaramıyordu. İlk olarak Liza davranıp sessizliği bozdu. Herkesin yüreğinde duyup açıkça söyleyemediğini ağzından kaçırıverdi. Babasının armağanı olan saatine bakarak, "Eh, gideceksek gidelim. Vakit geldi," dedi.
Yalnız ikisinin bildikleri bir şey dolayısıyla nişanlısına hafifçe, anlamlı anlamlı gülümsedi. Sonra giysisini hışırdatarak kalktı.
Liza'nın arkasından hepsi kalktılar, vedalaşıp çıktılar.
Onlar gidince İvan İlyiç sanki birden hafifledi. Yalan da onlarla birlikte gitmiş, ama geriye ağrı kalmıştı. Aynı ağrı, aynı korku, durumu ne ağırlaştırıyor, ne de iyileştiriyordu. Her zamanki hastalığında değişen bir şey yoktu...
Gene dakikalar dakikaları, saatler saatleri kovalamaya başladı. Bitip tükenmek bilmeyen zamanın akışı ve korkunç son...

Piyotr'un sorusuna karşılık, "Evet, Gerasim'i gönderin," dedi.

IX

Karısı gece geç vakit dönmüştü. Hastayı uyandırmamak için parmaklarının ucuna basarak kocasının odasına girdiyse de İvan İlyiç onun gelişini duydu, gözlerini açmasıyla kapaması bir oldu. Kadın, Gerasim'i gönderip kocasının başında kendisi kalmak istiyordu. İvan İlyiç gözlerini açtı hemen.

"Hayır, istemez."

"Çok ağrıyor mu?"

"Ağrırsa ne çıkar..."

"Afyon al bari..."

Razı oldu, afyon hapı yuttu. Praskovya Fiyodorovna dışarı çıktı.

Saat üçe kadar vakit azap verici bir dalgınlık içinde geçti. Onu, sanki her tarafını sıkıştıran dar, karanlık, uzun bir çuvala sokmaya çalışıyorlar; durmadan takıştıkları halde bir türlü işlerini bitiremiyorlardı. Bu durum korkunç acılar içinde uzayıp gidiyordu. İvan İlyiç bir yandan korkuyor, bir yandan da çuvala girmek için debelenip çırpınarak onu itenlere yardım ediyordu. Böyle debelenirken, birdenbire kurtularak yere düştü, kendine geldi. Gene aynı Gerasim ayak ucunda oturmuş, sessiz ve sabırlı, uyuklayıp duruyordu. Kendisi ise ayağında çoraplar, bitkin bacaklarını Gerasim'in omuzlarına dayamış

yatıyordu. Hep aynı abajurlu mum, dinmek bilmeyen ağrı...
Fısıltıyla, "Sen git Gerasim..." dedi.
"Zararı yok... Otururum."
"Hayır, git."
Bacaklarını indirdi, kolunun üstüne yan attı. Kendisine çok acıyordu... Gerasim'in bitişik odaya gitmesine kadar zor bekleyerek çocuk gibi hüngür hüngür ağlamaya başladı. Zavallılığına, korkunç yalnızlığına, insanların, Tanrı'nın acımasızlığına, belki de Tanrı'nın yokluğuna ağlıyordu... "Bütün bunları niçin yaptın? Niçin beni buraya getirdin? Ben ne yaptım da bana bu acıları çektiriyorsun?..."
Sorularına yanıt beklemiyordu. Yanıt alamayacağı için de ağlıyordu. Ağrılar gene depreşti, ama o kıpırdamıyor, kimseyi yardıma çağırmıyordu. Kendi kendine "Haydi, daha vur!... Ne duruyorsun? Vursana!... Ama neden? Ben sana ne yaptım?..." diyordu.
Sonra sustu, yatıştı. Yalnız ağlaması değil soluk alması bile durdu; dikkat kesilip dinlemeye koyuldu. Dinlediği şey, bir ses ya da bir konuşma değildi; ta derinden gelen düşüncelerinin kıpırdanışını dinliyordu sanki.
"Ne istiyorsun?"
Ruhu ona açıkça böyle sesleniyordu.
"Ne istiyorsun? Ne istiyorsun?" diye üsteledi birkaç kez daha.
O zaman İvan İlyiç, "Ne mi istiyorum? Açı çekmemek. Yaşamak," dedi.
Sonra yeniden dinlemeye başladı. Öyle dikkatli

dinliyordu ki ağrıyı bile hissetmez olmuştu. Ruhunun sesi, "Yaşamak mı? Nasıl yaşamak?" diye soruyordu.
"Eskiden nasıl yaşıyorsam öyle. Rahat, tatlı..."
"Eskiden rahat, tatlı mı yaşıyordun?"
İvan İlyiç hayalinde tatlı yaşantısının en iyi zamanlarını gözden geçirmeye başladı. İşin tuhafı, tatlı yaşantısının en hoşa giden anları şimdi ona eskisinden çok farklı görünüyordu. Çocukluğu dışında yaşamının en zevkli anı bile değerini yitirmişti. Yalnız orada, çocukluğunda, gerçekten tatlı olan, yeniden döndürülebilse yaşamaktan zevk alacağı çok şey vardı. Ama bu zevkleri tadan adam o değildi artık... Sanki başka birine ait anılardı bunlar. Bugünkü İvan İlyiç içinse, o zaman erinç saydığı her şey şimdi gözünde eriyor, çoğu kez iğrenç bir şeye dönüşüyordu.
Çocukluğundan uzaklaşıp bugüne yaklaştıkça sevinç diye bir şey kalmıyor ya da sevinç olma niteliğini yitiriyordu. Bu dönem Hukuk Okulu'yla başlıyordu. O zaman gerçekten tatlı olan bir şeyler vardı gene de. Neşe vardı, arkadaşlık vardı, umut vardı... Ama üst sınıflarda bu tatlı anlar iyice seyrekleşiyordu. Sonra, valinin yanında ilk görevi sırasında yeniden güzel bir dönem başlıyordu. Ancak İvan İlyiç'i bu dönemde en çok heyecanlandıran, bir kadının sevgisiyle ilgili anılardı. Sonra her şey karışıyor, iyi zamanlar yeniden azalıyordu. Daha sonra büsbütün azalıyor, böylece gitgide yitiyordu.
Hiç beklemediği anda çıkagelen evlilik, karısının yapmacık davranışları... Ve o öldürücü çalışma

isteği, o para hırsı; böylece geçen bir, iki, on, yirmi yıl... Yıllar ilerledikçe ağırlık omuzlarına daha çok biniyordu. Meğer başarılı bir yolda yürüdüğünü sandığı halde başarısızlığa doğru dört nala koşuyormuş da haberi yokmuş. Gerçekten de öyleydi. "Başkalarının gözünde iyi yaşıyor görünürken hayat ayaklarımın altından akıp gidiyormuş... Şimdi de ölmeye hazırlan bakalım."

Ama bunun anlamı ne? Neden böyle oluyor? Olamaz, yaşam böylesine anlamsız, böylesine çirkin olamaz! Yaşam böylesine çirkin ve anlamsızsa, bu, ölmek için bir neden mi?... Başka bir iş var bunun içinde...

"Belki de gerektiği gibi yaşamadım?" diye geldi aklına. Kendi kendine, "Ama nasıl olur, her şeyi gerektiği gibi yaptım," dedi.

Sonra yaşam ve ölüm bilmecesinin bu biricik çözümünü, olmayacak bir şeymiş gibi hemen kafasından uzaklaştırmaya çalıştı.

"Peki, şimdi istediğin nedir? Yaşamak mı? Nasıl yaşamak? Mahkemedeki mübaşirin, 'Mahkeme başlıyor,' diye bağırdığı zamanki gibi mi?"

"Mahkeme başhyor, mahkeme başlıyor," diye üsteledi kendi kendine. "Al işte sana mahkeme!"

"Ama ben suçlu değilim!" diye bağırdı öfkeyle. "Niçin yapıyorsunuz bunları?"

Ağlamayı kesti, yüzünü duvara döndürerek hep aynı şeyi düşünmeye başladı: "Nedendir bu korkunç acılar? Nedendir? Ha?"

Ne kadar düşünürse düşünsün, soruları yanıtsız kalıyordu. Her zaman olduğu gibi, gerektiği biçimde yaşamadığı aklına gelince hemen doğru

yaşadığında direterek bu garip düşünceyi zihninden kovuyordu.

X

İki hafta daha geçti, İvan İlyiç divandan kalkamaz olmuştu. Yatağa yatmak istemediği için çoktan beridir divanda yatıyordu. Yüzü duvara dönük, bir yandan bitmek tükenmek bilmez acılar çekiyor, bir yandan da kafasında yer etmiş olan düşünceye yanıt arıyordu. Neydi bu? Yaklaştığı şeyin ölüm olduğu doğru muydu? İçindeki ses, "Evet doğru," diye karşılık veriyordu. "Peki, ya bu ağrıların ne gereği var!" "Hiç, öyle işte!..." Bundan başka bir yanıt yoktu...

Hastalığı ortaya çıkıp doktora ilk gittiğinden beri İvan İlyiç'in yaşamı ruhsal olarak birbirinin tersi iki duruma ayrılmaktaydı. Nöbetleşe var olan bu iki durumdan birinde, anlaşılması güç, korkunç ölümü umutsuzluk içinde beklerken; ötekinde ise içinde doğan bir umut kıvılcımıyla bedeninin her türlü kıpırdanışını ilgiyle izliyordu. Gözünün önüne bazen, geçici bir süre için, ödevini yapmayan böbreği ya da bağırsağı geliyor, bazen de bir türlü etkisinden kurtulamadığı, anlaşılmaz, korkunç ölümü düşünüyordu.

Bu iki ruh durumu hastalığının başlangıcından beri sırayla birbirini kovalıyordu. Ama hastalık ilerledikçe böbrekle ilgili düşüncesi daha çok düşsel, kuşkulu bir hal alıyor, yaklaşan ölüm kavramı ise gitgide gerçeklik kazanıyordu.

Üç ay öncesiyle o anki durumunu karşılaştırıp adım adım ölüme gittiğini düşünmesi, bütün iyileşme umutlarının yıkılmasıyla sonuçlanıyordu. Kalabalık bir kentte, dostları arasında, ailesinin içinde olduğu halde, İvan İlyiç son zamanlarını korkunç bir yalnızlık içinde, yüzünü divanın arkalığına döndürüp yalnızca geçmişini düşünerek geçirmekteydi. İçine düştüğü yalnızlık ne denizin dibinde, ne de yerin altında bulunabilecek türdendi. Bu koyu yalnızlıkla geçmişin bütün hayallerini birbiri ardına gözünün önüne getiriyordu. Ama ne zaman hayale dalsa en yakın günlerle ilgili olandan başlayıp en uzaktakilere, çocukluk günlerine varıp dayanıyordu. Akşam yemeğinde verdikleri kuru erik hoşafı mı geldi aklına, hemen çocukluğunda yediği buruşuk, ham frenkeriğini, eriğin kendisine özgü tadını, çekirdeğine kadar yiyince ağzının salyayla dolmasını anımsıyordu. Oradan da, sırayla, o dönemin bitmez tükenmez anıları birbirini kovalamaya başlıyordu: Dadısı, kardeşleri, oyuncakları...
İvan İlyiç kendi kendine, "Bunları bırakalım... çok acı..." diyor, yeniden bugünkü yaşamına dönüyordu. Divanın arkalığında bir düğme, sahtiyan kaplama kırışıklar, derken, "Sahtiyan hem pahalı, hem de dayanıksız... Onun yüzünden az mı kavga ettik?... Ama babamızın yırtılan çantasının sahtiyanı da, o yüzden çıkan kavga da bir başkaydı... Kavga ettik diye babam bizi odaya kapatmış, annem gizlice börek getirmişti..." diye düşünerek yine çocukluğuna gidiyor, gene acı şeyler anımsıyor, bu düşünceleri kendinden

uzaklaştırıp başka şeyler düşünmeye çalışıyordu.
Anılar zihninde birbirini kovalaya dursun, bir yandan da hastalığının nasıl başlayıp geliştiği geliyordu aklına. Zamanda gerilere gittikçe yaşama gücü artıyordu. Yalnız yaşama gücü değil, yaşamındaki iyi günlerin sayısı da çoğalıyordu. Daha doğrusu bunlar birbirine karışıyordu. "Çektiğim acılar arttıkça hayatın yaşanacak yanı kalmadı," dedi kendi kendine. Ta gerilerde, hayatın başlangıcında, aydınlık bir nokta vardı; ondan bu yana her şey gittikçe hızlanarak karanlığa gömülüyordu. "Ölüme olan uzaklığın karesiyle ters orantılı bir hız..." diye düşündü. Hızı artarak düşen bir taşın görüntüsü saplandı zihnine. Gittikçe çoğalan acılar yumağı olan yaşamı, acıların en korkuncu olan bir sona doğru takla atarak uçuyordu. "Ben de uçuyorum..." diye geçirdi içinden.
İvan İlyiç ürperiyor, debeleniyor, bu gidişe karşı koymak istiyordu. Ama artık karşı koyamayacağını biliyordu. Baka baka yorulduğu halde, gözünün önündekine bakmaktan kendini alamayarak divanın arkalığına bakıyor, tepetaklak düştükten sonra korkunç bir çarpmayla paramparça olacağı anı bekliyordu. "Karşı konulmaz," diyordu. "Ama en azından nedenini anlayabilseydim! Bunu da yapamıyorum... Gerektiği gibi yaşamamış olsaydım aklım yatardı. Böyle bir şeyi nasıl kabul ederim?" İvan İlyiç şöyle bir gerilere gidince yaşamının geleneklere, göreneklere, nezaket kurallarına uygun geçtiğini düşünüyor,

"Böyle bir şey olamaz!" diyordu. Bir yandan da gülümsüyordu. Sanki birisi bu gülümsemeyi görüp aldanacaktı. "Akıl almaz bir şey! Acılar, ölüm... Neden?"

XI

Böylece iki hafta daha geçti. Bu sırada hem İvan İlyiç'in, hem de karısının istedikleri, çoktandır beklediklerì bir şey oluverdi. Petrişçev, kızlarını resmen istedi. Bir akşamüstü gerçekleşti bu olay. Ertesi sabah Praskovya Fiyodorovna, Petrişçev'in evlenme önerisini kocasına nasıl söyleyeceğini düşünerek odasına girdi. O gece İvan İlyiç'te kötüleşmeye yüz tutan yeni bir değişiklik olmuştu.

Praskovya Fiyodorovna onu divanın üstünde, ama başka bir durumda buldu. İvan İlyiç sırtüstü yatıyor, inliyordu; gözlerini tavana dikmişti. Karısı ilaçlardan söz açınca İvan İlyiç gözlerini ona dikti bu sefer, kadının lafı ağzında kaldı Kocasının bakışı, özellikle ona karşı, büyük bir kinle doluydu.

"Tanrı aşkına, bırak beni rahat öleyim," dedi İvan İlyiç.

Praskovya Fiyodorovna odadan gitmek için davrandı, tam o sırada kızı içeri girerek hatırını sormak amacıyla babasının yanına yaklaştı. İvan İlyiç ona da karısına baktığı gibi baktı. Kızının sağlığını sormasına karşılık, soğuk bir sesle, yakında kendisinden kurtulacaklarını bildirdi.

Onun söylediklerine karşılık vermediler; biraz oturduktan sonra sessizce çıktılar.
Liza, "Bizim ne suçumuz var?" dedi annesine. "Sanki onu bu duruma sokan bizmişiz gibi... Babam için üzülüyorum, ama onun bize acı çektirmesi doğru mu?"
Doktor her zamanki saatinde geldi. İvan İlyiç, kin dolu gözlerini bu sefer ona dikip bütün sorularına kısaca 'Evet' ya da 'Hayır' diyerek karşılık verdi. En sonunda, "Elinizden bir şey gelmeyeceğini biliyorsunuz. Bırakın beni artık," dedi.
"Acıları hafifletebiliriz hiç olmazsa."
"Onu da yapamıyorsunuz. Bırakın..."
Doktor dışarı çıktı. Praskovya Fiyodorovna'ya kocasının durumunun iyice bozulduğunu söyledi. Acılar son derece şiddetlenmiş olmalıydı, dindirmek için tek çare afyondu.
Doktorun bedensel acıların korkunç olduğunu söylemesi bir gerçekti. Ama hastanın çektiği manevi acılar, bedensel acılardan kat kat fazlaydı. Bugün ıstıraptan kıvranmasının asıl nedeni de buydu.
İvan İlyiç'in manevi acılarının bir nedeni vardı. O gece ayak ucunda uyuyan Gerasim'in çıkık elmacık kemikli, uysal yüzüne bakarken aklına birdenbire şu düşünce gelmişti: "Ya bütün hayatım, yaşadığımın bilincinde olduğum bu hayat, gerçekten olması gerektiği gibi değilse?"
Şimdiye dek olmayacağını sandığı şey, yani yaşamının gerektiği biçimde yaşanmamış olabileceği düşüncesi aklına yatmaya başladı. Kendisinden yüksekte olanların iyi saydığı şeylere karşı içinde

uyanan belli belirsiz kıpırdanışlar, hani şu içinde uyanır uyanmaz kovmaya çalıştığı zayıf kuşkular doğru olabilirdi ve belki bunun dışındakiler gerçeğe aykırıydı! İşi de, yaşama düzeni de, aile anlayışı da, görev ve toplum ilişkileri de temelden yanlıştı belki de.

İvan İlyiç bunları kendisine karşı savunmak istedi. Ama savunmasının ne kadar güçsüz olduğunu o anda anladı. Hem savunsa eline ne geçecekti? "Madem ki gerçek bu, şu dünyada elime geçen nimetleri berbat ediyorum, üstelik bunları düzeltmeme de olanak yok, öyleyse niye boşuna uğraşıyorum?" dedi.

Sırtüstü uzandı, başından geçenleri başka bir gözle incelemeye koyuldu. Ertesi sabah önce uşağın, sonra karısının, sonra kızının, sonra da doktorun her davranışı, her sözü, o gece gözlerinin önünde beliren korkunç gerçeği doğrulamaktaydı. Bütün bu hareketlerde kendini, şimdiye dek nasıl yaşadığını gördü. Artık açıkça anlıyordu ki, *yaşamı ve ölümü kapsayan korkunç bir yanlış işlemişti.* Bunu anlaması bedensel acılarını artırdı, on katına çıkardı. İnliyor, çırpınıyor, üstünü başına paralıyordu. Giysisi onu sıkıyor, boğuyordu sanki; bu yüzden herkesten nefret ediyordu.

İvan İlyiç'e fazlaca afyon verdiler, çok geçmeden daldı, ama öğle yemeğinde her şey nüksetmeye başladı. Herkesi yanından kovuyor, kendini yerden yere atıyordu. Karısı yanına geldi.

"Jean, canım," dedi. "Benim için yap bunu... Benim için. Bunun bir zararı dokunmaz, çoğu

zaman yararı bile olur... Sonra zor bir şey de değil... Çoğu sağlıklı kimseler bile..."

İvan İlyiç'in gözleri belerdi.

"Ne?... Priçaştiye mi?[13] Ne gereği var? İstemem... Ama bu..."

Karısı ağlamaya başladı.

"Yapılsın, değil mi dostum? Bizim papazı çağırayım. Çok iyidir."

"Peki. Yapın ne istiyorsanız..."

Papaz gelip günah çıkardığı zaman yatıştı, kuşkularından, dolayısıyla acılarından kurtulduğunu hissetti, içinde yeni bir umut ışığı parladı. Şimdi gene körbağırsağını, onun düzelme olasılığını düşünüyordu. Gözleri yaşla dolu olarak kutsal şaraplı ekmeği yedi.

Ayinden sonra yatırılınca bir süre hafif hissetti kendini, içinde yaşama umudu yeniden doğdu. Doktorların önerdikleri ameliyatı düşünmeye başladı. İçinden, "Yaşamak istiyorum, yaşamak istiyorum," diyordu. Karısı ayinin bitiminden sonra onu kutlayarak, "Şimdi daha iyisin, değil mi?" diye sordu.

İvan İlyiç onun yüzüne bakmadan, "Evet," dedi. Karısının giyinişi, duruşu, yüz ifadesi, sesinin tonu ona hep aynı şeyi söylüyordu: "Hayır, hayır... Ne o zaman, ne de şimdi doğru olanı yaşadın. Bütün yaptıkların, hayatı ve ölümü senden uzak tutan kocaman bir yalandı."

İvan İlyiç bunları düşünür düşünmez içindeki kin yeniden kabardı; kinle birlikte bedensel ağ-

13) Günah çıkarma töreni sırasında yapılan şaraplı ekmek yedirme ayini. (ç.n.)

rıları, ağrılarla birlikte, gittikçe yaklaşan ölümün korkusu depreşti. Yeni bir sıkıntı çöktü üzerine; içinden bir şeyler yükselmeye, soluğu daralmaya başladı. 'Evet' derken korkunç bir görünüşü vardı. Gözlerini karısına dikerek zayıflığından umulmayan bir çeviklikle yüzükoyun döndü.
"Gidin, hepiniz gidin!... Yalnız bırakın beni!..." diye bağırdı.

XII

O andan sonra da, üç gün ardı arkası kesilmeyen haykırışlar başladı. Bu korkunç çığlıkları iki üç kapı öteden işitenler dehşete düşüyorlardı.
Karısına 'Evet' dediği zaman artık mahvolduğunu, bir daha geriye dönemeyeceğini, sonunun geldiğini, kuşkularının çözülmeden gene kuşku olarak kaldığını anlamıştı.
Türlü sesler çıkararak, "Uu... Uu... Uu!..." diye bağırıyordu.
Önce, "Yaşamak istiyorum, yaşamak istiyor-um..." diye tutturmuş, sonra da "Uuu!" diye bağırmaya başlamıştı.
Zaman kavramını unuttuğu üç gün boyunca, görünmeyen, karşı konulmaz bir kuvvetin onu sokmaya çalıştığı siyah çuvalın içinde debelendi durdu.
Ölüm hükmü giyen bir suçlunun, celladın elinden kurtulamayacağını bile bile çırpınması gibi bir şeydi onun çırpınması. Karşı koymak için

harcadığı bütün çabalara karşın, içine korku salan şeye her an biraz daha yaklaştığını hissediyordu. Istırabının, hem o kara deliğin içine zorla sokulmaktan, hem de onun içine kendi isteğiyle girmesinden kaynaklandığını anlıyordu. Hayatının iyi geçmiş olduğuna yönelik inancı, oraya girmesini engelliyor gibiydi. Kendisini haklı görmesi, hem orada kalakalıp ileri gidememesine, hem de daha çok acı çekmesine neden oluyordu.
Birdenbire, bilinmeyen bir kuvvet onu önce göğsünden, sonra böğründen itti; soluğu daha çok kesildi. İvan İlyiç deliğe yuvarlanıverdi... Orada, deliğin dibinde bir aydınlık belirdi... Yolculukta tren geri geri giderken ileri gittiğinizi sanırsınız, sonra asıl yönünüzü anlarsınız. İvan İlyiç'e de aynı şey oldu.
Kendi kendine, "Evet, yaşamım boyunca gerekeni yapamadığım doğru," diyordu. "Ama zararı yok. 'Mecbur olunan şey' de pekâlâ yapılabilir. Peki nedir bu mecbur olunan şey?" İvan İlyiç bu soruyu sorduktan sonra birdenbire sakinleşti.
Bu durum üçüncü günün sonunda, ölümüne iki saat kala meydana çıkmıştı. Tam o sırada kolejli oğlu, babasının odasına yavaşça girdi, yatağına sokuldu. Can çekişen İvan İlyiç avaz avaz bağırıyor, kollarını oradan oraya savuruyordu. Eh birden oğlunun başına çarptı. Çocuk elini yakaladı, dudaklarına götürdü, ağlamaya başladı.
İşte o anda kara deliğe yuvarlanarak oradaki ışığı görmüş, yaşamının gerektiği biçimde geçmediğini, ama henüz bunu düzeltebileceğini anlamıştı. Kendi kendine, "Nedir bu şey?" diye sorduktan

sonra sakinleşerek içindeki sesi dinlemeye koyuldu. O anda birinin elini öptüğünü hissetti. Gözlerini açıp oğluna baktı. Acımaya başladı çocuğa. Karısı yaklaştı o sırada. İvan İlyiç ona da baktı. Kadının ağzı açıktı, burnundaki, yanaklarındaki gözyaşlarını silmemişti. Keder dolu gözlerle ona bakıyordu. İvan İlyiç karısına da acıdı.

"Evet, üzüyorum onları," diye düşündü. "Bana acıyorlar ama ben ölünce her şey düzelecek." Bunu söylemek istediyse de kendinde konuşacak güç bulamadı. "Zaten söylemekten ne çıkar? Yapmak gerek," diye geçirdi içinden. Gözleriyle oğlunu gösterdi karısına.

"Çıkar... Yazık... Sana da..." dedi.

"Prosti,"[14] diye eklemek istedi, dili dolaşarak, "Propusti,"[15] dedi. Kendinde yaptığı yanlışı düzeltecek gücü bulamayınca elini salladı. Anlayacak olan anlardı nasıl olsa...

İçini sıkan, içinden çıkmayan şeyin birden dışarı çıkmaya başladığını, hem de iki yerinden, on yerinden, her yerinden çıkmaya başladığını anladı. Ailesine acıyordu. Onların üzülmemesi için bir şeyler yapmalıydı. Hem onları, hem kendisini bu acıdan kurtarmalıydı. "Ne kadar rahat, hem de ne kadar kolaymış!..." diye düşündü. "Ya ağrı? Onu ne yapmalı?..."

"Ağrı! Söyle neredesin?"

Böyle söylenerek dinlemeye başladı.

"Hah işte şurada! Ne yapalım, varsın olsun!..."

"Ya ölüm? O nerede?"

14) Affet. (ç.n.)
15) Çıkar, bırak gitsin. (ç.n.)

İçinde ölüme karşı duyduğu her zamanki korkuyu arıyor, bulamıyordu. Nerede?... Ne ölümü?... Korkunun zerresi yoktu, çünkü ölüm yoktu. Ölüm yerine aydınlık vardı.
"Demek öyle! Ne büyük mutluluk!..."
Bütün bunlar onun için bir anda oluverdi ve bu anın anlamı artık değişmedi.
Orada bulunanlar içinse can çekişmesi iki saat daha sürdü. Göğsünde bir şeyler hırıldıyor, bitkin bedeni tir tir titriyordu. Sonra hırlamalar, titremeler gitgide azaldı.
Birisi üzerine eğilerek, "Bitti!" dedi.
İvan İlyiç bunu işitti, içinden aynı sözü yineleyip, "Ölüm bitti, o yok artık," dedi.
Derin bir soluk aldı. Daha soluğun yarısındayken durdu, gerindi ve can verdi.

İçindekiler

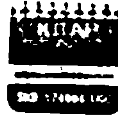
Babil Kitaplığı

1/ *P'u Sung-ling, Konuk Kaplan* [C. Hakan Arslan]
2/ *Saki, Lady Anne Susuyor* [Fatih Özgüven]
3/ *Beckford, Vathek* [İsmail Yerguz]
4/ *Cazotte, Aşık Şeytan* [İsmail Yerguz]
5/ *London, Midas'ın Müritleri* [Fahri Öz]
6/ *Chesterton, Apollon'un Gözü* [Çiçek Öztek]
7/ *Wells, Duvardaki Kapı* [Ülker Erzurumluoğlu]
8/ *Papini, Kaçan Ayna* [Şadan Karadeniz]
9/ *Stevenson, Sesler Adacığı* [Handan Balkara]
10/ *Wilde, Lord Arthur Savile'in Suçu* [Fatih Özgüven]
11/ *Kipling, Dilek Evi* [İrem Kutluk]
12/ *Villiers de L'Isle-Adam, Son Şenliklerin Davetlisi* [Işık Ergüden]
13/ *Meyrink, Kardinal Napellus* [Zehra Aksu Yılmazer]
14/ *Poe, Çalınan Mektup* [Tomris Uyar / Memet Fuat]
15/ *Bloy, Sevimsiz Hikâyeler* [Işık Ergüden]
16/ *Melville, Kâtip Bartleby* [Yusuf Eradam]
17/ *Hawthorne, Büyük Taş Yüz* [C. Hakan Arslan]
18/ *Kafka, Akbaba* [Kâmuran Şipal]
19/ *Lugones, Tuzdan Heykel* [Banu Temel]
20/ *Hinton, Bilimsel Öyküler* [Hasan Fehmi Nemli]
21/ *Rus Öyküleri* [Mehmet Özgül]
22/ *Machen, Ateş Piramiti* [Hasan Fehmi Nemli]
23/ *Alarcón, Ölümün Dostu* [Mesut Özden Gözütok]
24/ *Voltaire, Micromegas* [Hasan Fehmi Nemli]
25/ *Dunsany, Yann'ın Ülkesi* [Hasan Fehmi Nemli]
26/ *James, Dostlarımızın Dostları* [Fatih Özgüven / Pınar Kür]
27/ *Burton, Bin Bir Gece Masalları* [Hasan Fehmi Nemli]
28/ *Galland, Bin Bir Gece Masalları* [Hasan Fehmi Nemli]
29/ *Arjantin Öyküleri* [Banu Temel]
30/ *25 Ağustos 1983 ve Diğer Öyküler* [Mesut Özden Gözütok / Fırat Genç]

DOST kitabevi

Alaycı biçimde yüceltilmiş kılı kırk yaran bürokrasi, Timsah'*taki sonu gelmez düşlemin özlü temasıdır. Öykünün yereyi, kâbusa varan bir düştür ama ince alaylı vurgusu ve başkişilerinin kırılganlığı ve önemsizliği sayesinde kat kat uçurumun derinliklerinde yitip gitmez.*
Dünya mefhumumuzu kişisel bir olgu gibi biçimlendirebilecek olan hayranlık uyandırıcı Lazarus, *kendi billuru içinde Andreyev'in acı dolu yazgısını yansıtır.*
Son iki metindeki düşsellik, başlangıçtan beri aşikârdır; Lev Tolstoy'un öyküsü İvan İlyiç'in Ölümü'*nde kaçınılmaz, şaşkınlık uyandırıcı ve doğaüstü açınlama en sonda çıkagelir, tıpkı bir ruhun son deneyimi gibi.*

Jorge Luis Borges

Franco Maria Ricci